

הנחיות תכנון ועיצוב לילדות
וילדים צעירים ומלוויהם בישראל

משרד החינוך
מינהל הפיתוח

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

הנחיות תכנון ועיצוב לילדות
וילדים צעירים ומלוויהם בישראל

תוכן העניינים

מקרה בוחן: בוסתן קהילתי בגן הציבורי "חמאם", טירה	52
שילוב היבטים של תכנון לילדות וילדים צעירים ומלוויהם בשלבי התכנון	54

56 תכנון כולל

פריסת שימושי קרקע	60
פריסת מוקדי פעילות ושטחים פתוחים באופן נגיש וקומפקטי	60
מדד חדש: תכנון לצפיפות ילד/דונם	64
כלי מדיניות: תכנון לרצף מלידה עד גיל 6	66
השלד הירוק	67
תנועה וניידות	70
תכנון רשת הרחובות והשבילים לעידוד הליכה ורכיבה	71
תכנון לנגישות ורציפות	72
תכנון רחובות ומעברים בטוחים	72
גישה כוללת למיתון מהירות התנועה ונפחה באזורי מגורים: מודל הסופרבלוק, ברצלונה	73
בינוי	75
הקצאת מבנים ומתקנים לטיפול	77
שילוב שירותים לגיל הרך בשטחים סחירים	79
תכנון חללים משותפים במבני מגורים	80
תכנון סביבה בטוחה	83
מדדים לתכנון הכולל	84

דבר נציגי משרד החינוך	6
דבר נציגת קרן ברנרד ון ליר בישראל	7
דבר העורכים	8
צוות העבודה, ועדת ההיגוי ומשתתפי הסדנאות	10
אודות מסמך ההנחיות	14

16 מבוא

מדוע לתכנן לילדים צעירים ומשפחותיהם?	18
מדוע לפעול עכשיו?	29

34 איך נראית עיר התומכת בילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם?

תיאורית ההתקשרות ומרחב הגילוי	36
מהם העקרונות לתכנון סביבות התומכות בילדים צעירים ומשפחותיהם?	38
מקרה בוחן: פרויקט "זעירא" בבית שמש	42
הרווחה הנפשית של הדמות המטפלת	45
מהם צרכיהם של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם בעיר?	46
באלו שלבים יש לתכנן עבור ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם?	50
מקרה בוחן: תל אביב-יפו מאמצת אסטרטגיה עירונית לפיתוח הגיל הרך	51

מבני ציבור	150
מוקדים ייעודיים לילדות וילדים צעירים	152
אזורי השירות	157
חצר מקורה	159
שטחי החוץ	160
פרויקט "בין הטיפות" – חשיבה מחודשת על תחנות לבריאות המשפחה "טיפת חלב"	166
מגורים	170
מבנה המגורים וסביבתו	172
הדירה	178
בטיחות ילדות וילדים בבית	182
מדדים לתכנון לביצוע	183

תכנון לביצוע 90

גנים ופארקים	96
גן רב גילי	100
תכנון אזורי שהייה: משחק, טיפול וחשיפה לטבע	102
משחק	106
ניהול סיכונים בתכנון גינות ופארקים	110
שילוב מבוגרים במתקני משחקים	112
תכנון אזורי משחק לא פורמליים	114
תכנון רשת התנועה: שבילים, מדרגות, שוליים ומשעולים	119
תחימה וגידור של אזורי פעילות לילדות וילדים	126
הרחוב	128
תכנון התנועה והשהייה ברחוב, במעברים ובמדרגות	130
עיצוב רצועת הדופן	134
עיצוב רצועת ההליכה	136
עיצוב מדרגות לעידוד משחק ושהייה	137
עיצוב מרחב הפעילות ורצועת העזר	138
תכנון מרחבי נסיעה וצמתים לתנועה בטוחה של ילדות וילדים	142
ניידות	144
תכנון תחנות, מסופים ומעברים	146
תכנון כלי הרכב	148

דבר נציגי משרד החינוך

ארוכת טווח. תפיסה זו נובעת מהצורך והחשיבות **לשמור על היתרון לעירוניות**, תוך התייחסות לעיצוב ובניית עתיד המרחב שבו ילדינו גדלים ומתפתחים.

אגף בכיר מיפוי ותכנון במשרד החינוך מוצא ערך רב בתוצרי הועדה ומודה על שיתוף הפעולה הפורה. התובנה ש"עולם הילדים" והחינוך פועלים מעבר לשטחי מוסדות החינוך ובכלל המרחב העירוני, מהותית למדיניות התכנון. על כן, תכנון המרחב העירוני כידידותי לילדים ומתוך גישה חינוכית-חברתית-תכנונית, נחוץ והכרחי בעיצוב עתידנו.

רם נהרי

ס.מנהל מינהל הפיתוח ומנהל אגף בכיר מיפוי ותכנון

אורית נגר-שמיר

מרכזת בכירה, מיפוי ותכנון מוסדות חינוך

לתכנון ובינוי תשתיות מוסדות חינוך השפעה וחתימה מהותית על ילדינו ועל המרחב העירוני.

למרחב העירוני ושטחי הציבור בתוכו (בדגש על מוסדות החינוך) תפקיד מרכזי בעיצוב והתפתחות דמות וזהות ילדינו בהיבטים שונים (קוגניטיבי, רגשי, פיזיולוגי, חברתי-קהילתי, תרבותי ועוד). זאת במיוחד במדינה שבה שיעור הצמיחה במספר הילדים גבוה וכי מדיניות התכנון שואפת להתייעלות בניצול הקרקע.

לפיכך, נדרשת חשיבה יצירתית ומתחשבת אשר תביא לידי ביטוי את מימוש הפוטנציאל החברתי ובדגש על אוכלוסיית הילדים ובראייה

דבר נציגת קרן ברנרד ון ליר בישראל

לשילוב הגישה שלנו בתוכניות ברמה הלאומית והמקומית. בשלב הבא, גם בעזרת עבודת השטח של Urban95, ההנחיות תעודכנה, והן תהפוכנה למסמך חי ומתגלגל שיפורסם בגרסאות מעודכנות בעתיד.

ברצוני להודות למשרד החינוך, השותף האסטרטגי שלנו, ולחברי וועדת ההיגוי הלאומית של Urban95 על השתתפותם הפעילה, ועל התובנות והתגובות שסיפקו לנו במהלך השנים האחרונות. בזכות המחויבות שלהם ושיתוף הפעולה איתם הצלחנו ליצור מסמך המשקף את המומחיות, נקודות המבט וסדרי העדיפויות של כולנו. כמו כן, ברצוני להביע את תודתי העמוקה לצוות המקצועי המסור שאפשר לנו להיעזר בעשרות שנות ניסיון מצטברות בתחומים שונים, ולתרגם את הגישה של Urban95 ליצירת הנחיות מעשיות ויישומיות לטובתם של האזרחים הצעירים ביותר בערים בישראל ומעבר להן.

דניאלה בן-עטר

נציגת קרן ברנרד ון ליר בישראל

כמה חשוב לפתח הנחיות ספציפיות שיישעו למקבלי החלטות ולאנשי מקצוע בישראל, המבקשים ליצור סביבה עירונית טובה לילדים הגדלים כאן.

הבנו שהנחיות כאלה צריכות להיות תוצר של עבודה משותפת עם מגוון רחב של בעלי עניין, ביניהם משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, ארגוני חברה אזרחית ומומחים מהאקדמיה. התוצאה היא מערך מושכל ויצירתי של הנחיות מעשיות שיעזרו לנו להרחיב את השפעת התפיסות של Urban95 לסביבות עירוניות רבות בישראל. עשינו מאמץ מיוחד להתאים את ההנחיות לאוכלוסייה המגוונת בישראל, כולל למגזרים ייחודיים כגון החברה הערבית והחרדית.

אנו מצפים שבסיוע השותפים הרבים של Urban95 בישראל נוכל להטמיע את ההנחיות האלה בערים רבות ובתוכניות מגוונות. כדי לעשות זאת אנו גם מכשירים אנשי מקצוע שונים, מספקים לערים עזרים טכניים, ופועלים

אם הייתם יכולים לחוות את העיר מגובה של 95 סנטימטר – גובה הממוצע של ילד בריא בן שלוש – מה הייתם משנים?

זו השאלה שעליה מבקשת לענות היוזמה הגלובלית Urban95 של קרן ברנרד ון ליר, שמטרתה יצירת סביבה עירונית בריאה, בטוחה ומלאת חיים, שבה תינוקות, פעוטות ובני משפחותיהם יוכלו לשגשג ולהתפתח.

כדי לעשות זאת אנחנו עובדים בשיתוף פעולה עם מקבלי החלטות ומנהיגים, מתכננים, מעצבים ונציגי קהילות בכל רחבי העולם, ומחפשים דרכים לתמוך בהתפתחות בריאה של ילדים בגיל הרך וברווחתם של המטפלים בהם בערים שבהן הם מתגוררים. אנחנו מאמינים שעיר שפועלת לטובת תינוקות, פעוטות והאנשים שמטפלים בהם, היא עיר שפועלת לטובת כולם.

במהלך השנים שבהן עשינו עבודה פורצת דרך בערים השונות ברחבי העולם, ראינו עד

דבר העורכים

מסמך ההנחיות לתכנון עבור ילדים וילדות צעירים ומלווייהם הינו תוצר של תהליך עבודה מרתק וייחודי ואנחנו גאים ושמחים על ההזדמנות שנפלה בחלקנו להכין ולערוך מסמך מיוחד זה.

ישראל היא מדינה צעירה המצטיינת בשנים האחרונות בתהליך גידול ופיתוח מואץ. בנוסף, שיעור הילדים למשפחה בישראל גבוה מאד ביחס למדינות ה OECD. שילוב של מבנה משפחתי המאופיין בילדים רבים עם נתוני הגידול המשמעותיים, מחייב חשיבה מיוחדת על הסביבה בה יגדלו ילדנו בערינו ההולכות ומצטופפות.

על מנת להיענות לאתגר זה יזמה קרן ון ליר, באמצעות פרויקט "Urban95", מהלך של הכנת הנחיות תכנון ייחודיות אשר ייטיבו עם ילדים בסביבתם. המהלך הינו פרי יוזמה של קרן ון ליר והוא לווה על ידי ועדת היגוי שהורכבה מנציגי משרדי ממשלה, רשויות מקומיות,

ארגונים כלכליים וארגוני חברה אזרחית. ההנחיות עוסקות במישורים רבים של תכנון הסביבה העירונית: החל משלב הכנת תוכניות אב ומתאר ותוכניות מפורטות, המייצרות את הפרישה המרחבית של ייעודי הקרקע וקובעות את היקפי הבניה ואת הקישורים והחיבורים בין אזורי העיר השונים, וכלה בשלב התכנון לביצוע, בו המתכנן נדרש להכין תוכניות לביצוע של מרחבים פתוחים ובנויים. תוכניות אלה כוללות ארגון כללי של המרחב ועוסקות גם בפרטים, כגון חומרים, צבעים וכדומה.

ההנחיות ערוכות לפי נושאים וכוללות פרקים העוסקים בסביבת המגורים, בתכנון מוסדות ציבור, בגנים ופארקים, וכן בתכנון במרחב הרחוב וניידות.

המשתמש בהנחיות יוכל למצוא בקלות את החלק המעניין אותו, הן ברמת הפרוט (תכנון כולל או תכנון לביצוע) והן בנושאים השונים. ההנחיות נערכו ע"י צוות תכנון רב תחומי של

מתכנני ערים ומומחית להתפתחות הילד ולו ע"י יעוץ אקדמי. השילוב האמיץ בין השיקולים ההתפתחותיים לבין התכנון המרחבי תרם להערכתנו מאד לגיבוש מסמך שיישמו ייטיב עם סביבת החיים של ילדים וילדות צעירים במציאות הישראלית.

אנחנו מודים לשותפינו בצוות העבודה על תרומתם הרבה: ד"ר דנה שי, מומחית להתפתחות הילד, ד"ר אמילי סילברמן היועצת האקדמית, אדריכל הנוף רם אייזנבג ומתכנן התנועה ד"ר רוברט אסחאק.

תודתנו לקרן ון ליר ולמיזם אורבן95 על האמון שנתנו בנו, ולחברי ועדת ההיגוי ומשתתפי סדנאות המשוב על השתתפותם ותרומתם.

אנחנו תקווה כי ההנחיות תהיינה מיושמות, ומקוים שיישומן ישפיע על איכות החיים של ילדינו ונכדינו במרחב העירוני הישראלי.

מתכנתת **תמי גבריאלי**

אדריכל **גידו סגל**

משרד גבריאלי - סגל

חצר מוקרה בגן ילדים בחריש, תכנון וצילום: N אדריכלות נוף, ג'ולי לוי פלד ויפעת גל שפייזמן

צוות העבודה

ראש צוות, תכנון ואדריכלות

גבריאל-סגל תכנון ערים ואדריכלות
מתכננת תמי גבריאלי
אדריכל גידו סגל
מתכננת הילה בר-נר
מתכננת מור מיטלמן
אדריכל שלמה מזור
עופר כהן

אדריכלות נוף

רם איזנברג עיצוב סביבה
אדריכל נוף רם איזנברג
אדריכל נוף ירון צלניק
אדריכלית נוף לנה חורי

תכנון תחבורה

ד"ר רוברט אסחאק תכנון תנועה
ד"ר רוברט אסחאק
מתכנן אסף סמרנסקי

מומחית להתפתחות הגיל הרך

ד"ר דנה שי
ראש מכון SEED להתפתחות הילד
המכללה האקדמית תל אביב-יפו

יועצת אקדמית

ד"ר אמילי סילברמן
ראש הקליניקה האורבנית
האוניברסיטה העברית בירושלים.

ועדת היגוי

רשויות ממשלתיות

גנאדי קמנצקי
יו"ר ועדת ההיגוי, סגן מנהל מינהל הפיתוח
ומנהל אגף בכיר מיפוי ותכנון לשעבר, משרד
החינוך

אורית נגר
מ"מ יו"ר ועדת ההיגוי, אגף מיפוי ותכנון,
משרד החינוך

ד"ר שושי גולדברג
אחות ראשית ארצית וראשת מינהל הסיעוד,
משרד הבריאות

שולמית גרטל
מתכננת ערים ואזורים, אגף בכיר תכנון,
משרד הבינוי והשיכון

נועם הירש
מנהל תחום ארצי תכנון ובניה, משרד
הבריאות

רותם זהבי
מנהל אגף בטיחות סביבתית במוסדות חינוך,
משרד החינוך

רמה זילבר
מנהלת סיעוד תכנית שחר, משרד הבריאות

נועה זרמון
מנהלת תכנון פרויקטים מיוחדים ברשות
להתחדשות עירונית לשעבר, משרד הבינוי
והשיכון

סימה חדד
ס' יו"ר המועצה הארצית לגיל הרך, משרד
החינוך

מאיה טופול
ראש צוות לשכת התכנון, מחוז ירושלים,
מנהל התכנון

אסתי כהן ליס
מנהלת אגף תורת הבניה ופיתוח הנדסי,
משרד השיכון והבינוי

טל כהנא
ראש תחום מתקני משחקים, מכון התקנים

ניר כספי
מנהל אגף תכנון, מינהל תכנון פיתוח ובינוי
מוסדות רפואה, משרד הבריאות

אמיר מדינה
אגף מעונות יום ומשפחתונים לשעבר, משרד
העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

יצחק מולדובסקי
אדריכל, מנהל תחום תכנון אורבני, משרד
הבינוי והשיכון

שני מנדל לאופר
רפרנטית דיור, משרד האוצר

רם נהרי
סגן מנהל מינהל הפיתוח ומנהל אגף בכיר
מיפוי ותכנון, משרד החינוך

ורד סלומון
אדריכלית ראשית, משרד הבינוי והשיכון

שירי פונדמינסקי
ראש תחום תכנון נוף, משרד הבינוי והשיכון

אורנה פז
מנהלת האגף לחינוך קדם יסודי, משרד
החינוך

טופז פלד-שטיינברג

מהנדסת ראשית ומנהלת יחידת ההנדסה, הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים, ולשעבר במשרד התחבורה

פנינה פרל-קפלן

ממונה על תכנון סביבתי, המשרד להגנת הסביבה

אורית צבר

האגף לתכנון אסטרטגי, מינהל התכנון, משרד הפנים

רשויות מקומיות

רינת אזולאי-שבתאי

אגף אדריכל העיר, עיריית באר שבע

נגה אלבוים

מחלקת מבני ציבור ונציגת פורום ה-15, עיריית חולון

דניאל בראון

היחידה לתכנון אסטרטגי לשעבר, עיריית תל אביב-יפו

גלית גולדברג

מינהל קהילה לשעבר, עיריית תל אביב-יפו

אריאל דמרי

אגף תנועה, עיריית באר שבע

יעל היימן

אדריכלית העיר בית שמש לשעבר ומהנדסת העיר מודיעין עילית לשעבר

סמדר וייס

אגף תנועה, עיריית באר שבע

דנה טננבאום גרוס

תכנית אורבן95, עיריית תל אביב-יפו

אודי כרמלי

מהנדס העיר, עיריית תל אביב-יפו

אירית לבהר גבאי

רכזת תנועה ארוך טווח כלל אזורי, מנהל בינוי ותשתיות, עיריית תל אביב-יפו

רועי לביא

אדריכל העיר לשעבר, עיריית באר שבע

חלי לנדסמן

תכנית אורבן95, עיריית תל אביב-יפו

כארום מחאמיד

אדריכל העיר, עיריית אום אל פחם

מריאנה סיגלוב-קליין

מחלקת תכנון, עיריית ירושלים

בשמת צפדיה-וולף

מנהלת היחידה לתכנון ופיתוח קהילתי במינהל קהילה תרבות וספורט, עיריית תל אביב-יפו

מרים צין

מחלקת תכנון תנועה, עיריית מודיעין עילית

אינה קיסלנקו

מהנדסת העיר, עיריית אלעד

קרן רז

מנהלת תכנית אורבן95 לשעבר, עיריית תל אביב-יפו

רותם שפיגלר

אגף הנדסה, עיריית בית שמש

ארגונים חברתיים וכלכליים

אופיר אתגר

נציג התאחדות קבלני בוני הארץ - מנכ"ל חברת נוה בניין בע"מ

איילת גבעתי

ראש תחום פיתוח, ארגון "בטרם"

רות דיין-מדר

מנהלת מחלקת חברה, המרכז לשלטון מקומי

ענת הורוביץ הראל

מנהלת מחלקת מרחב ציבורי ועירוניות, המועצה הישראלית לבניה ירוקה

יסמין יותם

מנהלת תוכנית ההרחבה הארצית URBAN95, המועצה לבנייה ירוקה

יעל מיטלמן

מנהלת תכנית לאומית לבטיחות ילדים, ארגון "בטרם"

מיכל מנקס

סמנכ"ל חינוך וחברה, המרכז לשלטון מקומי

בנצי ראקוב

מתכנן עירוני, ראש תחום דיור המכון החרדי למחקרי מדיניות

משתתפי סדנאות משוב לטיוטת ההנחיות

טופז פלד

מנהלת יחידת ההנדסה, הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים, משרד התחבורה

יונתן היימן

מתכן קהילתי, מינהל קהילתי רוממה, ירושלים

יעל היימן

אדריכלית העיר בית שמש לשעבר ומהנדסת העיר מודיעין עילית לשעבר

מאיר הירשמן

המכון החרדי למחקרי מדיניות

צליל מיכאל

הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים, משרד התחבורה

שרון בנד

מתכנת

סדנא ייחודית בדגש על חברה כללית

איתי ברשדסקי

מנכ"ל רשת גני ילדים פשוט גן, הגנינה בע"מ

גבריאלה נוסבאום

אדריכלית

חני שפיצר חייט

אורבן 95 תל אביב, עיריית תל אביב-יפו

טל עברון כרמל

מנהלת מחלקת פיתוח סביבתי, עיריית הרצליה

סדנא ייחודית בדגש על החברה החרדית

אבי אשיראל

אדריכל נוף

אודליה אלוייל

ממונה מחוזית לבטיחות בדרכים לחרדים, משרד החינוך

איילת גבעתי

בטרם, ראש תחום פיתוח ומנהלת מוקד, בטרם

איריס קיויתי

מנהלת בית ספר קשת, ירושלים

אלונה צירולניקוב

חוקרת ומעריכת תכניות, מט"ח

פרופ' אסתר עדי-יפה

הפקולטה לחינוך אוניברסיטת בר אילן

בנצי ראקוב

מתכנן, המכון החרדי למחקרי מדיניות

גנאדי קמינצקי

מתכנן, לשעבר סגן מנהל מינהל הפיתוח ומנהל אגף בכיר מיפוי ותכנון לשעבר

דן גולן

משרד רן וולף, סטודנט לתואר שני בצלאל

ורד סולומון

אדריכלית ראשית משרד הבינוי והשיכון

חווה נבון

מנהלת מחלקת ילד ונוער אגף לשירותים חברתיים, עיריית בני ברק

אקדמיה

אדוה מטר

מנהלת וחוקרת ראשית פרויקט "בין הטיפות" לתכנון טיפות חלב, "בצלאל"

עצמאיים

מוסטפא אבו-רומי

אדריכל, מתכנן מבני חינוך, אבו רומי אדריכלים

יערה בשן-חכם

אדריכלית נוף מתכנתת גני משחקים

דוברים ותורמים לועדות ההיגוי

ד"ר מריה מרעי

מומחית לגיל הרך בחברה הערבית

ד"ר טים גיל

אקדמאי עצמאי, סופר ויועץ לתכנון עבור ילדות וילדים צעירים

ליאת איזקוב-בן-שיטריט

אדריכלית, מומחית לתכנון בצפיפות

ד"ר תמיר בלשה

עורך הנחיות לתכנון הסדרי תנועה בקרבת מוסדות חינוך

אורית בן אסא

מנהלת בינוי ופיתוח, מינהל החינוך, עיריית תל אביב-יפו

זרתא, סטודיו אדריכלים

אדריכלים עופר רוסמן ורוני אביצור

סטודיו XS

אורית מילבאואר

מילבאואר אדריכלים

טלי לוי

מנהלת אגף תנועה, עיריית רמת גן

יצחק מולדבסקי

מרכז בכיר פרוגרמה וסביבה, משרד הבינוי והשיכון

ליאת עדי-רובינס

ס' מנהלת המחלקה לתכנון נוף, עיריית חיפה

מוסטפא אבו רומי

אדריכל, מתכנן מבני חינוך, אבו רומי אדריכלים

מירב קפלן

מנהלת היחידה להתחדשות עירונית, עיריית ראשון לציון

מריאנה סיגלוב קליין

המחלקה למדיניות תכנון, עיריית ירושלים

משה בן דוד

אדריכל, בן דוד קאסוטו אדריכלות לילדים ונוער

נועה פלג

מתכננת עירונית, אגף התכנון, עיריית ראשון לציון

נחמה מילר

מתכננת, אגף התכנון, עיריית ירושלים

קן רז

מנהלת פרויקט אורבן 95 לשעבר, עיריית תל אביב

רותי שפרנט עבהאל

יועצת ומתכננת תחבורה ותנועה

רעות סעדיה

מתכננת תחבורה, אמי מתום מהנדסים ויועצים

שגית קורן

אדריכלית נוף, יועצת לעיריית רמת גן

שני ליימן

מנהלת צוות חדשנות, עיריית בת ים

שרון ברנד מרטין

חוקרת ומעריכת תוכניות, מט"ח

סדנא ייחודית

בדגש על החברה הערבית

אורן פלד

מתכנן, א. פלד תכנון ויעוץ

אלונה צירולניקוב

חוקרת ומעריכת תוכניות, מט"ח

יובל דרייר שילה

מתכנן, ותמ"ל, משרד הפנים

ד"ר יודן רופא

מרצה בכיר, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

יסמין יותם

מנהלת תוכנית ההרחבה הארצית URBAN95, המועצה לבנייה ירוקה

יסמין שביטה

אדריכלית, פעילה חברתית ומובילת פרויקט פלייסמקינג בטירה

מיכל בלייכר

יועצת אורבנית וראש צוות תכנון בות"ל, מנהל התכנון ומרצה בסטודיו 1:1 בטכניון

מנאר סרייה וייס

מנהלת תוכנית URBAN95 בעיר טירה, המועצה הישראלית לבנייה ירוקה

ליאת איזקוב-בן-שיטרי

אדריכלית, מומחית לתכנון בצפיפות

רימה חשב

בודקת תכניות, ועדה מקומית עירון

אודות מסמך ההנחיות

מסמך ההנחיות הוא תוצר של שיתוף פעולה בין משרד החינוך ובין קרן ברנרד ון ליר, המפעילה את Urban95, תוכנית בין-לאומית לקידום ערים ידידותיות לילדות וילדים צעירים ומלוויהם בארץ ובעולם. המסמך גובש על פי תפיסת עולם משותפת ולפיה למרחבים שאנחנו חיים בהם יש השפעה מכרעת על האופן שילדינו מתפתחים וחווים את העולם. על פי גישה זו, עיר יכולה להיות מקום נהדר לגדל בו ילדות וילדים, כל עוד נתמודד עם מגוון האתגרים שמציבים בפנינו החיים בסביבה עירונית מגוונת ומצטופפת. בהתאם עלינו לתכנן את כל המרחב העירוני, ולא רק מוקדים ייעודיים כגני משחקים או מוסדות חינוך, במחשבה על צורכי הילדות והילדים והמבוגרים המטפלים בהם.

המטרה העיקרית של מסמך זה היא להעניק את הידע התיאורטי והכלים מקצועיים למקבלי החלטות, אנשי מקצוע מהמגזר הציבורי והפרטי, והציבור הרחב, על מנת לקדם ערים ישראליות התומכות בילדות וילדים צעירים ומלוויהם.

מסמך זה מיועד:

- להאיר את החשיבות של תכנון סביבות חיים התומכות בהתפתחות וברוחות ילדות וילדים כדי לצמצם פערים בחברה הישראלית.

- להציע הצעות מדיניות וכלי תכנון ועיצוב לשיפור איכות המרחבים הציבוריים והפרטיים לילדות וילדים צעירים ומלוויהם.
- להציג דוגמאות ומקרי בוחן מהארץ והעולם כדי לעורר השראה ודיון.
- לספק מדדים ותבחינים להערכת תוכניות והתערבויות.

המסמך שם דגש על שני נושאי ליבה. ראשית, הוא מפנה את הזרקור אל ילדות וילדים בשנות החיים הראשונות, מלידה עד גיל 6¹. לשנות החיים הראשונות חשיבות מכרעת בבניית בסיס איתן לשלבי החיים המאוחרים. למרות זאת, קבוצת גיל זו פעמים רבות "נשכחת" בתהליכי התכנון. שנית, הוא מאיר את צורכיהם המגוונים של ילדות וילדים מרקעים שונים, ובייחוד באוכלוסיות מרובות ילדים כגון קהילות חרדיות וערביות. דגשים אלה נועדו לסייע לצמצום הפערים בחברה הישראלית.

המסמך מתמקד בהנחיות חדשניות, המוסיפות על הקיים ומסייעות להיערך לאתגרים עכשוויים. כיוון שערים התומכות בילדות וילדים צעירים ומלוויהם טובות יותר לכולם, יש חפיפה בין הנחיות תכנון המתמקדות בגילים צעירים ובין עקרונות התכנון האוניברסלי. לנוכח זאת ריכזנו במסמך זה הנחיות ייחודיות הנוגעות לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. הנחיות אלה אינן מחליפות רגולציות חשובות

אחרות בישראל, כגון הנחיות ותקני נגישות ובטיחות, אלא נועדו להוסיף עליהן או להאיר את חשיבותן. ברוח דומה, ההנחיות מתמקדות בסביבות עירוניות הכוללות בנייה רוויה בשכונות חדשות ומתחדשות, ציפוף ובנייה לגובה של מבני ציבור, ותכנון אמצעי הסעת המונים ותשתיות לאופניים. הן מרחיבות מסמכי הנחיות ועיצוב רבים ומצוינים שפורסמו בשנים האחרונות ונועדו לקדם עירוניות מקיימת ומכילה.

לבסוף, מסמך ההנחיות מבוסס על סדרה של שישה מפגשי ועדת היגוי שנערכו בין השנים 2019–2022. ועדות ההיגוי התכנסו בראשות נציגי משרד החינוך, בהשתתפות נציגים של משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, ארגונים חברתיים ואנשי מקצוע מהארץ ומהעולם. סדרת המפגשים עסקה ברקע התיאורטי ובהצעות להנחיות בעבור גנים ופארקים, מרחב הרחוב, נידות, מבני ציבור וסביבות מגורים וכן הציגה סוגיות ומקרים להשראה ומחשבה. חומרי הוועדה הוכנו בידי צוות מתכננים ואדריכלים בליווי מקצועי של מומחית לגיל הרך, ובשיתוף פעולה עם מגוון בעלי עניין אשר תרמו מניסיונם ומומחיותם. את פעילות הוועדה השלימו שלוש סדנאות משוב ממוקדות.

1 חוק העונשין בישראל קובע כי ילדות וילדים יכולים להישאר ללא השגחה רק מגיל 6 ומעלה. עם זאת, ארגוני בטיחות בארץ ובעולם ממליצים שלא להשאיר ילדות וילדים ללא השגחת מבוגרים עד גיל 9, ולכן חוברת זו לעיתים מתייחסת גם לדגשים בעבור גילים אלה.

צילום: שני חלבי, 2018

מבוא

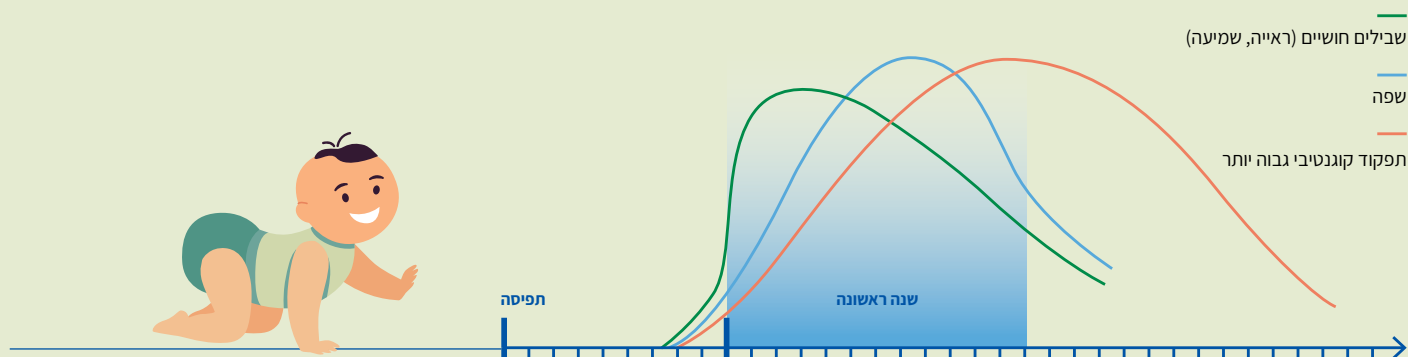
מדוע לתכנן לילדים צעירים ומשפחותיהם?

השנים הראשונות בחיי ילדים וילדות, מגיל לידה עד גיל שלוש, הן בעלות השפעה מכרעת על התפתחותם בגילים מאוחרים. בשנים אלה, כשהם חווים את העולם בפעם הראשונה, נקבעת ההתפתחות הנוירולוגית, הביולוגית, הקוגניטיבית והרגשית שלהם. ילדים וילדות בגילים אלה רגישים במיוחד לגירויים חיצוניים ולקשרים חברתיים עם סביבתם. זוהי התקופה שבה מתהווים הכישורים שיהיו הבסיס ליכולותיהם בעתיד ולהזדמנויות שיקבלו כמבוגרים עצמאים.

(קישור לסרטון "מדוע חשוב להקים בסיס איתן",
ערוץ היוטיוב של קרן ברנרד ון ליר).

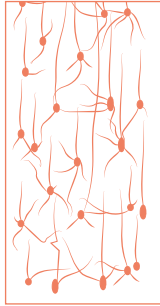

התפתחות מוחית בריאה בשנים הראשונות בונה בסיס איתן לבגרות.

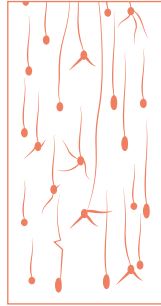
תזמון התפתחות המוח הוא אמנם גנטי, אך התנסות בגיל הרך קובעת האם הקשרים שיווצרו יהיו חלשים או חזקים. הקשרים הניורולוגיים מפתחים את היכולות השונות בהדרגה, אחת אחרי השנייה. ראשית מתפתחים חושי הראיה והשמיעה, לאחר מכן מתפתחות יכולות לשוניות ראשוניות, ולאחריהן יכולות קוגניטיביות ברמה גבוהה יותר. קשרים מוחיים בסיסיים מהווים את הבסיס לקשרים מורכבים יותר. התפתחות מוחית בריאה בשנים הראשונות בונה בסיס איתן לבגרות.

מקור: מבוסס על הסבר של המרכז להתפתחות הילד באוניברסיטת הרווארד.

התפתחות המוח האנושי. מוחם של תינוקות מייצר למעלה ממיליון קשרים נוירולוגיים בכל שנייה. התנסויות בשנות החיים הראשונות, ובייחוד בגילאי לידה עד 3, קובעות במידה רבה אילו מהקשרים האלה יחזקו, ובכך יצרו את הבסיס לפעולות מוחיות מורכבות בהמשך החיים. באותו אופן, הן גם קובעות אילו מהקשרים האלה יעלמו ויותרו את הילדים פגיעים מבחינה התפתחותית. תהליך זה בונה את ארכיטקטורת המוח, אשר תקבע יכולות חשובות כגון שמיעה ורכישת שפה. במילים אחרות, המוח שלנו מתפתח בזיקה לסביבה ולקלט שהוא מקבל ממנה.

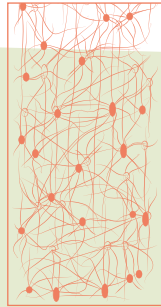
9 חודשים

1 חודש

ילוד

מבוגר/ת

2 שנים

התמונה מציגה את הקשרים הנוצרים במוח מגיל לידה ועד התבססותם במוח בוגר. מקור: Corel, JL. The postnatal development of the human cerebral cortex. Cambridge, MA: Harvard University Press; 1975

מעת הגעתם לעולם תינקות מתחילים תהליך למידה מהירה, המעצבת את הקשרים במוח. תהליך זה ימשך לאורך חייהם בדומה לפעילות המוחית אצל אדם בוגר. התהליך מבוסס התנסויות: חוויות חיוביות יובילו לחיבוריות גבוהה באזורים התורמים להתפתחות תקינה. לעומת זאת, התנסויות שליליות עשויות לפתח חיבוריות גבוהה באזורים המטפחים חוויות שליליות, כגון מתח, חרדה או קשיי למידה.

20 נשימות לדקה

40-60 נשימות לדקה

לצד השאיפה לעודד את רווחתם הנפשית של ילדות וילדים צעירים, חשוב להבטיח את בטיחותם הפיזית במרחב הציבורי והפרטי.

ילדות וילדים צעירים אינם "מבוגרים קטנים". הם בעלי תכונות ויכולות ייחודיות לגילם, ואלה הופכות אותם לפגיעים יותר הן לתנאי לחץ רגשיים הן לסכנות פיזיות, כגון זיהום אוויר, רעש ותאונות דרכים. בעת תכנון מרחב הרחוב למשל, חשוב להבין כי עד גיל 6 ילדות וילדים מתקשים להבחין בין נקודת מבטם ובין נקודת מבטו של האחר. משמעות הדבר היא שאם יראו מכונית, יניחו כי נהגת המכונית רואה אותם. לכן על מנת ליצור מרחב ציבורי בטוח לילדות וילדים, עלינו לשאוף להקטין את נפח התנועה המוטורית, למתן את מהירותה ולייצר עדיפות מובנית להולכי הרגל. באופן דומה, מערכת הנשימה של תינוקות ופעוטות גורמת לכך שהם שואפים יותר אוויר מזוהם מילדים בוגרים ומבוגרים. על כן לסביבה עירונית מזוהמת יש השפעה מזיקה יותר על הגיל הרך. על מנת ליצור סביבה עירונית מזמינה לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, עלינו לעסוק בשינוי והתאמה של המרחבים שבהם אנחנו חיים.

זיהום אוויר מאיים במיוחד על תינוקות ופעוטות, כיוון שהם שואפים יותר אוויר מזהם למערכת הנשימה המתפתחת שלהם מאשר ילדים ומבוגרים. מקור: קרן ברנדן ון ליר.

ילדות וילדים צעירים רבים חווים את העיר כסדרה של "איים עירוניים" שהם מדלגים ביניהם, לרוב באמצעות הסעה ברכב הפרטי. לעיתים קרובות יומם עובר בנסיעה בין מעון היום למרכז הקניות, לגינת המשחקים ובחזרה הביתה. ככל שערים מתוכננות לתמוך בראש ובראשונה באורח חיים מסוג זה, מבוגרים המלווים תינוקות ופעוטות נדחקים מהמרחב הציבורי המיועד למבוגרים בלבד: הם אינם חשים בנוח לנוע ברחוב הומה שאינו מונגש לעגלות, אינם מעריכים שיספיקו לרכבת היוצאת מתחנה שאינה משולטת, ומוותרים מראש על שהייה במוקדי תרבות שאין בהם עמדות מתאימות לטיפול, האכלה והחתלה.

על מנת לחשוף ילדות וילדים צעירים למגוון חוויות ולחזק את הקשר ביניהם ובין מלוויהם, עלינו לייצר מרחב עירוני רציף המכיר בהם ונותן מענה לצרכים שלהם.

מדוע לתכנן לילדות וילדים צעירים בישראל?

המשפחה היא אבן היסוד של החברה הישראלית באופן חוצה מגזרים, יכולות כלכליות ורמות השכלה. במובן זה, הכנת הנחיות התכנון בחוברת זו לא נערכה רק על ידי קבוצה של אנשי מקצוע, אלא על ידי אוסף של אמהות ואבות, סבים וסבתות, דודות ודודים. **במדינה שבה יותר מ-90% מהאוכלוסייה מתגוררת ביישובים עירוניים, כ-28% מהאוכלוסייה הם ילדים מתחת לגיל 15², וכמעט 10% מהאוכלוסייה הם בגיל לידה עד 4, הגיוני שהערים שלנו יתכננו באופן המקל על חיי היום יום של משפחות מסוגים שונים.**

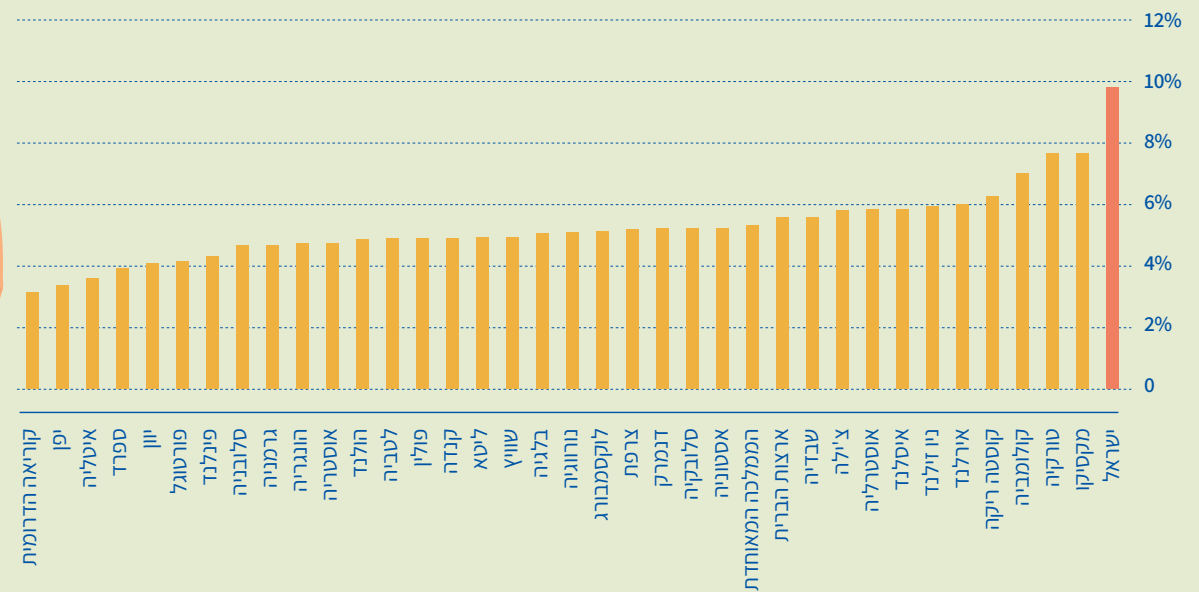
בישראל ישנן הנחיות המתייחסות לצורכי ילדות וילדים צעירים ומלוויהם במגוון נושאים,

2 נכון לשנת 2020, ישראל ממוקמת במקום השני ב-OECD אחרי דרום-אפריקה בנוגע לשיעור ילדים מתחת לגיל 15 באוכלוסייה. הממוצע ב-OECD הוא 18% ילדים עד גיל 15. מקור: OECD.

שיעור הילדים בגיל לידה עד 4 מכלל האוכלוסייה במדינות ה-OECD, 2020

מקור נתונים: World Population Prospects 2022, United Nations

צילום: נדל רויזין, קרן ברנרד ון ליר.

לעיתים קרובות "תכנון לילדים" בישראל כיום פועל בניגוד לטובת ילדות וילדים על ידי אימוץ גישות מוטעות. כך למשל אנחנו מורגלים לראות מתקני משחקים צבעוניים ורועשים אשר מושכים את תשומת ליבם, אבל בפועל מייצרים חוויה של עומס חושי, שאינה מותאמת לצורכיהם. לחלופין, מתחמי מגורים "למשפחות" לעיתים קרובות מתוכננים להעדיף את הנוחות של הרכב הפרטי והמעליות ודירות גדולות ללא מרחבים משותפים. בפועל אלה מייצרים מרחבים המעודדים תחושות של ניכור, ואינם מעודדים פעילות פיזית מיטיבה של משחק ותנועה.

ובהם תכנון פריסת שירותי הציבור ובטיחות גני משחקים. עם זאת חסר הידע המקצועי לשיפור ולהתאמת המרחב הציבורי בכללותו, בייחוד במקומות שבהם אנחנו מעוניינים לעודד את הימצאותם. באזורים אלה יש רחובות ואמצעי הסעת המונים אשר יוכלו להציע חלופה לרכב הפרטי, גנים ציבוריים ופארקים שבהם ילדות וילדים יוכלו לחוות מגע עם הטבע בעיר הצפופה, מוסדות ציבור שבהם יוכלו ליהנות ולהרחיב את אופקיהם, וסביבות מגורים מודרניות אשר יעודדו משחק, התפתחות, וקשר עם הקהילה.

חממה

עיר ידידותית לילדים

דברים לעשות

תא

שממה

ניידות עצמאית של ילדים

Gill, Tim, Playing it Safe?, Bernard van Leer foundation 2018

בטיחות תומכת התפתחות

לקריאה נוספת:

שפייזמן, יפעת ויערה בשן-חכם <https://meyda.education.gov.il/files/bitachon/Hatzer4.pdf> "הנחיות לתכנון ולבטיחות של גן המשחקים הטבעי בחצר מוסדות החינוך", משרד החינוך, 2018.

Gill, Tim, *Playing it Safe?*, Bernard van Leer foundation 2018

במשרד החינוך בשנת 2018 פורסמו הנחיות לעיצוב חצרות משחקים טבעיות במוסדות החינוך. זאת כדי להתמודד עם "תהליך בלתי מודע שקרה עם השנים, שבו גבר הצורך ב'בטיחות מרבית' על חשבון ה'בטיחות המאפשרת', דבר שגרם לדיכוי ולדעיכה של הרעיון הפדגוגי העומד במרכזה של הלמידה החוץ כיתתית".

כמובן, אין משמעות הדבר שנפסיק להקפיד על בטיחותם של מתקנים וסביבות משחק. אולם חשוב להבין ששמירת בטיחות ילדינו תלויה גם בפיתוח היכולת שלהם להתמודד עם אתגרים המאפיינים סביבה דינמית ולא צפויה. לשם כך עלינו להציע להם חשיפה לסביבות משתנות וניתנות לפרשנות, כגון סביבות טבעיות; סביבות המתוכננות לכלול צמחייה, טופוגרפיה משתנה, בעלי חיים ומקורות מים, ומאפשרות מחקר, גילוי והתנסות לילדים בכל הגילים.

על מנת להטמיע את הגישה יש לפתח ידע ולגייס תמיכה בקרב אנשי מקצוע, מקבלי החלטות, מטפלים והורים. יש להציע כלים להשגחה מתאימה, להדרכת הילדים, לזיהוי סיכונים ולהתמודדות עם אתגרים.

בסוף המאה ה-20 התגבשה ברחבי העולם תנועה להגנה על ילדות וילדים ממפגעי בטיחות. במדינות רבות ובהן ישראל אושרו חוקים ותקנות המבטיחים שמוצרים, מתקנים וסביבות יתאימו להתפתחותם של ילדות וילדים. פעילות זו סייעה למנוע מקרי פציעות ומוות. אולם בשנים האחרונות מתחילה לחלחל ההבנה כי גם גישה המגוננת מדי על ילדים עשויה לפגוע בהתפתחותם בכך שהיא מונעת חשיפה למגוון פעולות ואתגרים. **לנוכח זאת בשנים האחרונות התפתחה גישה חדשה של בטיחות מאפשרת, המשלבת בין הצורך בבטיחות ובין הצורך בחשיפה שקולה ומאוזנת לסביבה מאתגרת ומגוונת.**

גישה זו מבוססת על מחקרים רבים שהראו את היתרונות הפסיכולוגיים, הפיזיים והחברתיים בחשיפה לסיכונים מבוקרים בעת משחק, אל מול החסרונות הרבים של התפתחות בסביבה נטולת גירויים ואתגרים מספיקים. ב-2011 טענה יו"ר המועצה הבריטית לבריאות ובטיחות כי "התרבות הזוחלת של הימנעות מסיכונים והפחד מתביעות... מסכנים את החינוך של ילדינו והכנתם לחיים כבוגרים". ברוח דומה, במסמך של אגף הבטיחות

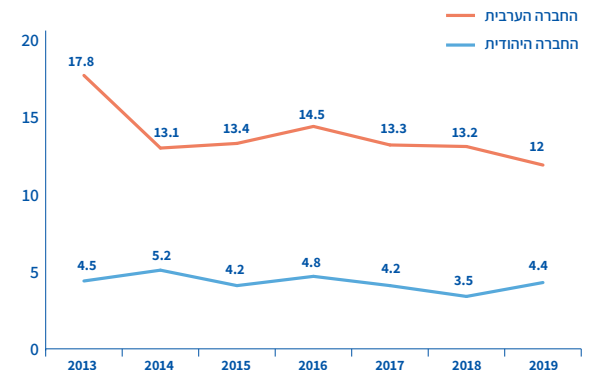

רבים המתאימים למטרה זו. כך למשל לאורך מרבית השנה האקלים הישראלי מאפשר שהייה נעימה באוויר הפתוח, התרבות הישראלית על כל גווניה מעודדת משפחתיות, המערכת הציבורית מנסה בתכנון ובנייה של מבני ציבור המיועדים לגיל הרך ועוד. תנאים אלה ואחרים מאפשרים להשתמש בהנחיות על מנת לחולל שינוי מהיר, יעיל ומשמעותי.

לתכנון לגילים צעירים בישראל עשוי להיות תפקיד חשוב בצמצום הפערים בין קבוצות אוכלוסייה שונות.

לתכנון לגילים צעירים בישראל עשוי להיות תפקיד חשוב בצמצום הפערים בין קבוצות אוכלוסייה שונות. התכנון המרחבי בישראל מאופיין, בין היתר בהפרדה בין קבוצות אוכלוסייה – בין ערים יהודיות ויישובים ערביים, בין סביבות מגורים חרדיות ויהודיות-ממלכתיות, ובין ערים מרכזיות וצפופות ליישובי הפריפריה החברתית והגיאוגרפית. חוקרים רבים הצביעו על כך שקידום שוויון הזדמנויות בישראל מחייב בין היתר השקעה ניכרת בצמצום הפערים הקיימים בגיל הרך³. לצד השקעה בביטחון, בבריאות, ברווחה ובחינוך, גם לתכנון הפיזי תפקיד מכריע ביצירת התשתית הנדרשת לשיפור התנאים בעבור משפחות. סביבות החיים השונות של אוכלוסיות בישראל משפיעות על רמת הביטחון, ההשכלה והרווחה של הילדים הגדלים בהן. דוגמה מרכזית לכך היא הסטטיסטיקה המצערת כי ילדות וילדים ערבים הם בעלי סיכוי של פי 2.7 להיפגע בתאונת דרכים לעומת יהודים. בניגוד לילדות וילדים יהודים, הם צפויים להיפגע בעיקר כהולכי רגל⁴. פערים נוספים ישנם גם בדפוסי הניידות, בנגישות לטבע ובאפשרות לשחק במרחב הציבורי. לתכנון הסביבות האלה השפעה מכרעת על ההזדמנויות שיזכו להם כמבוגרים.

חשוב לציין כי למרות האתגרים הרבים הכרוכים בהתאמת ערים ישראליות לצורכי ילדות וילדים צעירים, ישראל היא בעלת משאבים

כמות ילדים הולכי רגל, הרוגים ופצועים קשה, ל-100,000 ילדים לפי מגזר בין השנים 2009-2019. בשנת 2019, מקרה הריגה או פציעה קשה של ילד או ילדה בחברה הערבית היה שכיח פי שלושה מבחברה היהודית. מקור: הרלב"ד

3 ראו למשל בתוך טרכטנברג, מנואל ואחרים, "היפוך הפרמידה: חזון ומדיניות לגיל הרך בישראל", מוסד שמואל נאמן (2019).

4 אלגום-מזרחי, אסנת, "בטיחות בדרכים בקרבת מוסדות חינוך בישראל", מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2020).

מדוע לפעול עכשיו?

גידול האוכלוסייה המהיר בישראל, בשילוב עם המחסור בשטחים לבנייה, מוביל אותנו לעתיד של מרחב עירוני צפוף. כיום ישראל עומדת בפני שני משברים תכנוניים מיידיים – משבר של נגישות תנועתית ומשבר של דיור בהישג יד. החלטות מוסדות המדינה מתמודדות עם האתגרים האלה, בין היתר, על ידי פיתוח מערך הסעת המונים הכולל אוטובוסים, רכבות מסוגים שונים ושבילי אופניים, וכן על ידי תכנון תוספת יחידות דיור בהתחדשות ובנייה חדשה. משבר מגפת הקורונה מצד אחד ואירועים בטחוניים רבים מצד אחר, האירו את הפוטנציאל של המרחבים בקרבת הבית כגורם מרכזי לשמירה על רווחתם הפיזית והנפשית של ילדות וילדים צעירים.

כדי להתמודד עם המשברים התכנוניים, הבריאותיים והביטחוניים הצפויים להשפיע על חיי ילדינו, עלינו להיערך גם להשלכותיו של משבר האקלים. אירועי אקלים קיצוניים, כגון גלי חום ושיטפונות ברחבי העולם, הוכחו כמסוכנים במיוחד לאוכלוסיות החלשות ביותר, ובהן פעוטות מתחת לגיל 5⁵. לפי כל הסימנים המצטברים נראה שהתינוקות והפעוטות של היום – ובוודאי אלו של המחר – יגדלו בסביבות עירוניות של מזג אוויר כאוטי

תכנון וצילום: רם אייזנברג עיצוב סביבה. גן האותיות בבית שמש

Jones, Cecilia V., 'Making the Climate Conversation about Children', Early Childhood Matters 2021

משבר מגפת הקורונה מצד אחד ואירועים בטחוניים רבים מצד אחר, האירו את הפוטנציאל של המרחבים בקרבת הבית כגורם מרכזי לשמירה על רווחתם הפיזית והנפשית של ילדות וילדים צעירים.

אנחנו נמצאים כיום בנקודת מפנה חשובה. הטמעת ההנחיות בשלב זה עשויה להשפיע על התוספת המתוכננת של 40% על מלאי הדיור באמצעות התחדשות עירונית ובניית שכונות חדשות⁷. מבחינה תחברתית, תשתית המטרו לבדה מתוכננת להשתרע על כ-150 ק"מ וכ-110 תחנות, אשר יציעו שירות לכ-2 מיליון נוסעים בכל יום⁸. סביבות המגורים, התחבורה ומוסדות הציבור המתוכננים בימים אלה יקבעו את התפתחותן של הערים הישראליות בעשורים הבאים. **בתכנון נכון, נוכל ליצור ערים המיטיבות עם ילדות וילדים צעירים ומלוויהם ומשפיעות על עתיד החברה הישראלית כולה.**

התחבורה הציבורית והאופניים כמעט שאינם משמשים לניידות משפחות.⁶

גם בתחום הדיור, שכונות חדשות רבות מייצרות סביבות שאינן תומכות בצרכי משפחות. במרבית ערי העולם בנייה לגובה מתוכננת במרכזי הערים, ומיועדת בעיקר למשקי בית בעלי הכנסה גבוהה או משקי בית ללא ילדים. לעומת זאת בישראל, מרבית רבי הקומות החדשים מתוכננים בשולי הערים ומשרתים משפחות ממעמד הביניים ומטה. המשמעות היא שיותר ילדות וילדים גדלים בסביבות מגורים שההתניידות בהן תלויה ברכב הפרטי והגישה למרחבים טבעיים מצומצמת, וחווים את שנות חייהם הראשונות בתוך הבית הסגור והסביבה הבנויה. נוסף על כך, בשכונות אלה גם נוצרים יותר מפגעים הנובעים מרעש וצפיפות: בשעות השיא משתרעים פקקים ברחובות וביציאות מהחניונים, ובתוך המבנים עומסים על תשתיות המעליות והאחסון יוצרים צפיפות וקשיי נגישות. כל אלה תורמים ליצירת לחצים על משפחות, ומונעים את הרווחה הנדרשת ליצירת קשר המיטיב לחקור יחד את העולם.

יותר ואיכות סביבה ירודה יותר. **ההשקעה בסביבות עירוניות המעודדות אורח חיים מקיים וחיבור רגשי וערכי לטבע ולסביבה היא חיונית לשיפור עתידם של ילדי ישראל בכלל, וילדות וילדים בפריפריה החברתית והכלכלית בפרט.**

למרות המטרות המוצהרות לקידום תכנון מקיים יותר המעודד הליכתיות ורכיבה על אופניים, בפועל אורח החיים השכיח בישראל אינו מתאים לחזון. **ניתוח נסיעות של ילדים וילדות בגיל לידה עד 9 במטרופולין תל אביב מראה כי יותר ממחצית מהנסיעות בגיל הרך נעשות ברכב הפרטי. למעשה, במהלך העשור האחרון השימוש ברכב פרטי גדל מאוד.** בין השנים 2013–2016 נרשמה עלייה של 17% בשימוש ברכב הפרטי לעומת עלייה של 6% בגודל האוכלוסייה. לעומת זאת, הנסיעה בתחבורה ציבורית מהווה פחות מ-10% מכלל הנסיעות, ובצד אופניים, כמעט שאינה משמשת חלופה להליכה או נסיעה ברכב הפרטי בעבור משפחות. גם ביישובים ערביים רבים, שבהם הנגישות לרכב הפרטי נמוכה בממוצע מאשר בחברה היהודית,

6 סקר הרגלי נסיעה במטרופולין תל אביב, נתיבי איילון 2017.

7 תוכנית אסטרטגית 2040 – פרק הדיור, מינהל התכנון.

8 על פי מידע עדכני של חברת נת"ע, [אתר מטרו](#).

רחוב בחיפה. צילום: יוסי זמיר

סביבות מגורים עירוניות בישראל: מאפיינים ודגשים

שכונות וערים חרדיות

הקהילות החרדיות נוטות להתיישב בשכונות או ביישובים מופרדים. בשנת 2021 יותר ממחצית מהאוכלוסייה החרדית הייתה מתחת לגיל 19⁹, ובהתאם המרחב הציבורי בסביבות מגורים אלה מאופיין בפעילות של ילדים בגילים שונים ומבני המגורים ייטו להיות צפופים יותר. שכונות חרדיות נבנות בערים ותיקות (כמו בבני ברק, ירושלים וחיפה) או בערים חדשות (כמו באלעד או בית שמש).

שכונת רמות, ירושלים

יישובים ערביים

יישובים ערביים רבים בישראל מאופיינים בגרעין כפר ותיק ובתוספות בנייה חדשה סביבו. הצפיפות, ריבוי הקרקעות הפרטיות והמחסור בקרקע ציבורית יוצרים לעיתים קרובות מרחב ציבורי מצומצם ומקוטע, המונע נגישות לשירותים ציבוריים ולמרחב ציבורי בטוח והולם.

רחוב מקומי, נצרת

שכונות מגורים חדשות

שכונות המגורים החדשות הן לרוב שכונות המאופיינות בבנייה גבוהה מחוץ לערים המרכזיות או בשוליהן. הבנייה מיועדת לרוב לבני מעמד הביניים. המרחב הציבורי מוטה לרכב הפרטי ומאופיין בריבוי כניסות לחניונים ובניתוק בין שימושי המגורים לשימושים המסחריים והציבוריים.

שכונת רקפות, ראשון לציון

שכונות מגורים ותיקות

שכונות המגורים הוותיקות מאופיינות בפריסה של שירותים מקומיים למשפחות (מוסדות חינוך, מרפאה שכונתית ומרכז מסחרי), וברחובות מקומיים המאופיינים במדרכות וכבישים צרים וריבוי כניסות ויציאות לחניונים. בשל התפתחותן ההדרגתית, הן לרוב מגוונות יותר, וכוללות עצים ותיקים, סגנונות בנייה שונים, הבדלים טופוגרפיים וכדומה. הרחובות הראשיים מסביב לשכונות מהווים צירי תנועה מרכזיים.

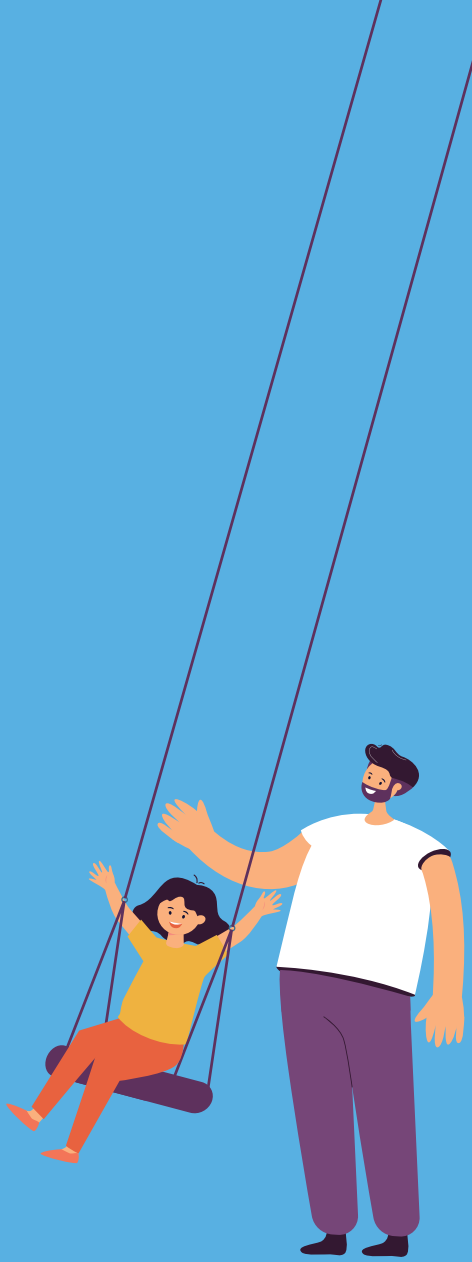
נווה פנחס, חולון

9 גלעד מלאך ולי כהנר, 'שנתון החברה החרדית בישראל', המכון הישראלי לדמוקרטיה 2021.

**איך נראית עיר התומכת
בילדות וילדים צעירים
ומשפחותיהם?**

הקשר הרגשי המתמשך בין
התינוקות לדמות המטפלת
אומנם מתפתח בשנת
החיים הראשונה, אך הוא
מוסיף להתפתח ולהתגבש
לאורך התבגרותם.

התפתחותם של ילדות וילדים צעירים מעוצבת על ידי החוויות שלהם. בכל פעם שהם אוכלים, מטופלים על ידי הוריהם, או משחקים עם בני גילם, הם לומדים על עצמם, על העולם ועל אחרים. מרבית החוויות שלהם מתווכות על ידי הקשר עם הבוגרים המלווים אותם – הורים, סבים וסבתות, אחים גדולים, מטפלים בתשלום ועוד. מרגע שהם יוצאים מסף ביתם אל המרחב העירוני, המקומות שאנחנו מתכננים ומנהלים מלמדים אותם כיצד העולם עובד. בהתאם, תכנון ועיצוב סביבות המגורים, הרחובות, גינות המשחקים, מוסדות הציבור וכלי התחבורה הם בעלי השפעה רבה על התפתחותם, והתפתחות זו תשפיע על ההזדמנויות שיהיו זמינות להם בעתיד.

תיאורית ההתקשרות

תיאוריית ההתקשרות היא תיאוריה פסיכולוגית אשר זכתה לאורך השנים לאישוש רב במחקר, על פני תרבויות והקשרים שונים. התקשרות מתייחסת לקשר הרגשי הייחודי והעמוק שתינוקות יוצרים עם הדמות המטפלת המעניקה מענה לצורכיהם הבסיסיים: הגנה, ביטחון ונחמה. הצורך בהתקשרות הוא

מעגל ההתקשרות ומרחב הגילוי

הישיבה והשהייה והתנועה.

"תנועת כנפי הפרפר" דיאגרמה של המושך המוזר של לורנץ: Trajectory in a Lorenz (Attractor - Dan Quinn).

איור, מקור: רם אייזנברג, עיצוב סביבה.

מודל תיאוריית ההתקשרות. ילדות וילדים צעירים נעים מהבסיס בטווח שמציעה הדמות המטפלת, אל אזורי הגילוי בעולם החיצוני. מודל המרחב הפיזי לפי תיאוריית ההתקשרות מאפשר אזורי ביניים ומשחק בין הפורמלי לבלתי פורמלי, וחל על כל אזורי הגן: אזורי הפעילות והמשחק,

מרחב הביניים
הקצה / השול

מושך הגילוי: העולם וכל אשר בו
לגעת, לטעום, לחקור, למשש, לשחק יחד

הלא פורמלי / המאתגר

הטבעי / העמום / האחר
הלא ידוע / הלא מוכר /
הלא מובן / הנסתר

הפורמלי: בטוח / מוגן
הידוע / המוכר / המובן / הגלוי
נגיש / קריא / מזמין

מושך הביטחון: המלווה ההורי
בסיס בטוח \ חוף מבטחים

על הגבול (הלימינלי)
תחושת-הסתכנות

הרגעה ונחמה. במצב של התקשרות בטוחה, מתקיימת תנועה חופשית ומאוזנת בין שני הצירים, והדמות המטפלת יכולה לשמש הן "בסיס בטוח" והן "חוף מבטחים".

Bowlby, John. (1969). Attachment and Loss, Vol. 1 Attachment. New York: Basic Books.

או סבתא, מטפלת/ת בתשלום וכדומה. דמות ההתקשרות תומכת בשני צרכים קיומיים של כל תינוק ותינוקת: חקירה ונחמה. מצד אחד, היא משמשת כ"בסיס בטוח" שממנו הם יכולים לצאת אל העולם, לחקור ולהתנסות. מצד אחר, היא משמשת כ"חוף מבטחים" – עוגן שאליו יוכלו לחזור על מנת לזכות בהגנה,

צורך אוניברסלי ובילוגי מולד, שמקדם את הישרדות התינוקות והמין האנושי כולו.

התקשרות תתרחש עם כל דמות מטפלת קבועה, חיובית או שלילית, כיוון שהיא מושתתת על עצם היותה זמינה. אין לאם מעמד מיוחד מבחינה זו, אלא ל"הורה פסיכולוגי" – והוא יכול להיות הורה זכר, סב

מהם העקרונות לתכנון סביבות התומכות בילדים צעירים ומשפחותיהם?

הידע שנצבר בתחום מלמד אותנו כי סביבתם של ילדות וילדים לרוב מוגבלת בשנים הראשונות למרחב הביתי, ומתרחבת בהדרגה ביחס לגילם, התפתחותם הפיזית, הרגשית והקוגניטיבית, והתלות שלהם במלווה. כפי שנקודת הייחוס מתרחבת מהקשר עם הדמות המטפלת אל המשפחה והקהילה, כך הם נחשפים בהדרגה לחלקים שונים של סביבתם, ממרחב הבית והבניין, דרך מרחב הרחוב ועד למרחב השכונה – עד מרחק של קילומטר מביתם.

מסמך זה עוסק אפוא בתחומים השונים הנוגעים לפעילות הילדים הצעירים, בסביבתם הקרובה: בפארקים ובגנים, במרחב הרחוב, במוסדות הציבור, באמצעי הניידות ובסביבות המגורים. הושם דגש על היתרונות המרכזיים של ערים, בניגוד לכפרים ולפרברים, והוא מרכז העיר, הכולל רחובות מרכזיים, מבני ציבור חשובים ומוקדי תחבורה ציבורית מקושרים אשר יכולים להציע ערך רב לילדות וילדים.

זאת עלינו לבחון לעומק את סביבת החיים של משפחות בישראל, על מנת לייצר מעטפת כוללת להתפתחות.

הכלה ומגוון

הידע מאפשר לנו להציע תשתית פיזית ופסיכולוגית אשר תתמוך בצרכיהם של מרבית המשפחות והפעוטות בישראל. עם זאת חשוב לזכור כי ישנם מגוון ילדות וילדים, ולהם צרכים שונים וייחודיים.

בטיחות מאפשרת

דרישת הסף לכל סביבה היא כי תהיה מקום בטוח לילדות ולילדים. נשאף לתכנן סביבות מוגנות ומאתגרות, אשר יאפשרו לילדות וילדים להתנסות בפיתוח מיומנויות ויעודדו עצמאות. כאשר מלווים מרגישים כי הילדות והילדים שבאחריותם נמצאים בסביבות בטוחות ובעלי יכולת להתמודד עם אתגרים, הם פנויים לתווך שבשילם את העולם בדרך חיובית ורגועה יותר.

הקשר בין ילדות וילדים ומלוויהם

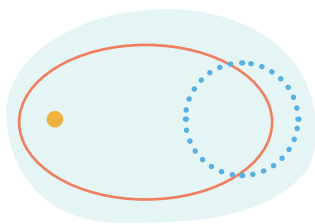
מחקרים רבים מצביעים על כך שהקשר בין הפעוטות ובין הדמויות המטפלות בהם בשנות החיים הראשונות משפיע על ההתפתחות הקוגניטיבית, הרגשית, הבריאית, החברתית, השפתית והמוטורית. לכן כאשר מתכננים לילדות וילדים צעירים יש לזכור כי הם אף פעם אינם לבדם, וכי הדמות המלווה היא שותפה פעילה, הכרחית ובלתי נפרדת מההתנסותם בעולם. מסיבה זו יש להעמיד במרכז התכנון לא רק את הילד או הילדה, אלא את הקשר בינם ובין המלווה.

נקודת המבט של ילדות וילדים

כבר מגיל צעיר מאוד ילדות וילדים חווים, מרגישים, חושבים, רואים ושמעים את העולם הסובב אותם. חשוב אפוא לשאוף להבין כיצד לתכנן סביבות חיים מנקודת מבטם באופן שיאפשר להם לפעול בדרך עצמאית ומכבדת.

ראייה כוללת

חויית ההתפתחות בגיל הרך מעוצבת על ידי מגוון גורמים. חלקם תפקודיים – כגון סביבה בטוחה ונגישה – וחלקם רגשיים וחברתיים – כגון סביבה משפחתית וחברתית תומכת או סביבה ארגונית המעודדת ליווי פעיל. לנוכח

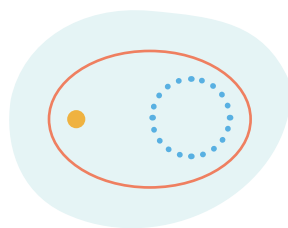
עד גיל תשע (קהילה)

מרחב הגילוי (קשר עין או קריאה מרחוק)

ילדות וילדים בגילים אלה לרוב מרגישים בטוחים יותר בעצמם ומעוניינים לחקור את העולם, גם במרחק מהדמות המטפלת.

על המרחב לאפשר אירוח קבוצה גדולה של ילדות וילדים ומלוויהם, וכן לחשוף את הילדים למגוון הקהילתי של סביבת המגורים.

התכנון צריך להציע מגוון גירויים, הן של פעילות פיזית הן של פיתוח הדמיון. זאת במרחב גמיש ככל האפשר, בצד שמירה על בטיחות הילדות והילדים.

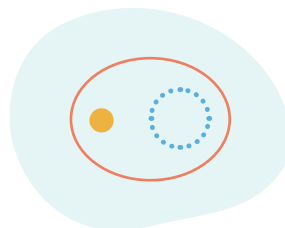
עד גיל שש (קבוצה)

המרחב הגלוי (קשר עין או שמיעה מקרוב)

ילדות וילדים בגילים אלה לרוב מפתחים מיומנויות של תנועה חופשית בסביבה הקרובה. לעיתים עולם המציאות והדמיון מתערבבים במשחקי תפקידים (משחק ב"כאילו").

המרחב עשוי לארח פעילות המתאימה לקבוצה של ילדות וילדים העוסקים בפעילות משותפת.

התכנון צריך להציע מרחב עשיר בגירויים מסוגים שונים, דוגמת רחבת פעילות, מדשאה, שטח מגוון נגיש, שבילים מסוגים שונים. כל אלה במרחב נצפה שבו אפשר להתרחק ולשמור על קשר עין עם הדמות המטפלת.

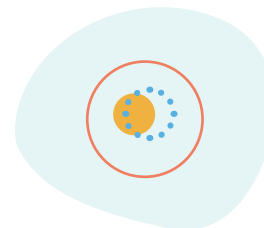
עד גיל שלוש (משפחה)

מעגל הקרבה (קשר של קרבה מיידית)

ילדות וילדים בגילים אלה לרוב מפתחים מיומנויות מוטוריקה גסה, דוגמת הליכה, ריצה, קפיצה ועלייה וירידה במדרגות. בד בבד הם מפתחים מיומנויות של מוטוריקה עדינה, דוגמת בניית מודל והשחלת חרוזים. הפעוטות מרחיבים את עניינם מהדמות המטפלת לעולם שמסביב ועוסקים במשחקי בנייה ויצירה וכן בחקר העצמי ("אני", "שלי").

המרחב מאופיין בפעילות המתאימה לקבוצה, ויש דגש על ליווי של פעולות נרכשות בגיל זה. ליווי שכזה כולל את יד המלווה כאשר התינוק מתנסה בהליכה, טיפוס או גלישה. כמו כן, תכנון המרחב שכולל את נוכחות המבוגר חשובה גם על מנת לאפשר שיח מתמיד בין המבוגר לתינוק, כך שמיומנויות התקשורת והשיח מעמיקות.

התכנון צריך להציע מרחב המאפשר חקירה של הפעוטות, עם מקום שהייה צמוד למלווה, כך שיהיה אפשר להושיט יד בכל רגע.

עד גיל שנה (צמד)

הקינוספירה (קשר המגע)

ילדות וילדים בגילים אלה מתחילים לפתח מיומנויות בסיסיות של מוטוריקה גסה, דוגמת שכיבה, זחילה, ישיבה, אימון על עמידה והליכה. בד בבד הם מפתחים את המוטוריקה העדינה בפעולות כמו הושטת חפצים והחזקתם, תפיסת עצמים קטנים, והכנסת עצמים לפה. תינוקות בגיל זה מתעניינים בעיקר בדמות המטפלת ובגופם.

מרחב שהייה של הילד והדמות המטפלת חופף.

התכנון צריך להציע מרחב ראשוני מצומצם המתאים לאינטרקציית הצמד, בין שעל ספסל ובו מקום לעגלה, ובין שעל שמיכה פרושה על הקרקע. בשלב זה יש חשיבות למרחב מישורי המאפשר תנועה בטוחה בליווי צמוד.

משחק

"משחק הוא העבודה של הילד" כתבה מריה מונטסורי

על פי התיאוריה הפסיכולוגית של וויניקוט, משחק מתרחש במרחב בין הדמות המטפלת ובין העולם. במרחב זה נוצר מקום שבו ילדות וילדים לומדים לסמוך על הדמות המטפלת, תוך כדי התפתחותם האישית כאינדיבידואלים. יכולת זו הופכת למרכיב מהותי ברווחה הנפשית של האדם.

Winnicott, Donald Woods. Playing and reality. Psychology Press, 1991.

Montessori, M., Hunt, J. M., & Valsiner, J. (2017). The Montessori method. Routledge.

אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, אתר משרד החינוך.

"משחק הוא העבודה של הילד" כתבה מריה מונטסורי ומאז מחקרים רבים מאששים את חשיבותו של המשחק בגיל הרך להתפתחות יכולות מגוונות, ואת חלקו ביצירת מבוגרים יצירתיים, עצמאיים ומשגשגים התורמים לחברה.

משחק הוא כל פעולה – ובייחוד פעולה לא מובנית – המעודדת דמיון וחקירה בעזרת החושים ובאמצעות תנועה, מגע ויצירתיות. מדובר בפעולה כל כך חיונית להתפתחות, עד שהיא הוגדרה צורך בסיסי לילדות וילדים בכל גיל, המוגן על פי סעיף 31 לאמנת האומות המאוחדות לזכויות הילד.

משחק אינו שעשוע דווקא. דרך המשחק הילד או הילדה לומדים הפשטה, ייצוג, יצרנות, יכולת ליצירת שינוי ושליטה, משמעות, פתרון בעיות, אמפתיה וגמישות חברתית. כל אלה יעזרו להם בהמשך להפוך למבוגרים מתפקדים, בעלי רווחה נפשית וגופנית, המסוגלים למצוא הנאה בהתאם לדרישות העולם החיצוני והחברה.

משחק בארגזי חול בתל אביב-יפו. צילום: ברק ברינקר

מקרה בוחן: פרוייקט "זעירא" בבית שמש

הדרכה לקידום העשרה שפתית

והדגמה של עקרונות דידקטיים תוך כדי עבודה בשטח עם הילדים.

חיזוק הקשרים הקהילתיים ובניית אמון בין התושבים לעירייה ולתוכנית.

בפעילות השתתפו כ-300 ילדים, ועבור רובם מדובר בפעילות ההעשרה הראשונה שבה השתתפו מעודם, וכך גם עבור רבות מהאמהות אשר דיווחו כי נתרמו רבות מהתכנים. המפגשים התקיימו בהתאמה מגזרית ומגדרית: כניסה ברישום מראש (עקב כמות הילדים הרבה), פעילות לאבות ולאמהות בנפרד, ומיתוג ושיווק מותאמים לשפה ולערכים של האוכלוסייה החרדית בבית שמש.

התוכנית הארצית של Urban95, בתמיכה ובשיתוף של קרן ברנרד ון-ליר ובהובלת המועצה הישראלית לבנייה ירוקה, היא חלק מאסטרטגיית Urban95 העולמית, המבקשת לקדם תכנון, עיצוב וניהול של ערים תוססות ובריאות, הנותנות מענה לצורכיהם של ילדים בגיל הרך ולמשפחותיהם בערים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל. משנת 2021 פועלת תוכנית אורבן 95 בערים טירה ובית שמש ובקרוב תתווסף עיר שלישית. בתחילת 2023 יצטרפו לתוכנית שש ערים נוספות.

כתבה ענת הורביץ הראל, מנהלת מחלקת מרחב ציבורי ועירוניות, המועצה הישראלית לבנייה ירוקה

בית שמש היא העיר הצעירה בישראל. חמישית מתושביה מתחת לגיל 3, וקצב הצמיחה שלה הוא 5% בשנה. למשפחה ממוצעת בבית שמש יש 7 ילדים, ולרוב התושבים החרדים אין רכב, ולכן יש העדפה לביולוי במקומות קרובים לבית. כמו כן לנוכח המגוון הגילי הרחב של הילדים נדרשת יצירתיות במציאת תעסוקה ופעילות התפתחותית. למרחב הציבורי יש פוטנציאל גדול לחיזוק מיומנויות-מוטוריות, שפתיות וחברתיות, אך לא כל ההורים מודעים לאפשרויות הללו.

לנוכח כל אלה יזם צוות אורבן 95 המקומי בבית שמש – "זעירא", סדרת מפגשי תוכן חווייתיים המיועדת לילדים וילדות בגיל הרך ואימותיהם במרחב הציבורי הסמוך לבית בשתי שכונות בבית שמש. ואלה מטרת המפגשים שהחלו בחודש דצמבר 2021:

הידוק הקשר בין ההורה לילד

הגברת המודעות לחשיבות הקשר של ההורה עם הילד, והשפעתו על התפתחות השפה, האינטליגנציה וכישורי התקשורת. עידוד משחק משותף.

פיתוח כישורים מוטוריים וסנסוריים

פעילויות כמו ארגז חול נייד, בועות סבון, הליכה בטבע הסמוך לבית.

תמונה באדיבות המועצה הישראלית לבנייה ירוקה, צילום: מעיין כהן

הרווחה הנפשית של הדמות המטפלת

Albanese, A. M., Russo, G. R., & Geller, P. A. (2019). The role of parental self-efficacy in parent and child well-being: A systematic review of associated outcomes. *Child: care, health and development*, 45(3), 333–363.

Armstrong, M. I., Birnie-Lefcovitch, S., & Ungar, M. T. (2005). Pathways between social support, family well being, quality of parenting, and child resilience: What we know. *Journal of child and family studies*, 14(2), 269–281.

הספרות המדעית מצביעה על כך שלרווחה הנפשית והרגשית של הדמות המטפלת יש השפעה רבה על הקשר בינה ובין התינוק, וכפועל יוצא מכך – על יכולתה להציע בסיס איתן להתפתחות הילד או הילדה בשנות החיים הראשונות.

דמות מטפלת שזוכה לתמיכה חברתית ורגשית, ולא רק פונקציונלית, נוטה להיות פחות מדוכאת, להרגיש יותר מסוגלות ולאמץ את תפקידה בהתפתחות הילד או הילדה. אלה יאפשרו לה להיות זמינה יותר, לשמוע ולראות את צרכיו של הפעוט או הפעוטה ולהיות נוכחת, מכילה, משחקית וחיובית יותר.

אם כן **חשיבה על ילדים מחייבת לתת מענה לצורכי המלווים, גם כאשר מדובר בדמות מטפלת בתשלום**. השקעה ביצירת מעטפת חברתית מכילה ותכנון סביבה פיזית הנותנת מענה לצרכים של הדמות המטפלת תשפר את איכות הטיפול, תקדם את התפתחות הילד או הילדה ותעודד את רווחת סביבתם.

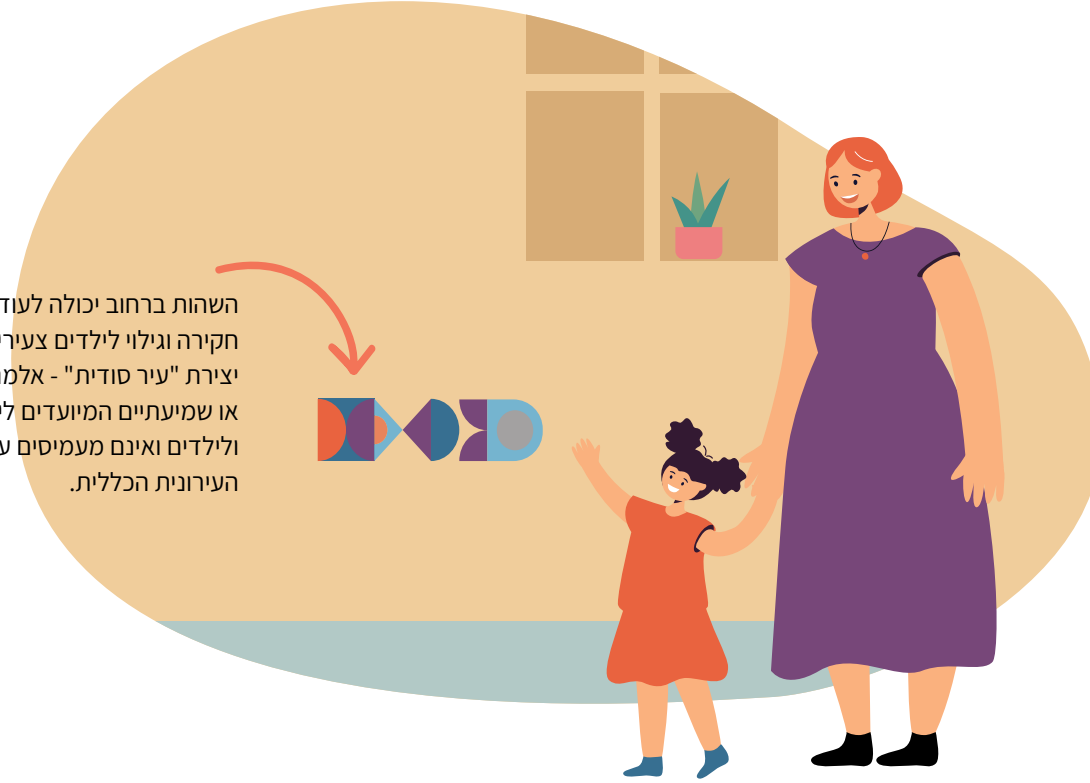

מרכז "פרפרים" בנמל תל-אביב.
תכנון: שטייברג פישר אדריכלים | צילום: איתי בנית

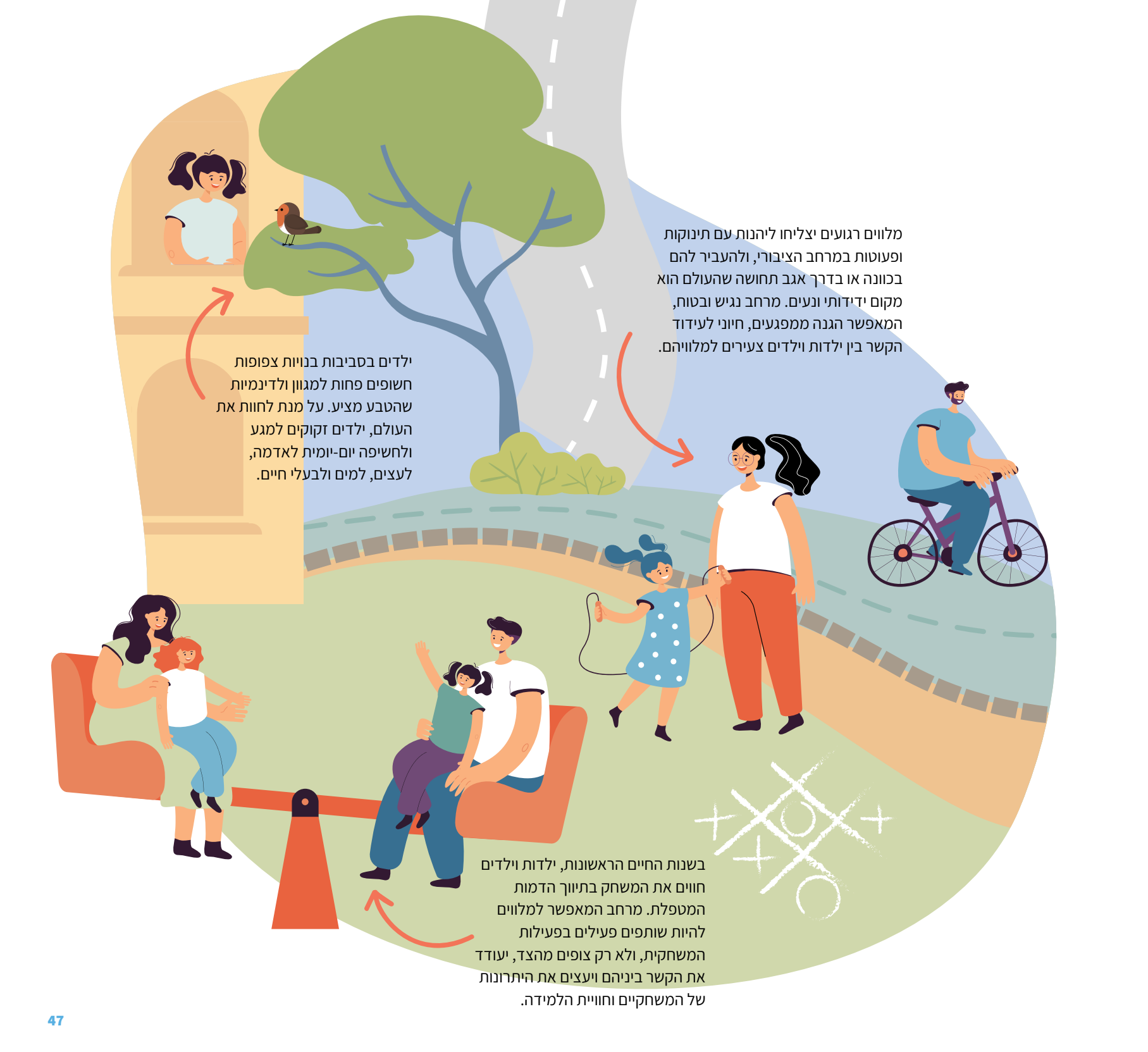
מהם צרכיהם של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם בעיר?

תהליך החקר וההתפתחות מתעצב דרך תנועה בין עוגן הביטחון, המרחב המוגן והצפוי, ובין עוגן הגילוי של החדש, המסתורי והמרגש. מרחב ביניים כגון שול דרך מאפשר לחקור ולהעז בתחושת ביטחון מגינה.

השהות ברחוב יכולה לעודד משחק, חקירה וגילוי לילדים צעירים על ידי יצירת "עיר סודית" - אלמנטים חזותיים או שמיעתיים המיועדים לילדות וילדים ואינם מעמיסים על הסביבה העירונית הכללית.

מלווים רגועים יצליחו ליהנות עם תינוקות ופעוטות במרחב הציבורי, ולהעביר להם בכוונה או בדרך אגב תחושה שהעולם הוא מקום ידידותי ונעים. מרחב נגיש ובטוח, המאפשר הגנה ממפגעים, חיוני לעידוד הקשר בין ילדות וילדים צעירים למלוויהם.

ילדים בסביבות בנויות צפופות חשופים פחות למגוון ולדינמיות שהטבע מציע. על מנת לחוות את העולם, ילדים זקוקים למגע ולחשיפה יום-יומית לאדמה, לעצים, למים ולבעלי חיים.

בשנות החיים הראשונות, ילדות וילדים חווים את המשחק בתיווך הדמות המטפלת. מרחב המאפשר למלווים להיות שותפים פעילים בפעילות המשחקית, ולא רק צופים מהצד, יעודד את הקשר ביניהם ויעצים את היתרונות של המשחקיים וחויית הלמידה.

התאמת המרחב הציבורי כך שיפנה גם לילדות וילדים צעירים מאפשר להם לפתח תחושה של מסוגלות ועצמאות וכן לקבל אחריות על פעילותם בציבור.

תנועה ופעילות גופנית מעודדת ילדות וילדים צעירים להתמודד עם אתגרים וקשיים, להתגבר ולהתחשל בעקבותיהם, וגם לפתח את הדמיון ואת תחושת המסוגלות האישית. למידה באמצעות גירויים פיזיים מאפשרת חוויה עמוקה, משמעותית וארוכת טווח.

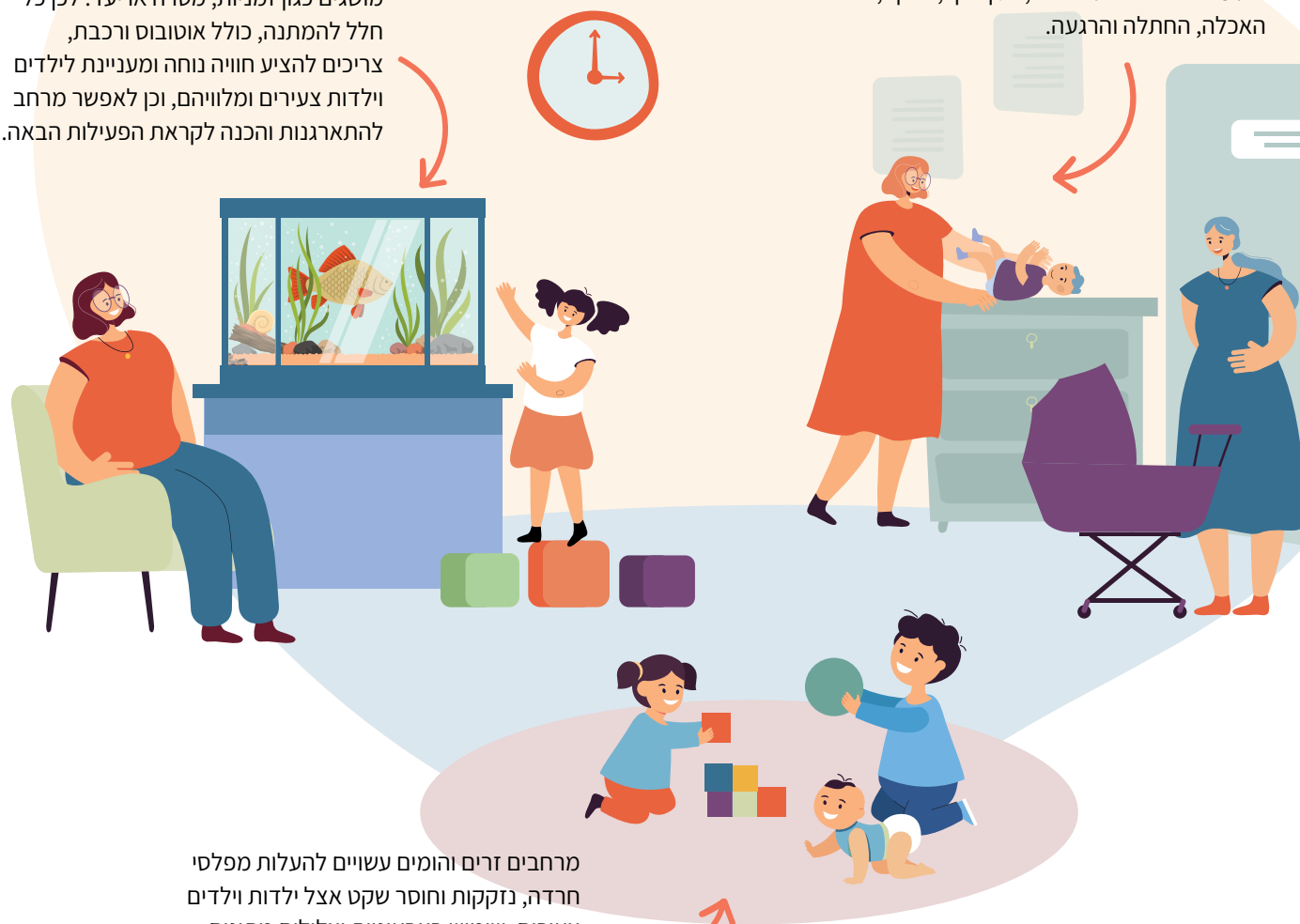

מלווים המתקשים לאתר את היעד ולהגיע אליו, בגלל שילוט לא ברור או בשל היעדר הנגשה מתאימה, יהיו פחות פנויים לתווך לילדים את המסע באופן חיובי. אם הנסיעה תהיה מאתגרת במיוחד, ולמלווים תהיה אפשרות, הם יבחרו להשתמש ברכב הפרטי.

ילדות וילדים צעירים מתקשים לתפוס מושגים כגון זמניות, מטרה או יעד. לכן כל חלל להמתנה, כולל אוטובוס ורכבת, צריכים להציע חוויה נוחה ומעניינת לילדים וילדות צעירים ומלוויהם, וכן לאפשר מרחב להתארגנות והכנה לקראת הפעילות הבאה.

מלווים שמרגישים בנוח להתייד עם תינוקות ופעוטות, ויודעים שיוכלו לטפל בהם בנוחות במרחב הציבורי, ייהנו מתחושה של תמיכה רגשית וקשר עם הקהילה. יש לתכנן מרחבים התומכים בצרכים טיפוליים, כגון ניקוי, הנקה, האכלה, החתלה והרגעה.

מרחבים זרים והומים עשויים להעלות מפלסי חרדה, נזקקות וחוסר שקט אצל ילדות וילדים צעירים. שימוש בצבעוניות וצלילים מתונים ובאלמנטים טבעיים יאפשרו להנגיש את המרחב לילדים שלהם ספי רגישות מגוונים.

באילו שלבים יש לתכנן עבור ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם?

הסברה בנוגע לתועלת של מיתון תנועה למען ילדיהם. הורים שאינם שותפים לגישה הרואה חשיבות במשחק "מלכלך" יימנעו משימוש בגני משחקים המשלבים פעילויות של חול, מים וטבע ויעדיפו סביבות משחק סינתטיות. צוותי טיפול והוראה יהססו לקבל עליהם אחריות למשחק הכולל סכנה מבוקרת אם לא יקבלו את ההדרכה והגיבוי לכך. לכן בתכנון לילדות וילדים חשובה במיוחד התקשורת והעבודה המשותפת, וכן המשך המעקב אחר הביצוע וההטמעה, על מנת לוודא כי המשאבים הושקעו נכון ומיטיבים את חייהם של המשתמשים במרחב. בשלבי התכנון ניתן להשתמש במגוון כלים, ובהם תכנון משותף, תצפיות, ראיונות, סקרים וסדנאות משותפות. לדוגמה, בעת תכנון והקמה של גנים מומלץ ליזום ימי נטיעות משותפים עם הקהילה, על מנת לשלב אותה בהצעות לפיתוח הגן. בנושא שלבי המעקב והבקרה מומלץ לעיין בתבחינים המוצעים לאורך חוברת ההנחיות.

כל הורה מכיר את האמירה שגידול ילדים מצריך התגייסות של כפר שלם. כמו במשק הבית הפרטי, כך גם בניהול המרחב הציבורי; נדרשת התגייסות משותפת של אנשי מקצוע מתחומים שונים, כגון חינוך, תרבות, רווחה, בריאות הציבור, תנועה ותכנון וכן הקהילה, התושבים והמשתמשים במרחב. כיום, תחומי אחריות מחולקים בין גורמים שונים ברשויות הממשלתיות והעירוניות. בתחום החינוך והתרבות הילדים הם קהל יעד מובהק, ואילו בתחומי התכנון והבנייה ילדות וילדים – במיוחד בגילים צעירים – לעיתים קרובות נשכחים, ואינם מובאים בחשבון. על מנת לייצר מרחבים עירוניים מיטיבים עם ילדות וילדים צעירים ומלוויהם נדרשת חשיבה מחודשת, המזמינה מתכננים, מעצבים ואדריכלים להפוך לשגרירי הנושא בפרויקטים ובתוכניות.

לצד ההיערכות הארגונית, חשובים לא פחות ההתגייסות הציבורית ושיתוף הפעולה בין הרשויות ובין המשתמשים באימוץ ההנחיות. ביטול חניות ושינוי הסדרי תנועה עשוי להתקל בהתנגדות של בעלי רכבים ובעלי עסקים, ללא

התנסות בשטח בהליכה של מלווים של ילדים צעירים במסגרת סדנא לעובדי עיריית תל-אביב-יפו

מקרה בוחן: תל אביב-יפו מאמצת אסטרטגיה עירונית לפיתוח הגיל הרך

חדשים נפתחו במרכזים הקהילתיים ובמחלקת החינוך לקידום הגיל הרך. יותר מ-150 עובדי עירייה השתתפו בסדנאות בנושא ו-13,000 הורים השתתפו בסדנאות בנושאים הקשורים להתפתחות ילדים. לשינוי זה היה ויהיו השפעות משמעותיות על תכנון העיר.

ראו גם:

תל אביב יפו, באתר קרן ברנרד ון ליר

Laforge, Gordon, *City Hall Embraces Early Childhood Development: Reaching an Underserved Population in Tel Aviv-Yafo 2016–2019*, Princeton University 2019

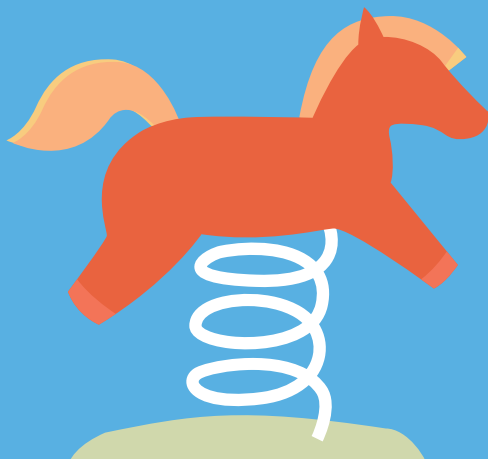
בשנת 2017 הייתה תל אביב יפו לאחת הערים הראשונות שנכנסו לשותפות אסטרטגית עם תוכנית Urban95 העולמית של קרן ברנרד ון ליר.

השותפות צמחה מתוך מחקר על העלייה ביוקר המחיה בעיר, אשר מצא שעלות הטיפול בילדים והשירותים לילדים בגיל הרך הם גורם משמעותי בהוצאות של משקי בית רבים בעיר. כיום השותפות מנהלת מחקר בנושאים חשובים לילדים ומשפחות; משפיעה על התקציב להשקעה בשטחים ציבוריים; מפעילה תוכניות ניסיוניות בתחומים כגון ניהול מעונות ילדים, עיצוב מרחבי משחק, פתרונות רכיבה באופניים והליכה ברגל למשפחות; ושותפה לפיתוח אפליקציה עירונית להורים לילדים צעירים.

בשנת 2019 כבר התבסס הגיל הרך כנושא בעדיפות גבוהה בעירייה. באותה שנה הופיעה האג'נדה לקידום הגיל הרך בתוכניות עבודה של שש מחלקות: קהילה, רווחה, גנים ופארקים, תחבורה, חינוך, תכנון ושירותים דיגיטליים. שנה לפני כן מונתה לראשונה סגנית ראש העיר לממונה על הגיל הרך, ותקנים

צילום: ברק ברינקר

מקרה בוחן: בוסתן קהילתי בגן הציבורי "חמאם", טירה

מאסטרטגיית Urban95 העולמית, המבקשת לקדם תכנון, עיצוב וניהול של ערים תוססות ובריאות, הנותנת מענה לצורכיהם של ילדים בגיל הרך ולמשפחותיהם בערים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל. משנת 2021 פועלת תוכנית אורבן 95 בערים טירה ובית שמש ובקרוב תתווסף עיר שלישית. בתחילת 2023 יצטרפו לתוכנית שש ערים נוספות.

כתבה ענת הורוביץ הראל, מנהלת מרחב ציבורי ועירוניות, הממועצה הישראלית לבנייה ירוקה

תהליך התכנון של הגינה כלל שלושה מפגשי שיתוף ציבור שבהם נכחו תושבי השכונה, אנשי חינוך ונציגי עירייה, על מנת לזהות את צרכי הקהילה ורצונותיה. במהלך המפגשים הוצגו חלופות לתכנון הגן ובהתאם לעמדות התושבים פותחה חלופה נבחרת לכדי הפרויקט שבוצע.

אחת ממטרות הבוסתן היא לאפשר לתושבי השכונה לבנות קהילה אשר תשתמש בו לצורכי פנאי וחינוך. על כן מוסדות החינוך הסמוכים לגן יאמצו אותו וישתתפו בתחזוקה ובפעילות בו אשר תעשיר את תוכנית הלימודים הפורמלית. כך למשל מערכת ההשקיה בגן מבוססת על הטכנולוגיה המסורתית של חקלאות השלחין המקומית, הכוללת מערכת של טרסות ותעלות שזרמו ללא צורך בהשקעת אנרגיה, בהתאם לטופוגרפיה. בגן מערכת קטנה שמדגימה עקרונות אלה וכך הילדים יוכלו להתנסות בעצמם בשיטת ההשקיה המסורתית. כמו כן תוכנן בגן "שביל חושים" שלאורכו עצי פרי וערוגות צמחי תבלין שאותם יטפחו הילדים.

התוכנית הארצית של Urban95, בתמיכה ובשיתוף של קרן ברנרד ון-ליר ובהובלת המועצה הישראלית לבנייה ירוקה, היא חלק

העיר טירה סובלת ממחסור חמור בשטחים ציבוריים פתוחים, ותושבי העיר כמהים למרחב עירוני המתאים לשהייה והתניידות בטוחה של הורים וילדים. עקב תחושת חוסר הביטחון של התושבים החליטה תוכנית Urban 95 בעיר לתעדף השקעה בשצ"פים סמוכים למוסדות ציבור אשר יכולים לשמש להם כעוגן פעילות. על כן נבחר שטח ציבורי פתוח הצמוד לגן ילדים עירוני שמובילה הגנת סלווה עיראקי, ובקרבה לגני ילדים נוספים. השביל המוביל לגן והשצ"פ שלצידו נחשמים חדשות לבקרים בפחי אשפה של המכולת הסמוכה, בפסולת ובכלי רכב שחונים באופן לא חוקי.

בעזרת שיתוף פעולה בין עיריית טירה לאיגוד ערים לאיכות הסביבה משולש דרומי, נוקה השטח ושופרו בו תשתיות הניקוז, החשמל והמים. סטודיו 1:1 מהפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים בטכניון בהובלת אדר' מיכל בלייכר ואדר' דן פרייס, נרתמו לתכנון וביצוע הגינה עם הסטודנטים והסטודנטיות. חברת "נטפים" תרמה מערכות השקיה, ועמותת טריליון עצים ערכה סיורים עם הילדים במרחב. את הבנייה מימנו כל הגורמים הנ"ל וכן תרומות מחברות שונות ומתנדבים רבים. תהליך ההקמה הושלם בחודש אוגוסט 2022.

צילום: זוברות עיריית טירה

שילוב היבטים של תכנון לילדות וילדים צעירים ומלוויהם בשלבי התכנון

תכנון כולל

מרכיבים: תכניות לשלב התכנון הכולל יכולות להיות תכניות כוללניות, תכניות מתאר, תכניות מפורטות תכניות שלד, מסמכי מדיניות ותכניות אב.

בשלב זה נקבע תחום התוכנית ותכניה. אלה כוללים את ייעודי הקרקע הציבוריים והסחירים, רשת הרחובות והשלד הירוק, כמות יחידות הדיור וסוגן, וכן הוראות או הנחיות לשלבי הפיתוח. בשימוש נכון יהיו תוכניות אלה הבסיס המתאים לשלב התכנון לביצוע.

שלב התכנון הכולל יכול לרוב את הרשות המזמינה את התוכנית, את הרשויות המפקחות עליה באמצעות בודקי תוכניות, צוות תכנון רב תחומי הכולל מתכננים, אדריכלים ויועצים שונים וכן פעילים חברתיים והציבור הרחב, המוזמנים להביע את דעתם ולהשפיע. לכן חיוני כי כבר בשלב זה תקודם הסכמה רחבה בנוגע לשילוב מטרות התורמות לילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם.

מה נכלל?

מי מעורב?

החברת שלפניכם מציעה כלים המיועדים למתכננים ומקבלי החלטות בכל שלבי התכנון. כלים אלה יופעלו בדרך האפקטיבית ביותר ככל שתגובש הבנה כללית והסכמה בקרב כל המעורבים. כך נבחרו הציבור, המתכננים, האדריכלים, המעצבים, המהנדסים ואנשי המקצוע הנוספים המשתתפים בתהליכי קבלת ההחלטות ויישומן שפיעו על אופי התוכניות והפרויקטים, ישתפו פעולה עם עמיתים מתחומים משיקים, ויפעלו לתקצב וליישם אותם בטווח הקצר והארוך.

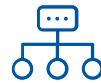

בקרה והתאמה

מרכיבים: טיפול בפניות הציבור, גורמי בקרה והערכה ביחידות הביצוע וההפעלה.

בשלב זה התשתית הפיזית כבר קיימת ומנוהלת. חשוב לבחון האם המטרה הושגה ואילו התאמות נדרשות. למשל, האם ישנן יותר משפחות הנוסעות בתחנה המרכזית ששופצה? האם ילדות וילדים עושים שימוש במתקן שהצבנו בפארק? בקרה והתאמה מחדש מאפשרת לרשויות, למפעילים ולציבור לוודא כי הושגו מטרות ההשקעה.

שלב הבקרה יכול להיעשות על ידי הרשויות, המפעילים או הציבור עצמו, על מנת להאיר הצלחות, קשיים או כישלונות ולהציע חלופות לשיפור. ההתאמות לרוב ייעשו על ידי הגורמים המבצעים והמפעילים או על ידי המשתמשים.

ניהול והפעלה

מרכיבים: נהלי עבודה, חוזי הפעלה.

בשלב זה התכנון הושלם, ומתחיל ניהול שלבי ההקמה או התפעול השוטף. לעיתים קרובות מדובר בשלב משמעותי לחוויית היום-יום של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם, המכתיב בפועל את אופי סביבתם. כך למשל, עבודות בנייה מתמשכות עשויות למנוע נגישות של ילדות וילדים בהליכה וברכיבה, ואילו הצבת ארגז חול במרחב הציבורי עשויה להפוך מרחב ציבורי למזמין ונעים.

שלב הניהול וההפעלה לרוב נעשה על ידי מחלקות הביצוע ברשות המקומית או על ידי צוותים מנהלים פרטיים. שיתוף ילדות וילדים ומלוויהם, יכול לסייע במיתון קונפליקטים במצבי הפעלה זמניים (למשל: פיתוח רחוב או שיפוץ מבנה) וכן לפתח פתרונות המתאימים במיוחד לצרכיהם כגון גינות זמניות או הפעלות.

תכנון לביצוע

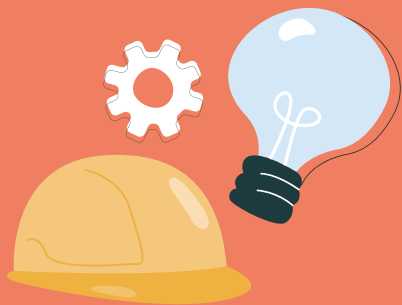
מרכיבים: תכניות בינוי, פרוגרמות מפורטות, תכניות אדריכליות ותכניות פיתוח.

בשלב זה עוסקים בהעמדת המבנים, עיצוב הפנים ואדריכלות הנוף של החללים השונים ובאפיון המרחב הציבורי. לשלב זה תפקיד חיוני במיוחד בכל הנוגע בתכנון לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, כיוון שהוא עוסק בפרטים המשפיעים על החוויה של ילדות וילדים צעירים, כגון גבהים של אלמנטים המתאימים לממדיהם, מרקמים וצבעים אשר יכולים לגרות אותם למשחק ועוד.

שלב התכנון לביצוע כולל על פי רוב דיאלוג בין מזמין העבודה (אגפי התכנון והביצוע ברשויות המקומיות, קבלני הביצוע וכדומה) ובין אדריכלים ומעצבים. לרוב מדובר ביישום נורמות ותקנים על ידי רשות או גורמים פרטיים. שיתוף ילדות וילדים ומלוויהם יכול לסייע לשלב את צורכיהם בעיצוב המרחב.

תכנון כולל

בשלב התכנון הכולל נקבעים התנאים למבנה האזור ולאופיו. בשלב זה ייקבע למשל כמה זמן נצטרך ללכת עם הילדים כדי להגיע לפארק או למעון היום? האם נוכל להגיע לשם ברגל, באופניים או באוטובוס, או נהיה חייבים להדק את הילדות והילדים בכיסא הבטיחות ולהסיע אותם ברכב הפרטי? האם הרשות תוכל לבנות שירותים מתאימים כדי שנוכל לנקות ולחתל את ילדינו ביציאה לפארק העירוני? ואפילו, האם הקבלן יוכל לבנות חללים משותפים בבניין הדירות שבו אנחנו גרים? בעבור מתכננות ומתכננים, המכינים ובודקים תוכניות, זהו השלב שבו נבחן את פריסת השימושים, רשת הדרכים והשלד הירוק, זכויות הבנייה וההוראות להצבת המבנים. כפי שנראה בשלב התכנון לביצוע, לשלב התכנון חשיבות רבה ביצירת התנאים לתכנון מפורט איכותי.

איך נראית תוכנית המיטיבה עם ילדות וילדים צעירים ומלוויהם?

תוכנית שיוצרת סביבה עירונית טובה לילדות וילדים צעירים ומלוויהם תכלול שלושה מאפיינים עיקריים:

בינוי

הוראות הבינוי יאפשרו, לדוגמה, להוסיף **מתקנים לטיפול** בילדות וילדים במרחבים ציבוריים, לייצר **מוסדות ציבור איכותיים**, גם במבנים צפופים עם שימושים מעורבים, לתכנן **חללים משותפים** לטיפול ושהייה במבני המגורים ולהציב את המבנים באופן המעודד קשרי קהילה וסביבה נעימה ובטוחה.

הגדרת רשת הרחובות והשלד הירוק

הגדרת רשת רחובות ושבילים מקושרת היטב, **נגישה ורציפה**, תאפשר **מעברים נוחים ובטוחים** לילדות וילדים צעירים והולכים ברגל, רוכבים על אופניים ומשתמשים בתחבורה ציבורית. אפיון **השלד הירוק** יאפשר לחשוף את הילדות והילדים לערכי סביבה ונוף המעשרים את יומם.

פריסת שימושי קרקע

צפיפות המגורים ופריסת שימושי הקרקע **המגוונים בסביבת המגורים** ייצרו סביבת מגורים מגוונת ומרובה ביעדים לילדות וילדים ומלוויהם. **שילוב ערכי מורשת וטבע** ייצרו סביבות משמעותיות המשתלבות בפעילות היום-יומית.

אירוע של אורבן 95 בכיכר רבין, תל אביב. צילום: ברק ברינקר

פריסת שימושי קרקע

פריסת מוקדי פעילות ושטחים פתוחים באופן נגיש וקומפקטי

באופן אידיאלי, יעדים שבהם ילדות וילדים צעירים ומלוויהם מבקרים באופן יום-יומי יהיו קרובים לבית. בפועל, רבות מסביבות המגורים מתוכננות כך שלכל יציאה מהבית נדרשת נסיעה ארוכה. כל מלווה יודע שהתניידות עם ילדות וילדים צעירים היא מורכבת ומאתגרת: תינוקות זקוקים למקומות נוחים לאכילה, מנוחה או החלפת חיתולים ואילו ילדות וילדים צעירים רגישים לסביבותיהם, והתנהגותם יכולה להיות לא צפויה ומאתגרת. לכן סביבה שבה היעדים היום-יומיים נגישים בהליכה או רכיבה קצרה היא המפתח לאורח חיים פעיל ומגוון בשנים הראשונות. לאור זאת, בתכנון שכונת המגורים מומלץ:

- לפרוס את רוב מוקדי הפעילות היומית במרחק של עד 15 דקות הליכה מאזור המגורים. בהתאם למרחקי הליכה ממוצעים של מלווים עם ילדות וילדים צעירים, מומלץ לקבוע מרחק הליכה של עד 300 מטר בין מרבית מגרשי המגורים ובין מגרשים המיועדים לשימושים שונים.

בשלב התכנון של מתחם חדש או מתחדש ניתן לקבוע את פריסת שימושי הקרקע או להשפיע עליה. עירוב שימושים יעודד מלווים לבחור בהליכה וברכיבה משותפת על פני הסעה ברכב הפרטי, ויעודד להיות ארוכות במרחב הציבורי. סקירת ערכי הטבע והמורשת בשלב התכנון ושילובם בתכנון תשפיע על נגישותם לילדות וילדים צעירים במהלך הפעילות היום-יומית.

מלווה עם עגלה

הליכה נינוחה עם עגלה

40 מטר לדקה
600 מטר

מבוגר/ת

הליכה של מבוגר/ת
עצמאית/ת בכושר ממוצע

80 מטר לדקה
1,200 מטר

מלווה עם ילד/ה צעיר/ה עד גיל 5

הליכה עם ילד/ה צעיר/ה
עצמאית/ת בתשומת לב
לגירויים מהסביבה

20 מטר לדקה
300 מטר

מלווה עם פעוט/ה עד גיל שנתיים

הליכה של מלווה האוחז
ביד/ה של פעוט/ה

30 מטר לדקה
450 מטר

גרף המדגים את היחס בין תדירות הגעה ליעדים בעבור ילדות וילדים צעירים ומלוויהם והמרחק שלהם מהבית. מבוסס על המקור: Access and Babies, Toddlers and their caregivers, ITDP & Bernard van Leer Foundation 2022.

מרפאות
ושירותים
רפואיים

מרכז תרבות
וקניית

ספריות
ומרכזים
קהילתיים

סופרים
שכונתיים

הזדמנויות
תעסוקה/
הכשרה

פארק
שכונתי

בית מרקחת

מסגרות
לגיל הרך

מכולות
וירקות

גנים על סף
הבית, כיכרות
ופרקלטים

תדירות
יומית

תדירות
שבועית

תדירות
חודשית

הכי רחוק לבית ..... הכי רחוק מהבית

עירוב שימושים יעודד מלווים לבחור בהליכה וברכיבה משותפת על פני הסעה ברכב הפרטי, ועודד שהיות ארוכות במרחב הציבורי

למעלה: פריסת שטחים "חומים" (מבני ציבור) בתוכניות שונות. פריסת שטחי ציבור באופן שווה בין כל אזורי השכונה מאפשרת להגדיל את הנגישות למעונות יום, גני ילדים ושירותים נוספים בהליכה ורכיבה. **למטה:** ריכוז שטחי ציבור בשולי שכונות, מקשה להגיע בהליכה או רכיבה.

בעבור רמת שירות של 50% מהילדות והילדים בגילאי לידה עד 3, יאפשר להגדיל את היצע מעונות היום בקרבת אזורי המגורים.³

לתכנן מוקדים משולבים אטרקטיביים לילדות וילדים ולמבוגרים. תכנון מוקדים שבהם ילדות וילדים ומלוויהם מוצאים עניין יעודד להאריך ולשפר את השהייה המשותפת. בין היתר מומלץ לשלב חנויות ושירותי הסעדה הכוללים שירותים בסמוך לגינה השכונתית, או למקם גינות כיס לאורך רחוב ראשי ומעורב שימושים.⁴

לתכנן מגוון יעדים ושטחים פתוחים למשחק בקרבת הבית. על מנת לעודד שהייה במרחב הציבורי של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם, מומלץ לאפיין את השלד הירוק כך שיכולול מגוון רמות של מרחבים ציבוריים במרחק הליכה ממגרשי המגורים, ולהעדיף גינות כיס או חצרות משותפות הנגישות לכמה מבנים.

לתכנן צפיפות מגורים המצדיקה הקצאה של מעונות וגני ילדים בקרבת הבית. העדפת בנייה בצפיפות של לפחות 24 יח"ד/דונם נטו למגורים בסביבות מגורים של משק בית ממוצע, ו-10 יח"ד/דונם נטו בסביבות של משקי בית גדולים מהממוצע, תייצר את התנאים למיקום של מעונות יום וגני ילדים בטווחי הליכה של 150 מ'.¹

לתכנן נגישות מרבית למוסדות ציבור לגיל הרך. על מנת לעודד נגישות בהליכה ורכיבה, מומלץ להעדיף פריסה של שטחי הציבור המשמשים ילדות וילדים צעירים, למשל במרכז סביבת המגורים, על פני ריכוז מתחמים בשוליים מרוחקים. הדבר נכון במיוחד למעונות יום וגני ילדים, מרכזים קהילתיים ומוסדות דת, ושירותים רפואיים לגיל הרך.

לתכנן יותר מעונות יום ציבוריים בשכונות המגורים. כיום כרבע מילדי ישראל גילאי לידה עד 3 מקבלים מענה במעונות יום במסגרות ציבוריות מוכרות.² אימוץ הסטנדרטים הנהוגים ולפיהם יש לתכנן

1 הערכת צפיפות המגורים נשענת על הנחות של משק בית 3.2 ושנתון 2.2% לאוכלוסייה כללית ומשק בית 5 ושנתון 3% לאוכלוסייה חרדית.

2 רבינוביץ, מריה, "מסגרות יום לפעוטות עד גיל 3: רקע ונתונים", מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2021).

3 במדריך זה אנחנו מתייחסים לסטנדרטים להקצאת שטחים למעונות יום וגני ילדים על פי [הנחיות המדריך להקצאת שטחים לצורכי ציבור](#), מינהל התכנון (2016).

4 ראו בתוך 'עקרונות יסוד לתכנון מוסדה תחבורה ציבורית וניידות בת קיימא', משרד התחבורה, מינהל התכנון, רמ"י ומשרד השיכון (2021).

כיכר אשתורי הפרחי בתל אביב-יפו. צילום: ברק ברינקר

מדד חדש: תכנון לצפיפות ילד/דונם

בנווה אביבים חמישה ילדים לדונם, בנאות רבין 16 ילדים לדונם, ובשכונת קנה בושם - 68 ילדים לדונם.

המדד מאפשר למתכננים ואדריכלים להיערך למצבים של עומס על תשתיות המיועדות לילדות וילדים צעירים. כך למשל, רחבת כניסה לאשכול מעון יום בשכונת קנה בושם תחייב מרחב מספק לאיסוף ופיזור של ילדי וילדות האשכול וכן לאחים ואחיות רבים בגילים דומים. משמעות הדבר היא תכנון מרחב מספק לנגישות ושהייה נוחה של עגלות תינוקות רבות בשעות העומס.

באופן דומה, שימוש במדד יאפשר להמחיש היכן נדרש דגש מיוחד ליצירת תשתיות למשחק ושהייה הולמים ונגישות מוגברת להליכה, רכיבה ושימוש בתחבורה ציבורית בסביבות מרובות ילדים.

זאת ברהט כמעט שלישי מהאוכלוסייה הם בני גילים אלה, ואילו במודיעין עילית יותר מ-40%. בשנת 2019, כמעט כל תושב שני במודיעין עילית היה ילד או ילדה צעיר/ה.

על מנת להדגים את השימוש במדד בחרנו להשוות בין שלוש שכונות המאופיינות בצפיפות בנייה דומה, אך בצפיפות ילדים שונה. קנה בושם בבית שמש, שבה מתגוררת אוכלוסייה חרדית, ונאות רבין ביבנה, שבה מתגוררת אוכלוסייה חילונית ומסורתית, הן שכונות חדשות המאופיינות בבנייה דומה. נווה אביבים בצפון תל אביב היא שכונה ותיקה שבה אוכלוסייה חילונית ברובה. נתוני שיעור הילדים בני 0-9 וגודל משק הבית נשענו על נתוני למ"ס.

באמצעות המדד אפשר לראות בקלות את השוני הרב בין השכונות בצפיפות הילדים.

בשלב התכנון הכולל, אנשי מקצוע מאפיינים את הרכב האוכלוסייה הקיים והצפוי, ומחשבים על פיו את היצע השירותים הנדרש ופריסתו במרחב. לשם כך מתכננים נעזרים במדדים כגון כמות יח"ד/דונם על מנת להעריך את צפיפות המגורים, ובמדד של מ"ר שטח פתוח לנפש על מנת להעריך את כמות השטחים הפתוחים הנדרשת כדי לתת מענה טוב לאוכלוסייה הצפויה. **אנחנו מציעים להיעזר במדד חדש - מדד צפיפות ילדים/דונם - להמחשת חלקם באוכלוסייה כבר בשלב התכנון הכולל. כך, לצד המענה לצורכי האוכלוסייה הכללית יהיה אפשר לתת דגש מיוחד היכן שנדרש לצורכי אוכלוסיות מרובות ילדות וילדים.**

בישראל יש שונות רבה בין ערים. בראשון לציון, עיר מעמד ביניים טיפוסית, כ-14% מהאוכלוסייה הם ילדים עד גיל 9. לעומת

אופן חישוב המדד הוא פשוט:

תל-אביב-יפו | נוה אביבים

כ-15% בגילאים 0-9

צפיפות נטו למגורים

13 יח"ד/דונם

ממוצע ילדים לדונם

5

יבנה | נאות רבין

כ-31% בגילאים 0-9

צפיפות נטו למגורים

14 יח"ד/דונם

ממוצע ילדים לדונם

16

בית שמש | קנה בושם

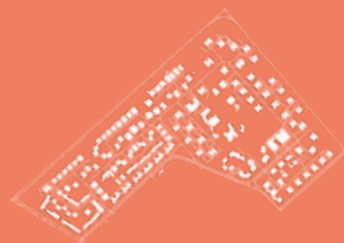
כ-53% בגילאים 0-9

צפיפות נטו למגורים

16 יח"ד/דונם

ממוצע ילדים לדונם

68

צילום: אתר יד2

צילום: פורטל יבנה שלי

צילום: ברגר - יזמות, מגורים, נכסים

כלי מדיניות: תכנון לרצף מלידה עד גיל 6

בתיאום מערכתי, ולחלופין תכנון קמפוס לגיל הרך ובו כל השירותים הרלוונטיים במתחם ובפעילות מתואמת ומשותפת.

תפעול שני המודלים הוא מורכב, ויש לשקול את היתרונות והחסרונות של כל חלופה. אם למשל נרכז את השירותים במתחם אחד יש לבחון האם יהיה נגיש תחבורתית גם למשפחות בלי רכב פרטי, ולמשפחות בעלות יכולות כלכליות מוגבלות. אם נבחר לקשר בין מוסדות המפוזרים בשכונת המגורים, יש להבטיח את הנגישות הפיזית ביניהם, ולבחון אילו כלים ניהוליים משלימים נדרשים להבטחת רציפות השירותים.

הצבה פיזית של מבני מעונות יום, גני ילדים ובתי ספר במתחם אחד. עם זאת הקרבה הפיזית בלבד אינה בהכרח מייצרת רציפות ניהולית. ובכל מקרה שירותים משלימים חיוניים נוספים, כגון מרפאות, תחנות לבריאות המשפחה, מרכזים להתפתחות הילד, ושירותים תומכים נוספים שמפעילות רשויות אחרות, מתוכננים ופועלים לרוב במנותק.

ראייה מערכתית, המופעלת מתוך החשיבות של שמירה על רצף מגיל לידה עד שש, תשאף ליצור גם קרבה פיזית וגם ניהול משותף.

החלופות המועדפות להשגת יעד זה הן מיקום השירותים במרחקי הליכה זה מזה והפעלתם

הידע שנצבר מצביע על החשיבות של רצף רגשי לילדות וילדים צעירים. כאשר היצע השירותים שילדים צורכים ניתן בסביבה מוכרת, בניהול משותף ואנשי מקצוע המכירים את הילדות והילדים ומלווים את התפתחותם, נראה שיפור הן ביעילות מתן השירותים הן בתחושתם של אנשי המקצוע, הילדות והילדים ומלוויהם.

למרות זאת ועקב קשיים ארגוניים ותקציביים, מערכות החינוך, הבריאות והרווחה אינן מתוכננות בדרך כלל לעבודה משותפת. כאשר נעשה ניסיון ליצירת רצף חינוכי בגיל הרך, הדבר נעשה במרבית המקרים על ידי

הידע שנצבר מצביע על החשיבות של רצף רגשי לילדות וילדים צעירים.

אילוסטרציה: חלופות ליצירת רצף לילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם על בסיס פריסה מרחבית ושיתוף ניהולי.

השלד הירוק

אפיון השלד הירוק בשלב התכנון הכולל יאפשר לייצר מרחבים ציבוריים שקטים ובטוחים ולשלב ערכי טבע ומורשת, על מנת להציע יעדים שימושיים, נגישים ומשמעותיים לילדות וילדים צעירים ומלוויהם: שילוב עצים ותיקים, לדוגמה, יסייע לחשוף ילדות וילדים לערכים חיוביים, כגון בריאות, סקרנות ותחושת שייכות וזהות. אתרים אלה חשובים במיוחד במתחמים עירוניים אינטנסיביים, שבהם כמות השטחים הפתוחים מעטה ביחס לכמות הילדות והילדים, או שמבני הציבור בהם מתוכננים עם שטחי חוץ מבוזנים כמו מרפסות וגגות. במקרים אלה, הבלטה והנגשה של ערכיות השטחים הקיימים יכולות להציע ערך מוסף בחיי היום-יום של ילדות וילדים צעירים. לאור זאת מומלץ:

- **למפות ערכי טבע ולשלבם בסביבה העירונית.** מומלץ לערוך סקירה מקדימה של מרחב התכנון למיפוי ערכי הטבע, הנוף והמורשת, ובמיוחד עצים ותיקים. מומלץ לשלב את הערכים האלה בשלד הירוק, בחלקים האקסטנסיביים של הגנים והפארקים המתוכננים או בחצרות מבני ציבור, כערך לשימור.⁵

5 ראו גם בתוך "מדריך ההקצאות לשטחי ציבור", מינהל התכנון (2016).

תכנון חצר "גני האקליפטוס" בגני תקווה סביב עץ לשימור. תכנון - סטודיו XS לתכנון קומפקטי, אדריכלים רוני אביצור ועופר רוסמן. בשיתוף עם פרופ' איציק הירש. צילום: טל ניסים

נגישות ונצפות לעומק הגן. יש להביא בחשבון גם הבדלים תרבותיים בין חברות שונות בהיבטי נצפות. לדוגמה, בחברה החרדית נצפות של הגן היא נושא חשוב במיוחד משיקולי צנעת הפרט, ובחברה הערבית יש חשיבות מיוחדת לגורמים שלוקחים בעלות על הגן, על שמירתו וטיפוחו. גן שיש לו "בעלים" שדואגים לו ויתפס כמקום בטוח וימשך משתמשים.

- **לשלב ערכי טבע ומורשת במוקדים לגיל הרך.** מומלץ למקם מגרשים למבני ציבור המשרתים ילדות וילדים צעירים ומלוויהם בסמוך או בחפיפה לאתרי טבע ומורשת. זאת בייחוד במבני ציבור צפופים, שבהם שטחי החוץ בקרקע מוגבלים או חסרים, כגון מקבץ מעונות יום וגני ילדים בקומות. במקרה של התחדשות עירונית, מומלץ לשמר את ערכי הטבע והמורשת בתוך המגרשים המתוכננים מחדש ולשלבם בזהות המוסדות המחודשים.

- **לשמר תחושה של "בר" בסביבה העירונית.** בתוכניות בשטח גדול, כגון רובע או יישוב, מומלץ לשמר שטח שאינו מכיל מרכיבים של פיתוח, כגון שבילים, קירות וכדומה, כדי לאפשר לילדות וילדים לחוות חוויה של בר. אם בשטח ישנם רכיבים טבעיים דוגמת עצים, סלעים או רכיב טבעי אחר הנבדל מהסביבה הבנויה, חשוב לשמרם. אם אין רכיבים כאלו, מומלץ להוסיפם בהתייעצות עם מומחים לאקולוגיה.

- **לתכנן מרחבי פעילות לילדות וילדים צעירים בסביבות שקטות.** על מנת לאפשר שהייה מיטיבה של ילדות וילדים צעירים מומלץ לתכנן שטחי חוץ באזורים שבהם רמת הרעש צפויה להיות מתחת ל-45 דציבלים, באופן טבעי או על ידי אמצעים למיתון רעש. בסביבות מגורים אינטנסיביות, שבהן נרצה לשמור על נגישות מרבית גם באזורים רועשים, מומלץ למקם את אזורי הפעילות לגילים הצעירים באזורים שקטים יותר במרחב הציבורי, או להציע אלמנטים למיסוך רעשים מטרדיים ברעשים נעימים, כגון מים זורמים או רשרוש עלוות עצים.

- **לתכנן אתרים נגישים ונצפים:** ערובה לשימוש גבוה בגנים ופארקים ולהרגשת ביטחון של המשתמשים, היא מידת הנגישות והנצפות שלהם. גן או פארק נצפה ונגיש יזכה גם לתחזוקה נאותה. לפיכך מומלץ לתכנן גנים וגני משחקים בקרבה לרחובות פעילים, תוך כדי הקפדה על יצירת זיקה של

אזורי צמחייה עם תחושת "בר" בפארק קרית ספר בתל אביב, תכנון רם אייזנברג עיצוב סביבה. צילום: גבריאל-סגל

תנועה וניידות

בשביל ילדות וילדים צעירים ומלוויהם, רשת הדרכים והמעברים היא חיונית להליכה בטוחה ונעימה, המאפשרת למלווים לתווך את העולם באופן רגוע ומיטיב. בשלב התכנון של מתחם חדש או מתחדש ניתן לקבוע את קישוריות ואופי רשת הדרכים והמעברים, את חתכי הרחוב ואת אמצעי מיתון התנועה. תשומת לב מיוחדת נדרשת לשיפור הקישוריות, לנוכח ההליכה האיטית והמקוטעת של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם והצורך המיוחד שלהם בנגישות לעגלות ולכלי עזר למיניהם, כגון בימבה, קורקינט ואופניים. אופי הרחובות צריך לאפשר נגישות מרבית בדגש על הליכה רציפה ורכיבה על אופניים, לצד נגישות לתחבורה ציבורית.

הליכה נוחה עם פעוטות תהיה למרחק של עד 300 מ', במרחב המוגן מפגעי שמש, רעש וזיהום אוויר.

הוספת מעברים וקיצורי דרך למגרשים למבני ציבור מאפשר לשפר את הנגישות להליכה ורכיבה.

תכנון רשת הרחובות והשבילים לעידוד הליכה ורכיבה

להיות מוסתרים ופחות הומים מהרחובות הראשיים, מומלץ לנקוט אמצעים לשיפור רמת הבטיחות והתחזוקה. אפשר להשיג זאת ביצירת מעבר ישר ורחב המאפשר לשמור על קשר עין ומרחק קריאה לאורכם, לשתול ולמקם אלמנטים כעמודונים וריהוט רחוב באופן שלא חוסם את הראייה לילדות וילדים צעירים, להתקין תאורה מספיקה, ולחבר את המעבר למספר רב של מוקדים יעודדו תנועה ערה בכל שעות היום.

- **למקם כניסות אל השטחים הפתוחים במסגרת תכנון רשת ההליכה בשכונה.** בשלב התכנון הכולל יש לבחון חלופות לחיבור השטחים הפתוחים לרשת הרחובות, כך שדרכי הגישה המרכזיות יהיו נגישות לעגלות ילדים ויוגדרו חיבורים מקוצרים ונגישים למוקדים לגילוי צעירים ובהם מוסדות חינוך, בריאות וקהילה.

ציבור זיקת הנאה שתאפשר מעבר בין רחובות דרך המגרש, להשלים רחובות ללא מוצא שאורכם יותר מ-100 מ' באמצעות מעבר להולכי רגל ורוכבי אופניים, ולהציע הפקעות אשר ישלימו את רשת ההליכה דרך מגרשים סחירים, אם יש בכך צורך.

- **לתכנן מעברים מוגנים דרך שטחי ציבור במרכז בלוק מגורים.** להוספת מעברים דרך בלוק המגורים יש יתרון משמעותי של יצירת תנועה רציפה ללא חציית כבישים. כן אפשר להשתמש במעברים אלה כמרחבים למשחק ושהייה.
- **להוסיף מדרגות ומעברים בטוחים על מנת לקצר הגעה ליעדים.** תכנון מראש של מעברים ומדרגות יכול להציע קיצורי דרך שימושיים להולכי רגל, בעיקר באזורים הרריים. עם זאת, כיוון שהם נוטים

קיצור מרחקי ההליכה חשוב במיוחד לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, שכאמור נוטים ללכת לאט ורצף הליכתם נוטה להיות קטוע, מתפתל ובעל עצירות מרובות. על מנת לעודד מלווים לבחור בהליכה על פני הסעה ברכב פרטי, מומלץ להטמיע בתוכניות כלים המבטיחים שרשת הרחובות והשבילים תהיה מוטת הולכי רגל ורוכבי אופניים, ותכלול קשרים וצמתים רבים ככל האפשר. הליכה נוחה עם פעוטות תהיה למרחק של עד 300 מ', במרחב המוגן מפגעי שמש, רעש וזיהום אוויר. לשם כך מומלץ:

- **להגדיר אורך בלוק עירוני עד 100 מ' בתכנון מרחבים חדשים.** זאת על מנת לייצר מספר גדול ככל הניתן של צמתים אשר ישפרו את קישוריות רשת ההליכה.⁶
- **לשלב כמה שיותר מעברים להולכי רגל.** לשם כך ניתן להגדיר בכל שטח למבנה

6 מסמך ההנחיות לתכנון מוסה תחבורה ציבורית ותנועה בת קיימא (2021) ממליץ על אורך צלע בלוק של 60-120 מטר.

תכנון רחובות ומעברים בטוחים

על מנת לעודד הליכה ורכיבה עם ילדות וילדים צעירים, חשוב לייצר מעברים בטוחים ומוגנים. מדרכה צרה שבה המלווה חושש מרוכבי אופניים, רחובות רועשים המתוכננים לתת עדיפות לרכבים, ותחנות אוטובוס ללא הגנה מפני השמש הקופחת או גשמים - ימנעו ממלווים לבחור בחלופות לרכב הפרטי. מעברים בטוחים חשובים במיוחד בסמוך למוקדים המשמשים ילדות וילדים באופן יום-יומי, כגון מרכזים קהילתיים או מוקדי חינוך. כדי להבטיח מרחב בטוח ונעים בהליכה ורכיבה מומלץ:

- להקטין את מהירות התנועה ונפחה באזורי המגורים. באזורים המשמשים בעיקר ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם מומלץ לתכנן את הרחובות המקומיים ואת הרחובות המאספים המאופיינים בבנייה רוויה ובתנועה מוטורית ברמה בינונית, כחלק מאזור ממותן תנועה שמהירות הנסיעה בו מוגבלת ל-30 או 10 קמ"ש, על ידי שינוי חתך הרחוב ושימוש באמצעים מרסני תנועה.

מעברים בטוחים חשובים במיוחד בסמוך למוקדים המשמשים ילדות וילדים באופן יום-יומי, כגון מרכזים קהילתיים או מוקדי חינוך.

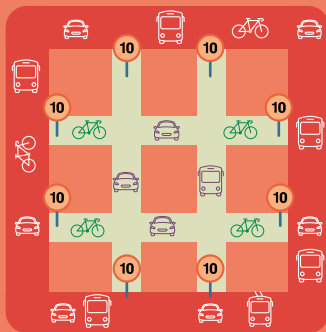
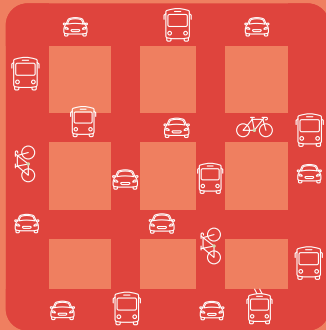
7 על פי ההנחיות לתכנון רחובות בערים מודגש הצורך ביצירת רצועת הליכה רצופה, נוחה, ובטוחה, רצועה ללא מכשולים ומעקפים, בהתאמה לדרישות התקן הישראלי לנגישות (ת"י 1918 - נגישות הסביבה הבנויה). על פי "המדריך לתכנון גנים ציבוריים" (2012) יש למתן רעש מעל 65 דציבלים על ידי קירות אקוסטיים, סוללות עפר או גדר חיה. עם זאת, הנחיה זו אינה מעוגנת כיום בתקינה מחייבת.

תכנון לנגישות ורציפות

תנועה של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם מאופיינת לעיתים בשימוש בעגלות או באמצעים גלגליים אחרים (למשל: "בימבות"). כמו כן דרכים ותחנות המתנה רועשות וצפופות במיוחד לא יאפשרו שהייה ומעבר הולמים.⁷ לכן במרחבים שבהם אוכלוסייה מרובת ילדים או בסביבתם של מוקדים לגילאים צעירים מומלץ:

גישה כוללת למיתון מהירות התנועה ונפחה באזורי מגורים: מודל הסופרבלוק, ברצלונה

לפנות מקום למרחבים האלה, מקומות חניה ונתיבי תנועה הוסבו למרחבים להולכי רגל, או למדרחובים משולבים. בד בבד תנועת כלי רכב עוברים ובהם אוטובוסים ותחנות אוטובוס נותבה לרחובות העוטפים את הסופר-בלוק. כל מקבץ מגורים עובר תכנון, עיצוב והערכה על ידי תושבים ובעלי עניין באמצעות סדנאות, מפגשים או ועדות מלוות.

ההתערבויות כוללות כלי עיצוב חדשניים. כך למשל המדרכות בתוך הבלוק מרוצפות או נצבעות כדי להבליט את המעבר ולהנגישו למוגבלי ראייה, מתקני משחק לילדים מוצבים במרכז הרחוב במקום בשוליו, עציצים מוצבים ועצים ננטעים על מנת להוסיף להרגשת המרחב הפתוח וליצור הצללה, מקומות ישיבה נוספים על מנת לעודד מפגש ושהייה ופחי האשפה מוצבים מחדש כדי למנוע מטרדים.

ברצלונה שבספרד יצרה את אחת התוכניות הנודעות ביותר למיתון מהירות (10 קמ"ש) ונפחי תנועה באזורי המגורים. נוסף על יצירת מרחבים בטוחים יותר לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, נועדה התוכנית למתן את זיהום האוויר בעיר, להציע פתרונות לעומסי התנועה ולייצר שטחים פתוחים נוספים. כמו כן התוכנית מעודדת מעורבות קהילות במרחב העירוני ויצירת מרחבים ציבוריים פעילים יותר. התוכנית היא תוצר של כמה אסטרטגיות עירוניות. בין היתר היא נגזרת מתוכנית הניידות העירונית 2013-2018, ממחויבות האקלים של העיר ומהתוכנית העירונית למגוון ביולוגי.

בשלב הראשון זיהה הצוות העירוני את הרחובות המתאימים להתערבות ויישם שינויים זמניים וקבועים. אחרי תקופת הערכה, החל היישום ארוך הטווח וכלל יצירת המישה סוגים של מרחבים ציבוריים: מקומות לשהייה, לספורט, לתרבות, לקהילות ולמשחק. כדי

למעלה: (אוטובוסים, כלי רכב פרטיים, רוכבי אופניים והולכי רגל) על פי הנגישות המתאימה להם ברחובות פנימיים וחיציניים לבלוק. הטקסט והדימויים מבוססים על מקרה בוחן בתוך: [Designing Streets for Kids](#), NACTO 2020.

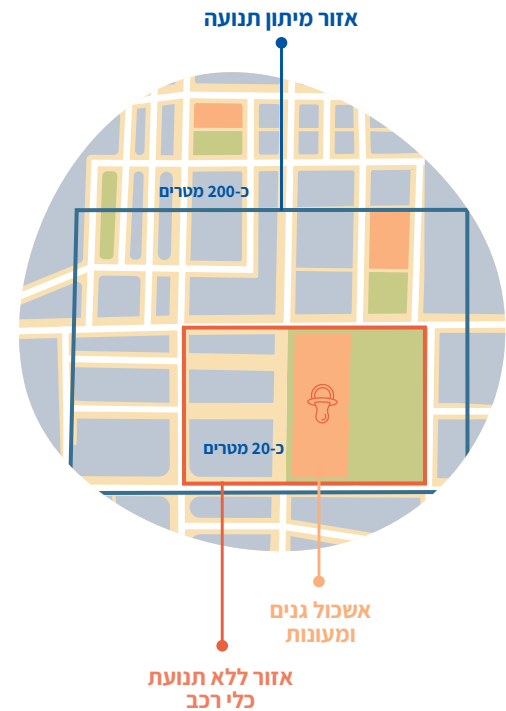
מימין: דוגמה לרחוב פנימי שנעשה בו מיתון תנועה במסגרת תוכנית "סופר בלוק". צילום: עיריית ברצלונה

- **למזער את הממשק בין שבילי אופניים ותנועת ילדות וילדים צעירים.** על אף שיש חשיבות לממשק בין רשת השטחים הפתוחים לרשת שבילי האופניים, מומלץ לשקול בזירות את שילובן על מנת למנוע מצב שתנועת האופניים מאיימת על התנועה החופשית של ילדות וילדים צעירים. הדבר נכון במיוחד בגינות כיס ואזורי פעילות המיועדים לפעוטות. אם מחליטים לתכנן מעבר אופניים בשטח פתוח, מומלץ לקבוע הוראות להפרדת תנועת האופניים מתנועה רגלית ומאזורי פעילות לפעוטות.

- **לצמצם כניסות כלי רכב ממונעים למרחב ההליכה.** כדי שילדות וילדים צעירים ומלוויהם יוכלו להשתמש ברחוב בביטחון, מומלץ למנוע ככל האפשר מצבים של כניסת כלי רכב ממונעים למדרכה. לשם כך, בעת תכנון שטחי המגורים והמסחר יש להעדיף ריכוז של אזורי החניה וצמצום של מספר הכניסות והיציאות לחניונים. מומלץ לשקול ריכוז של היצע החניה במתחם או בשכונה במבנה חניון מרכזי, על מנת לאפשר ניצול של השטחים העיליים לאזורי ההליכה ושהייה בטוחה ונעימה.

- **למתן תנועה סביב מוקדי פעילות לגילים צעירים.** בסביבת מוקדי פעילות מרכזיים וחשובים כמו מקבץ מעונות יום וגני ילדים או מתנ"ס מרכזי, מומלץ לתכנן רדיוס של 200 מ' מהמוקד ברוח ההנחיות לתכנון "אזורי בית ספר"⁸: במרחק של 20 מטר לפחות מהמוקד לכל כיוון מומלץ לקבוע אזור ללא תנועת רכב מנועי ובמרחק של 200 מ' לפחות לכל כיוון מומלץ לקבוע אזור למיתון תנועה. את אזור מיתון התנועה מומלץ לייצר על ידי שילוב של אמצעים המפורטים בפרק התכנון לביצוע - מרחב הרחוב. במרחבים שבהם אי אפשר למנוע כניסת כלי רכב ממונעים, מומלץ לבצע התאמות של חתך הרחובות למיתון תנועה ולתעדף הולכי רגל ורוכבי אופניים.

איור: מדיניות תנועה בסביבת מוקד פעילות לגיל הרך, מבוסס על "הנחיות לתכנון הסדרי תנועה בקרבת מוסדות חינוך".

8 ראו "הנחיות לתכנון הסדרי תנועה בקרבת מוסדות חינוך", משרד התחבורה (2019).

בינוי

בשלב התכנון של מתחם חדש או מתחדש נקבעים זכויות הבנייה ואופן הצבת המבנים. בעבור ילדות וילדים צעירים ומלוויהם מומלץ לקבוע זכויות בנייה ייעודיות לצורכיהם, כגון מבנים ומתקנים לטיפול (ניקיון, החתלה, הנקה) במרחב הציבורי וכן שטחים לפעילות ואחסון משותפים במבני מגורים ומוסדות הציבור. המגמה הנוכחית והמבורכת של שילוב שימושים ציבוריים לגיל הרך במבנים פרטיים מצריכה אף היא תשומת לב, כדי להבטיח שצורכיהם של ילדות וילדים ומלוויהם יקבלו מענה גם בסביבות עירוניות מורכבות. לבסוף, הצבת מבנים בהסתכלות על הגילים הצעירים תבטיח כי המבנים עצמם יעודדו תחושה של היכרות וביטחון בסביבת המגורים ולא ייצרו סכנות בטיחותיות או חשיפה לרעש וזיהום אוויר.

רשת שבילים ומעברים בבלוק ובשכונה הכוללים מרחבי משחק בטוחים בסביבה המיידית של הבית

1 | נצפות מהמרפסות לשביל

2 | עצי צל

3 | מקומות ישיבה לאורך השביל

4 | שימוש בחומרים טבעיים

5 | רחב שביל משתנה ליצירת מקומות למשחק

6 | נצפות מהמרפסות לשביל

הקצאת מבנים ומתקנים לטיפול

הקצאת שטחים בנויים לטיפול בילדות וילדים צעירים ומתקנים לאחסון עגלות וציוד חינוכיים להנגשה, לשיפור ולהארכת השעות של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם במרחב הציבורי, כשמדובר בגינות, רחובות ראשיים, תחנות הסעת המונים, מבני ציבור או סביבת המגורים הקרובה. בעת קביעת הנחיות הבינוי למטרה זו מומלץ:

- להקצות זכויות לבניית שטחי טיפול במקומים מרכזיים. על מנת להבטיח כי יהיה

ניתן לבנות מבני שירותים ואזורים להחלתה והנקה, חשוב להגדיר זכויות בנייה מתאימות בתוכניות. בשטחים בבעלות רשות ציבורית, כגון פארקים, רחובות או מסופי תחבורה ציבורית, מומלץ לתעדף מיקום מבנים לטיפול בילדים במקומים ראשיים, הנגישים למספר רב של משתמשים⁹ ובמקומות שלא סביר כי תהיה בהם חלופה של בתי עסק. מומלץ לשקול התניית זכויות בינוי לעסקים מסחריים בהקצאה ובהפעלה של שטחים לטיפול, הפתוחים לציבור.

- למקם את מבני השירות לטיפול וניקוי בסמוך לאזורים למשחק והתנסות. במבני ציבור ובשטחים פתוחים, מומלץ למקם מתקנים לטיפול וניקוי בסמוך למרחבים טבעיים או כאלה שהפעילות בהם עשויה להיות כרוכה בכלליות, על מנת לעודד את המלווים לאפשר לילדים לחקור ולהתנסות. אזורים אלה יהיו למשל בסמוך למרחבים הכוללים בעלי חיים, מתקני חול ומים, אזורי בר וכדומה.

שירותים ציבוריים לילדים בפארק ציבורי בעיר הבירה של אנדורה.
צילום: גבריאל-סגל

9 בהנחיות המדריך לתכנון גנים ציבוריים מוגדר שבגנים הגדולים מ-8 דונם יוקמו שירותים ציבוריים ויתוחזקו ע"י הרשות המקומית (2012).

"פשוט גן" במגדל מידטאון בתל אביב. צילום: הילה עידו

שילוב שירותים לגיל הרך בשטחים סחירים

ילדות וילדים צעירים ולייצר מרחב המתנה ומעבר נעים, מומלץ כי תוכנית המקצה שטחים ציבוריים לגיל הרך במגרשים סחירים תגדיר כי הכניסה תמוקם במקום נגיש ובולט כלפי המרחב הציבורי, תבטיח כניסה נוחה ומרווחת למשתמשים עם עגלות, וכן כי העיצוב הפיזי ידגיש את האופי הציבורי של השימוש. בסמוך לשירות לגיל הרך מוצע לחייב הקצאה של שטחים מספיקים להמתנת הולכי רגל, להורדה והעלאת נוסעים ולחניות אופניים.

• לתכנן שילוב טבע בפעילות מעונות יום

וגני ילדים. אחת הסוגיות המרכזיות בבינוי מעונות וגנים בקומות הוא מיקום שטח החוץ. אלה שתי הגישות העיקריות: חצר במרפסת גג הצמודה לכיתה או שיוך חלק מהשטח הפתוח בקומת הקרקע כחצר לכיתות שבקומות העליונות. במעון ילדים הממוקם מעל קומת הקרקע נהוג לשייך את גג הקומה שמתחתיו כשטח חוץ. במקרים של הקצאת שטחי חוץ חלופיים לחצר בקומת הקרקע, מומלץ להיעזר בהנחיות לתכנון לביצוע, על מנת לתת מענה לצרכים ההתפתחותיים של הילדים והילדות גם במצבים של בנייה רוויה. במקרים אלה חשוב אף יותר למקם את הגן בסמוך לגינה ציבורית או אתר טבע סמוך בנגישות מרבית, שיכולים לתת מענה לנושא המגע של הפעוטות עם טבע.

המגמה בערים ישראליות כיום היא לשלב שטחי ציבור במבנים המשמשים למגורים ומסחר. במצבים אלה, שירותים כגון מעונות יום, גני ילדים, מרפאות ומרכזים קהילתיים יהיו משולבים במבני קומות המתוכננים למטרות מגוונות, כמגורים או מסחר. עירוב שימושים מאפשר לייצר מרחבים קומפקטיים, הנגישים יותר להליכה ורכיבה. עם זאת חשוב להקפיד על מתן מענה לצורכי ילדות וילדים גם בסביבות אלה, המאופיינות בבנייה רוויה ומורכבת. כדי לייצר סביבות מיטיבות לילדות וילדים צעירים גם בשטחים משולבים, מומלץ:

• לתכנן מלאי מתאים של שטחים סחירים

לצורכי ילדות וילדים צעירים. על פי הסטנדרטים הנהוגים, באזורים עירוניים מומלץ לתכנן כשליש מהיצע מעונות היום וחלק מגני הילדים בשטחים סחירים כגון מבני מגורים ומסחר.¹⁰ חשוב לתכנן מראש כמות מתאימה של שטחים סחירים אשר יוכלו לאכלס את מסגרות הטיפול הנדרשות. שטחים אלה צריכים להיות מתוכננים עם שטחי חוץ ופנים הולמים, בנגישות מרבית למפלס הקרקע ולשטחים פתוחים, ובמרחק משימושים מטרדיים והשפעות סביבתיות שליליות (למשל: אזורי פינוי אשפה, משטר רוחות והצללה וכדומה).

• לתכנן ממשק נוח וקל להתמצאות עם הרחוב. על מנת להקל את ההתמצאות של

10 המדריך להקצאת שטחים לצורכי ציבור, מינהל התכנון (2016).

תכנון חללים משותפים במבני מגורים

במבנים עד 12 קומות, מומלץ להקצות את השטח בקומת הקרקע, באופן הנגיש לשטחי החוץ.

מומלץ לתכנן מראש בשטח המועדון תשתיות המאפשרות שהייה ומשחק לילדים כגון כיור מים, אזורי טיפול וניקיון עבור פעילות מלוכלכת, מזעור רעשים ומצעים לגידול צמחייה טבעית.

- **להקצות מקומות אחסון נגישים.** מבני מגורים מודרניים מתוכננים לרוב עם חללי אחסון פרטיים (מינימום 4 מ"ר). עם זאת, במבני מגורים המיועדים למשפחות מומלץ לאפשר בנוסף חללי אחסון משותפים ומונגשים שיוכלו להכיל בנוחות אופניים (של מספר ילדים) ועגלות תאומים. ככל הניתן, מומלץ להקצות את חללי האחסון בקומת הקרקע, באופן נגיש לרחוב.

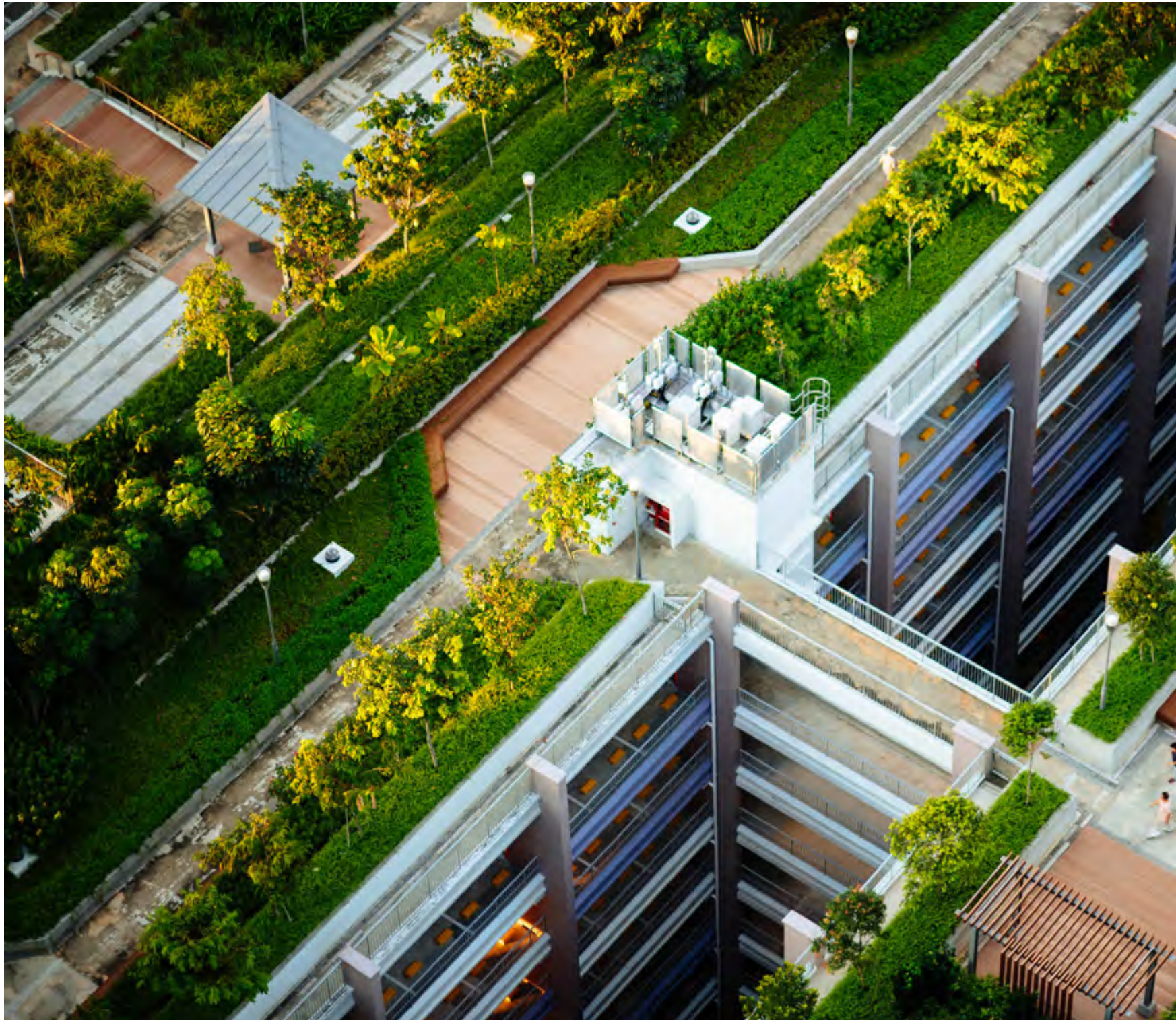
- **לעשות שימוש בגג המבנה.** לשימוש בגג מבנה המגורים פוטנציאל רב לאפשר לילדות וילדים סביבה נעימה המאפשרת מצד אחד חשיפה לצמחיה ואוויר צח ומצד שני מרוחקת מדירות המגורים כך שניתן לערוך בה גם פעילות רועשת ומלכלכת. בבנייה החדשה הגג הינו שטח מתוכנן לכלול מתקני תשתית, מתקנים טכניים וקולטני שמש לחימום מים והפקת חשמל. מומלץ בשלב התכנון להגדיר הוראות ליצירת קומה טכנית, על מנת שיהיה ניתן לפנות את מרחב הגג לפעילות בשלב התכנון לביצוע.

סביבות מגורים הכוללות חללים משותפים תומכות בילדות וילדים ומלוויהם בשני מובנים עיקריים. ראשית, הן מעודדות יצירת קשרים אישיים וזיקה קהילתית במרחבי מגורים צפופים, אשר עשויים להפוך למנוכרים ובודדים. שנית, חללים קהילתיים משותפים לרוב מאפשרים למשפחה נגישות לשירותים ומרחבים שלא היו יכולים לממן ולתחזק עצמאית כגון פינות לפעילויות יצירה לילדים או ציוד התופס חלל גדול. פתרונות אחסון משותפים בבניין מאפשרים להפחית משטח ועלות הדירה היחידה, תוך כדי שמירה על נוחות ונגישות חיוניים למשפחות עם ילדים כגון עגלות, צעצועים, אופניים ועוד. על מנת ליהנות מחללים משותפים איכותיים התומכים במשק הבית המשפחתי, מומלץ:

- **להקצות שטחים ייעודיים למועדון דיירים.** הגדרת שטח ייעודי (עיקרי או שירות) תעודד את הקמתו בכך שלא "יתחרה" על שטחים חיוניים אחרים בבניין. בעת הקצאת השטח למועדון דיירים מומלץ לקחת בחשבון את הדגשים הבאים:

פעילות בסביבה המיידית של הבית ובנצפות מהדירות לחצר, פרויקט גני שפירא, בתל אביב. צילום: רומן גרינשטיין

תכנון סביבה בטוחה

מיקום מבנים בשלבי התכנון הכולל יכול לסייע למיתון בעיות הנובעות מרעש, זיהום אוויר ותנועה עוברת. לשם כך מומלץ:

- **לצמצם את שטחי החניה העיליים.** שטחי החניה במגרש אינם בטוחים לילדים צעירים, הן בשטחי החניה העילית שבהם נוסעות מכוניות (המהווים לעיתים גם אזורי משחק), והן ברמפות הכניסה והיציאה מהחניות שבהן הראות עלולה להיות מוגבלת. כמו כן שטחים אלה באים על חשבון מרחב ציבורי טבעי, אשר יכול להציע מקומות למשחק ושהייה משותפים ובטוחים בקרבת הבית או המוסד הציבורי. בשלבי התכנון המקדים מומלץ לצמצם את תקני החניה לטובת תחבורה ציבורית ותשתיות אופניים, ולהמירם בחניה תת קרקעית. בעת תכנון חניות תת קרקעיות מומלץ לרכז כניסות ויציאות למתחם משותף.

- **להרחיק מבנים לגילים צעירים מרחובות ראשיים.** מיקום כניסות בסמוך לכביש ראשי עשוי לגרום לסכנה בטיחותית, מקשה תכנון של מרחבים מוגנים ורגועים להתארגנות במעבר מהמרחב הציבורי והמוסד, וכן עשוי להיות מפגע מבחינת רעשים וזיהום אוויר. במקום זאת מומלץ למקם מוסדות כגון מעונות יום ומרפאות משפחה עם גישה מרחובות מקומיים, המאפשרים הגעה בטוחה ושלווה לילדים ולמלוויהם.¹¹

- **לתכנן מבני מגורים עם נצפות לאזורי משחקים משותפים.** יצירת קשר עין בין חלל המגורים ובין המרחבים המשותפים הסובבים את המבנה מגבירה את תחושת הביטחון והשייכות של ילדים וילדות צעירים.

במשפחות מרובות ילדים שבהם אחים גדולים (בני 12 ומעלה) משגיחים על אחיהם הקטנים, שמירה על קשר עין עם מבוגרים יכולה להציע רמה נוספת של ביטחון לשלומם.¹² לשם כך מומלץ לתכנן מראש את אזורי הקרקע הסובבים את הבניין כאזורים מוצלים ומוגנים המתאימים למשחק. אזורים אלה יוכלו לשמש למשחק באופן בלעדי או באופן דינמי, על ידי הסבות שעתיות של אזורי חניה.

11 לקריאה נוספת בתוך: פריד, דבורה ומיכל בליקוף, "תכנון מעונות יום במציאות משתנה", הקליניקה האורבנית 2019.

12 לקריאה נוספת בתוך: "אחים שומרים על אחים: כך תעשו את זה נכון", אתר "ברם".

מדדים

להלן מדדים המאפשרים לבדוק האם תכניות עומדות בהמלצות של פרק "התכנון הכולל". המדדים מחולקים על פי הנושאים הכלולים בפרק זה: פריסת שימושי קרקע, השלד הירוק, ניידות ותנועה וכד'. הטבלה כוללת את המטרה של כל מדד, הקריטריון לבדיקת מימוש המטרה בתכנית, הערך לילדות וילדים ומלוויהם, המדד ובמקרים מסוימים המחשה. המדד עצמו מחלק את המצב בתכנית לשלוש דרגות: משגשג, מתפקד ומאכזב.

מטרה	קריטריון	ערך לילדות וילדים ומלוויהם	מדד	המחשה
גישה למעונות יום וגני ילדים	פריסת מעונות יום וגני ילדים בקרבת הבית	מעונות יום וגני ילדים הם תשתית חשובה לשילוב הורים בשוק העבודה, ולצמצום פערים בעבור ילדות וילדים צעירים מרקעים מוחלשים. על מנת לאפשר הקמה של מעונות יום וגני ילדים במרחק עד 300 מ' מהבית יש להציע מספיק שטחים ציבוריים להקמתם, וכן להציע שטחים סחירים העומדים בתנאי הסף ¹ להקמתם, כגון שטחי חוף הולמים	משגשג: תוכנית המקצה שטח ציבורי/סחיר הולם במרחק הליכה של כ-300 מ', אשר יכול לשרת כמחצית הפעוטות בגיל לידה עד 3. מתפקד: תוכנית המקצה שטח ציבורי/סחיר הולם במרחק הליכה של כ-300 מ' אשר יכול לשרת עד רבע מהפעוטות בגיל לידה עד 3. מאכזב: תוכנית המקצה שטח ציבורי/סחיר הולם במרחק הליכה של כ-300 מ' בעבור פחות מרבע מהפעוטות בגיל לידה עד 3	על פי נתוני משרד התמ"ת, בישראל משתתפים כיום כרבע מהפעוטות בגיל לידה עד 3 במסגרות מוכרות. אף שהם מהווים קצת יותר מרבע מהאוכלוסייה, פעוטות ערבים נמצאים בתת השתתפות במסגרות מוכרות ומהווים רק כ-5.4%
הארכת זמן הבילוי במרחב הציבורי	פריסת מוקדים משולבים אטרקטיביים לילדות וילדים ולמבוגרים	פריסת מוקדי מסחר ושירותים, סמיכות למעונות יום וגני ילדים ולגינות ופארקים ציבורים, עשויות להאריך את זמן הבילוי האיכותי של ילדות וילדים ומלוויהם במרחב הציבורי וכך לחשוף אותם לחוויות מעשירות מחוץ לבית	משגשג: רוב מוקדי המסחר או השירותים, מעונות היום, גני הילדים, הגינות והפארקים נמצאים בסמיכות זה לזה. מתפקד: חלק ממוקדי המסחר או השירותים, מעונות היום, גני הילדים, הגינות והפארקים נמצאים בסמיכות זה לזה. מאכזב: מוקדי המסחר או השירותים, מעונות היום, גני הילדים, הגינות והפארקים לא נמצאים בסמיכות זה לזה	

מטרה

גישה למרחבים שקטים

קריטריון

יצירת מרחבים שקטים לילדות וילדים ומלוויהם

ערך לילדות וילדים ומלוויהם

באזורים עירוניים הומים האתגר הוא יצירת מרחבים שקטים ואינטימיים לבילוי של ילדים צעירים ומלוויהם. פריסת אתרים לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, כגון גינות כיס, גנים או פארקים בסביבות שקטות ושלוות, תעודד פעילות חיובית של ילדות וילדים במרחב הציבורי

מדד

משגשג: יותר ממחצית מהגנים והפארקים צפויים להיות ברמת רעש נמוכה מ-45 דציבלים
מתפקד: יותר מרבע מהגנים והפארקים צפויים ליהנות מרמת רעש נמוכה מ-45 דציבלים
מאכזב: פחות מרבע מהגנים והפארקים צפויים ליהנות מרמת רעש נמוכה מ-45 דציבלים

המחשה

על מנת שילדות וילדים יוכלו לשמוע לחישה (30 דציבלים) או ציוץ ציפורים (40 דציבלים) עליהם לשהות בסביבה שרמת הרעש בה נמוכה מ-45 דציבלים. שהייה של יותר מ-8 שעות בסביבה שהרעש בה יותר מ-85 דציבלים (רעש של משאית הנוסעת במהירות של 65 קמ"ש), עלולה להזיק בהתמדה לשמיעתם של ילדים ומבוגרים גם יחד

גישה לטבע

שמירת מרחבים טבעיים, בייחוד במקומות המיועדים לילדות וילדים

באזורים עירוניים הומים, שימור או טיפוח אתרים שבהם מופעים של הטבע המקורי, בייחוד באזורים המיועדים לילדות וילדים, מאפשרים להם לגלות את הדומם, הצומח והחי, את השינויים שמתרחשים בעונות השנה וכד'

משגשג: ברוב הגינות הציבוריות והחצרות של המעונות וגני הילדים יש מופעים של טבע מקורי
מתפקד: בחלק מהגינות הציבוריות והחצרות של המעונות וגני הילדים יש מופעים של טבע מקורי
מאכזב: אין מופעים של טבע מקורי בגינות הציבוריות ובמעונות וגני הילדים

מטרה	קריטריון	ערך לילדות וילדים ומלוויהם	מדד	המחשה
רציפות הליכה	קיצור אורך הבלוק או המרחק בין שני מעברי חצייה	קיצור מרחקי ההליכה חשוב במיוחד לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, הנוטים ללכת לאט ורצף הליכתם נוטה להיות קטוע, מתפתל ובעל עצירות מרובות. על מנת לעודד מלווים לבחור בהליכה על פני הסעה ברכב פרטי, מומלץ לתכנן רצף הליכה נעים, בטוח ומהיר. לכן הבלוק או המרחק בין שני מעברי חצייה צריך להיות קצר	משגשג: אורך בלוק עד 100 מ' מתפקד: אורך בלוק עד 200 מ' מאכזב: אורך בלוק יותר מ-200 מ' ²	למלווה וילד בן 4 יידרשו כ-3 דקות לעבור מרחק של 100 מ' על מנת לחצות את הצומת ³
נגישות הליכה	גדרת רוחב מדרכה	תנועה של מלווים וילדים מצריכה לעיתים קרובות מדרכה רחבה יותר בשל הליכה בקבוצות או בשל הצורך להתנייד עם עגלות או עזרים שונים. הצורך במדרכות רחבות עולה ככל שהסביבה העירונית צפופה יותר או משופעת בילדים וילדות	משגשג: מדרכה ברוחב מעל 3 מ' מתפקד: מדרכה ברוחב 3 מ' מאכזב: מדרכה ברוחב מתחת ל 3 מ' ⁴	משפחה של שני מבוגרים ושני פעוטות ההולכים בשורה ידרשו כ-3 מ' מרחב להליכה ⁵
בטיחות הליכה	מיתון התנועה	האטת התנועה המוטורית ברחוב היא כלי חיוני להפיכתו לבטוח, נקי, שקט ומזמין יותר לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. הפיכת רחובות מקומיים לרחובות במיתון תנועה נעשית באמצעים כגון הצרת נתיבים, הגבהת צמתים, יצירת עיקולים בכביש, ריצוף מיוחד ועוד ⁶	משגשג: תכנון רחוב למיתון תנועה עד 10 קמ"ש מתפקד: תכנון רחוב למיתון תנועה עד 30 קמ"ש מאכזב: היעדר מיתון תנועה	לנהגת ערנית יידרשו כ-45 שניות להגיב למכשול בכביש. במהירות של 50 קמ"ש, המשמעות היא בלימה סופית של הרכב אחרי 24 מ'. במהירות של 30 קמ"ש – כ-12 מ'. במהירות של 10 קמ"ש – כ-3 מ' ⁷

2 מבוסס על מסמך [תבחינים להגשת תוכניות למוסדות תכנון - תכנון מוטוה תחבורה ציבורית ותחבורה בת קיימא](#), 2019. מנהל התכנון, משרד התחבורה, רשות מקרקעי ישראל ומשרד הבינוי והשיכון

3 [Access and babies, toddlers, and their caregivers](#), Institute for Transportation and Development Policy (ITDP), 2022

4 מידות מדרכה מבוססות על תבחיני משרד התחבורה

5 [Designing Streets for Kids](#), Global Designing Cities Initiative, 2020

6 [שכונה 360 - מדדים לתכנון ופיתוח סביבות מגורים, משרד הבינוי והשיכון והמועצה לבנייה ירוקה](#), 2021

7 Stopping Distance Calculator - Created by Bogna Szyk (<https://www.omnicalculator.com/physics/stopping-distance>)

גן מבוא השמש - פארק האותיות, בבית שמש, תכנון ועיצוב: רם אייזנברג עיצוב סביבה

מטרה	קריטריון	ערך לילדות וילדים ומלוויהם	מדד	המחשה
גישה למתקנים לטיפול בילדים בשטחים ציבוריים	הקצאת מתקנים לטיפול בילדים במרחב הציבורי ובשטחים למבני ציבור	שטחים המיועדים לטיפול ורווחת משפחות עם ילדות וילדים - שירותים ציבוריים, עמדות טיפול, הנקה ואחסון, במרחבים ציבוריים פתוחים ובמבני ציבור, יאפשרו שהות ארוכה יותר ואיכותית במרחבים אלה. שילוב זכויות בנייה והוראות תכנון להקמת מתקנים מעין אלה מאפשר את הקמתם	משגשג: תוכנית המקצה שטחים או קובעת מנגנונים לעידוד הקמת מתקנים לטיפול ברוב המוקדים במרחב הציבורי ובמוסדות הציבור המרכזיים מתפקד: תוכנית המעניקה זכויות להקמת מתקני טיפול בחלק מהמרחב הציבורי או ממבני ציבור מרכזיים מאכזב: תוכנית שאינה כוללת מתקני טיפול במרחב הציבורי ובמוסדות הציבור המרכזיים	ערים ברחבי העולם מייעדות שירותי נוחות בפארקים ציבוריים על מנת לאפשר למשפחות רחיצת ידניים, החלפת חיתולים, התרענות ועוד. מקובל להשוות את איכות הפריסה על פי כמות מתקנים ל-100 אלף נפש. בניו יורק כ-16 מתקנים ציבוריים ל-100 אלף נפשות ובתל אביב 21 מתקנים ל-100 אלף נפשות. ⁸ לעומת זאת, בעיר נצרת יש רק שלושה מתקני נוחות הנגישים לציבור. ⁹ איכות המתקנים נמדדת גם בנגישות, בניקיון ובתחזוקת המתקנים
גישה לשרותי ציבור	הקמת שירותי ציבור במגרשים סחירים	הקמת שירותי ציבור המיועדים לילדות וילדים (כגון מעונות, גני ילדים, תחנות לבריאות המשפחה וכד') בשטחים סחירים, למשל במבני מגורים או תעסוקה, מאפשרת גמישות בפריסת שירותים אלה. יש לקבוע הוראות בינוי המאפשרות שירותי ציבור לגיל הרך בשטחים סחירים, תוך כדי מתן תוספת זכויות בנייה ייעודית לשימושים אלה. כמו כן יש להגדיר את התנאים להקמתם, למשל שטח מזערי, הצמדת שטחי חוץ, תנאי אוויר ואור, מניעת מטרדים סביבתיים, נראות ועוד. הוראות אלה יבטיחו ששירותי ציבור אלה יהיו בריאים ומזמינים יותר לילדות וילדים צעירים ומלוויהם	משגשג: תוכנית הכוללת הוראות המאפשרות שילוב שירותי ציבור לגיל הרך בשטחים סחירים וקובעת תנאים מפורטים להקמתם. מתפקד: תוכנית המאפשרת שימושים ציבוריים לגיל הרך בשטחים סחירים וקובעת תנאים בסיסיים לשילובם (לדוגמה: גודל מינימלי, שטחי חוץ) מאכזב: תוכנית שאינה מתייחסת להיבטים של שילוב שימושים לגיל הרך בשטחים סחירים	בישראל, תינוקות ופעוטות בגיל לידה עד 3 שוהים בין 30-40 שעות שבועיות במסגרות לגיל הרך. בשילוב עם שיעור השתתפות גבוה (56%) במסגרות לגיל הרך, ילדים ישראלים מבילים זמן רב במסגרות. מכאן החשיבות הרבה של תכנון נכון של שירותי הציבור במגרשים הסחירים ¹⁰

8 [Discomfort Stations The Conditions and Availability of: NYC Parks Bathrooms](#), New York City Comptroller Scott M. Stringer, 2019

9 [מתקני שירותים ציבוריים ברשויות מקומיות - הקמה, נגישות ותחזוקה](#), דו"ח מבקר המדינה, 2017

10 [מכון טאוב, הגיל הרך בישראל - ממצאים ממחקרים בבחורים](#), 2021

מטרה	קריטריון	ערך לילדות וילדים ומלוויהם	מדד	המחשה
גישה לשטחים משותפים במבני מגורים	הקמת שטחים משותפים לילדות וילדים ומלוויהם בחלקים שונים של מבנה המגורים	מבני המגורים יכולים להציע מרחבים לפעילות משותפת של ילדות וילדים ומלוויהם, כגון גינה בקומת הקרקע, חדר דיירים, גג המבנה וכד'. מרחבים אלה יכולים להעניק גם אפשרות לפעילות רועשת או מלוכלכת. יש להגדיר בתוכניות בינוי הוראות המאפשרות להקים מרחבים אלה, ולתת זכויות בנייה ייעודיות.	מבני מגורים יכולים להציע מרחבים לפעילות משותפת של ילדות וילדים ומלוויהם, כגון גינה בקומת הקרקע, חדר דיירים, גג המבנה וכד'. מרחבים אלה יכולים להעניק גם אפשרות לפעילות רועשת או מלוכלכת. יש להגדיר בתוכניות בינוי הוראות המאפשרות להקים מרחבים אלה, ולתת זכויות בנייה ייעודיות.	משגשג: התוכנית כוללת אפשרות להקים לפחות שני שטחים משותפים לפעילות ילדות וילדים ומלוויהם במבנה, בחצר או בגג, כולל הקצאת זכויות בנייה ייעודיות לנושא מתפקד: התוכנית כוללת שטח משותף אחד לפעילות משותפת של ילדות וילדים ומלוויהם, כולל הקצאת זכויות בנייה ייעודיות לנושא מאכזב: התוכנית לא כוללת אפשרות להקים שטחים משותפים לפעילות של ילדות וילדים ומלוויהם
גישה קלה לאחסון חפצים בשימוש תדיר במבני מגורים	הקמת שטחים לאחסון חפצים בשימוש תדיר במקומות נגישים במבני מגורים	ילדות וילדים ומלוויהם זקוקים לשטחי אחסון נגישים לעגלות ילדים, אופניים לילדים וחפצים אחרים שהם בשימוש תדיר. חדרי אחסון במרתף לא נגישים, ולכן יש למקם חדרים אלה בקומת הקרקע או בכל קומה מחוץ לשטח הדירות, ולתת זכויות בנייה ייעודיות לשטחים אלה	מבני מגורים יכולים להציע מרחבים לפעילות משותפת של ילדות וילדים ומלוויהם, כגון גינה בקומת הקרקע, חדר דיירים, גג המבנה וכד'. מרחבים אלה יכולים להעניק גם אפשרות לפעילות רועשת או מלוכלכת. יש להגדיר בתוכניות בינוי הוראות המאפשרות להקים מרחבים אלה, ולתת זכויות בנייה ייעודיות.	משגשג: התוכנית מאפשרת הקמת מחסנים משותפים בקומת הקרקע ובקומות המגורים, ומתן זכויות ייעודיות לשימושים אלה מתפקד: תוכנית המאפשרת הקמת מחסנים משותפים בקומת הקרקע או בקומות המגורים, ומתן תוספת זכויות ייעודית לשימושים אלה מאכזב: התוכנית אינה מאפשרת הקמת מחסנים משותפים בקומת הקרקע או בקומות המגורים

תכנון לביצוע

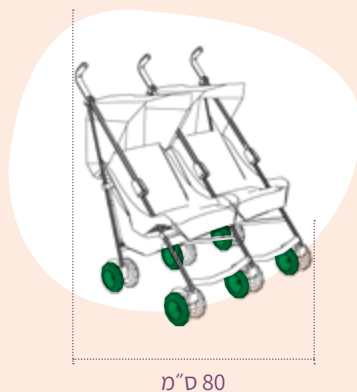

בכל אחד מהתחומים שנדון בהם עומדים אנשי המקצוע בפני מגוון של החלטות. חלק מההחלטות מתקבלות על פי כללים שנקבעו מראש על ידי הרשויות, כמו במקרה של הפרוגרמות המנחות את התכנון של מבני ציבור כמעונות וגני ילדים. אחרות מושפעות מדעת הקהל ומהביקוש בשוק החופשי, כגון מתקני המשחק בגנים ובפארקים או מפרט הדירות ובנייני המגורים. מטרת הפרק היא להבליט אילו מהבחירות תורמות להתפתחות ילדות וילדים צעירים ולרווחת מלווייהם. במקרים רבים בחירות אלה אינן בהכרח יקרות או מורכבות יותר מהבחירות שמתקבלות היום, אך המודעות לחשיבותן חיונית על מנת לייצר סביבות ידידותיות לילדות וילדים צעירים ומלווייהם.

בשלב התכנון לביצוע אדריכלים, מהנדסים ומעצבים עוסקים בהעמדת מרכיבי המבנים והשטחים הפתוחים, בבחירת חומרים, צבעים, מתקנים וצמחים ומיקומם בחללים. לשלב זה תפקיד חיוני במיוחד בחוויה של ילדות וילדים צעירים, מכיוון שלבחירות אלה השפעה ישירה על האופן שבו יחוו את המרחבים שבהם הם נמצאים. ילדות וילדים שמים לב לפרטים קטנים בקרבתם ובהישג יד, ולפיכך שימוש בצבעים ומרקמים עשירים ומורכבים יציעו חוויה מעשירה הפונה לכלל החושים ובחירת סוגי הצמחייה תקבע את איכות הצל, תציע צבעים וריחות חדשים ותמשוך מיני ציפורים, פרפרים וחרקים.

ממדים של אלמנטים טיפוסיים המאפיינים ילדות וילדים צעירים ומלווייהם

רוחב
עגלת תאומים

רוחב
עגלת תינוק

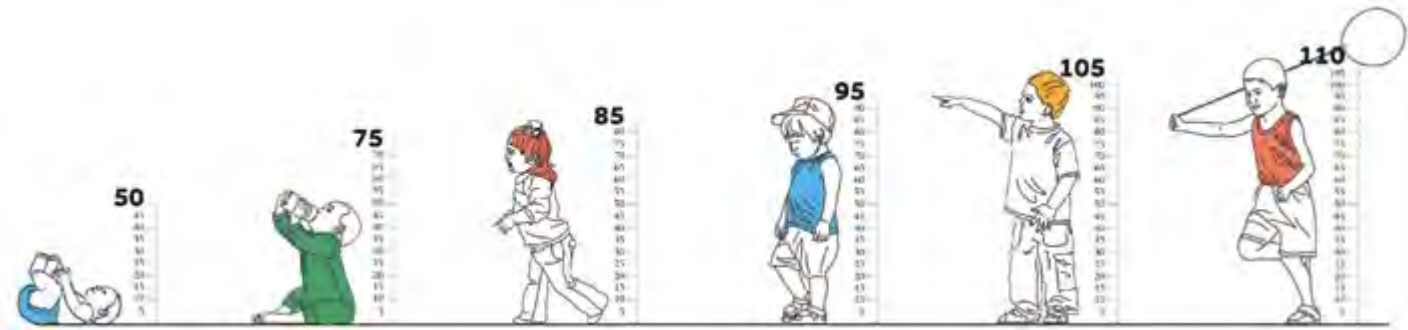
גובה מאחז
לפעוט/ה²

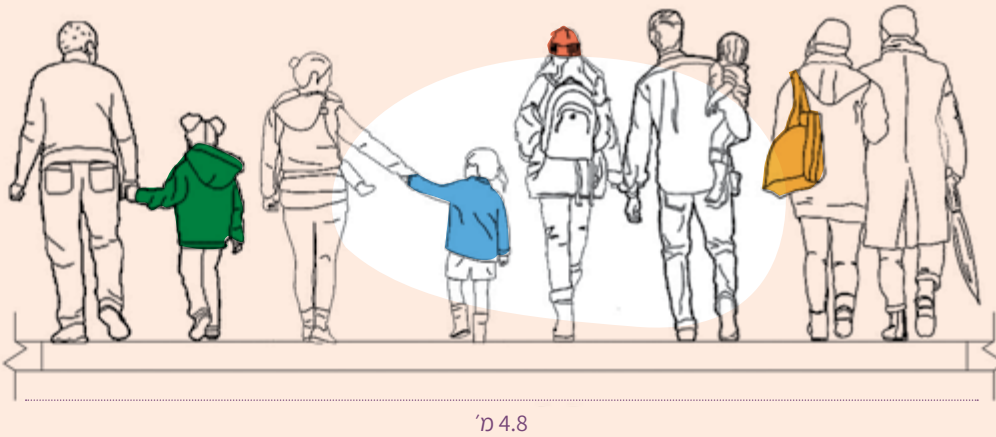
גובה מבט של פעוט
בישיבה

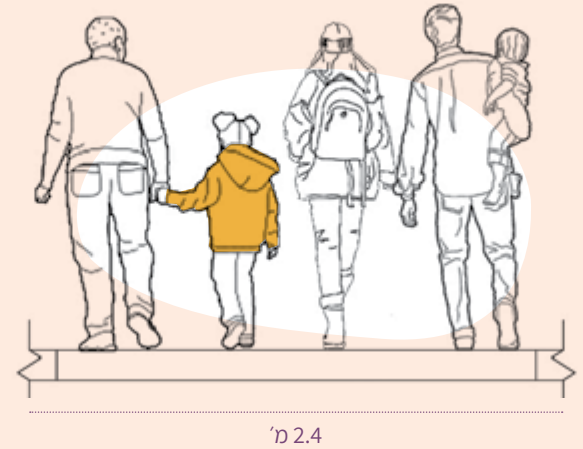
גובה ממוצע של ילדות וילדים צעירים מגיל לידה עד 5 (אחוזון 50%)¹

רוחב מדרכה מיטבי נדרש להליכה משותפת כמשפחה

רוחב מדרכה מינימאלי נדרש להליכה משותפת כמשפחה

1 עקומות גדילה, משרד הבריאות.

2 NACTO (2020), Istanbul95, ISTANBUL95 studies: [Playground Ideas for 0-3 Years](#) (2019)

אזורים להתארגנות, האכלה, החתלה והנקה

עמדות הנקה

כאשר הן מותקנות בנפרד משירותים ציבוריים, עמדות הנקה צריכות להיות מוצנעות אך לאפשר קשר עין בין המניקה וסביבתה, בייחוד אם היא מלווה יותר מפעוט אחד. לשם כך אפשר להציע איטום בחלק התחתון וחלק פתוח מגובה העיניים של אישה יושבת. אם העמדה מותקנת במרחב הפתוח, יש לתכנן הצללה מתאימה באמצעות קירוי או צמחייה.

עמדות ניקיון ושתייה

עמדות מים ציבוריות יכולות לסייע הן לשתייה בימי הקיץ החמים הן לניקוי ושטיפה של ילדים וחפציהם. לשם כך מומלץ שהמתקן יכול לברז סטנדרטי (לעומת פייה למילוי בקבוקים) ומים בטמפרטורת החדר (לא רק "קולרים").

שירותים ציבוריים

תכנון שירותים ציבוריים במרחב הציבורי תומך מאוד ביכולת השימוש והשהייה בחוץ. שילוב משטחי החתלה ותאי הנקה ישפר את הנוחות בעבור הדמות המטפלת. התקנת אסלות, כיורים ומתקני ייבוש בממדים המתאימים לילדים תסייע לפתח עצמאות ותחושת בעלות אצל הילד, ותסייע למלווה האחראי על כמה ילדים. עזרים כגון מגוון מתלים ומקומות ישיבה יכולים לשרת מלווים, אשר בדרך כלל נושאים עמם ציוד רב.

עמדות החתלה

החתלה נעשית לעיתים קרובות על ידי מבוגרים עומדים, ולכן רצוי לייצר משטח בגובה של כ-80 ס"מ. מיקום העמדה במקום עם תאורה מתונה ימנע סינוור, ואילו שילוב דגלונים ודומיהם יסייע להסיח את דעתם בדרך בטיחותית ונעימה. יש לבחור חומרים מבודדי חום ועמידים לבלאי. מומלץ להציב ליד העמדה פחים וברז לשטיפת ידיים. אם העמדה מותקנת במרחב הפתוח, מומלץ לתכנן הצללה מתאימה ולהתקין מכסים לפחים אשר ימנעו נבירה של בעלי חיים.

על מנת שמלווים יוכלו לשהות עם ילדות וילדים צעירים בכל רחבי העיר, הם זקוקים לאזורים שבהם אפשר להציע טיפול בסיסי במקום נעים, נקי ובטוח. מלווה אשר יודע שלא ימצא מקום ישיבה מוצל, יהסס לצאת להליכה עם תינוק בימי הקיץ. מטפלת שלא בטוחה שיהיה לפעוט היכן לעשות את צרכיו, תימנע מנסיעות ארוכות בתחבורה הציבורית. לכן בעת תכנון הרחובות, הפארקים ומבני הציבור חשוב לחשוב מראש היכן ניתן לשלב מתקנים המתאימים לפעולות טיפול בסיסי בהתייחסות לאפשרויות התחזוקה ארוכת הטווח.

מומלץ להעדיף מיקום של מתקנים באזורים שאין בהם חלופה (דוגמת בתי מסחר או מוסדות ציבור) ושצפויה בהם פעילות רבה של ילדות וילדים צעירים. שילוב בין אזורי הטיפול למיניהם (למשל: שילוב עמדות הנקה סמוך לעמדות החתלה) יאפשר לחסוך במקום ובצורכי התחזוקה.

ברזיה גם לילדים - צילום ועיצוב שחם אריכא

מקומות ישיבה

מומלץ להציב בסמיכות לאזורי הטיפול מקומות ישיבה אשר יאפשרו שהייה נוחה והמתנה עד תום פעולת הטיפול. מגוון אפשרויות ישיבה ורמות נגישות שונות יאפשרו התאמה לילדות וילדים בשלבי התפתחות שונים. בעת עיצוב מקומות הישיבה יש לשים דגש על הצללה טבעית או קירו.

גנים ופארקים

תיאוריית ההתקשרות, שעסקנו בה בהרחבה בפרק המבוא, הציגה את מעגל הגילוי והביטחון כמודל מארגן. לפי גישה זו ילדים נעים תמיד בין עוגן גילוי - הרצון לחקור ולגלות את העולם - ובין הצורך בעוגן בטוח ומוכר שאליו יוכלו לשוב ולארגן את רגשותיהם. כדי לתת מענה למגוון הצרכים ההתפתחותיים, על תכנון גנים ופארקים לנוע בין שני קטבים אלה: אזורי תנועה, משחק ושהייה פורמליים, ואזורי תנועה, משחק ושהייה שאינם-פורמליים, ומתן תשומת לב מיוחדת לאזור המעבר שביניהם כאזור פעילות משמעותי.

גנים ופארקים הם היעדים העיקריים בערינו המיועדים כבר היום בעיקר לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. בעיר צפופה, גנים שילדות וילדים יכולים לנוע ולשחק בהם בחופשיות, להרעיש, להתלכך, לחקור ולגלות את עולם החי והצומח, הם מרחבים נדירים. בישראל הושקע מאמץ רב על מנת לקבוע תקנים, הנחיות ומדדים לשיפור הגנים והפארקים ולוודא כי יהיו זמינים בסביבות המגורים. מדריכים אלה עוסקים בסוגיות חשובות כמו הנגשה למגוון אוכלוסיות, בטיחות ושימור המורשת והטבע. ההנחיות הנוכחיות מאמצות את ההנחיות הקיימות ומוסיפות עליהן את הפרספקטיבה ההתפתחותית של הילדים, כדי לענות על השאלה: **איך נראים גנים ופארקים כאשר הם מתוכננים מנקודת המבט של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם?**

גן שמואל בחיפה. צילום: ירון צלניק, REED רם איזנברג עיצוב סביבה. מצד ימין רואים אזור פעילות פורמלי, הכולל מתקני משחק ומשטח מלאכותי ושביל רחב ורציף. מצד שמאל - אזור פעילות לא פורמלי, הכולל משעול, צמחייה וקרקע טבעית. ילדות וילדים צעירים נמשכים מאוד לשוליים, בין המוכר והבטוח ללא ידוע והמסקרן, ושניהם חיוניים להתפתחותם.

תכנון האזורים הפורמליים בגן, אלה הכוללים מתקני משחק מובנה, מפורט בתקנים הישראליים. לכן ההנחיות הנוכחיות מוסיפות דגשים מעטים על מנת לשפרם. דגשים אלה מציעים ממדים וקריטריונים פיזיים מתאימים, אמצעים לצמצום הסחות דעת, כלים לחיזוק הקשר בין המלווה לילדים ועוד. לעומת זאת נושא תכנון האזורים הלא פורמליים בגן, אלה שבהם ילדים באים במגע עם החי והצומח, נעדר כמעט לחלוטין מההנחיות הקיימות. זאת אף שאזורים אלה חיוניים לא פחות ואולי אף יותר ליצירת מרחבים מאתגרים ומעניינים לילדות וילדים צעירים. לנוכח זאת נתנו במסמך ההנחיות הנוכחי משקל רב יותר למרכיבים הלא-פורמליים בכל שלבי תכנון הגן, ואנו מציעים דגשים ליצירת מרחבים המזמינים הפתעה וגילוי, קשרים בלתי אמצעיים והתנסויות חדשות ומפתיעות. **בין החידושים העיקריים של מדריך זה טמונה ההנחיה כי בסביבה עירונית מצטופפת, דווקא בנינות כיס, קטנות ככל שיהיו, חשוב מאוד לתכנן אזורים טבעיים ולא מוסדרים, על מנת לאפשר לילדות וילדים הזדמנויות לגילוי. משעולים, גזעי עץ, שולי הדרך וגרמי מדרגות - כולם מציעים מגוון אפשרויות להתפתחות ומשחק לילדות וילדים צעירים בדרך טובה יותר אף ממתקן המשחקים הגדול ביותר.**

משעול המזמין גילוי וחקירה בגן התומר בירושלים.
תכנון וצילום: N אדריכלות נוף- ג'ולי לוי פלד ויפעת גל שפייומן

לפי תיאוריית ההתקשרות, פעולת הגילוי של ילדות וילדים צעירים אפשרית רק בזכות הנוכחות השקטה, הוודאית והמרגיעה של הדמות המטפלת. במילים אחרות, בכל מרחבי הגן, הפורמליים והלא-פורמליים, לדמות המלווה יש מקום מרכזי. לכן אנו מדגישים את הקשר בין הדמות המטפלת ובין הפעוט או הפעוטה - ואת החשיבות של המלווה בתפקוד, בעניין ובפעילות. דגש נוסף ניתן על תכנון אזורי השוליים החוצצים בין האזורים הפורמליים והלא-פורמליים. **שכיח לראות בגן ילד שהולך על שול הדרך או ילדה המדלגת בין קצה של חומר לקצה של חומר אחר - זהו מרחב הביניים, וההשתהות בו מפתחת את יכולת ההמשגה והיצירתיות.** בהתאם לכך תחומי השוליים, כגון שולי השבילים, שולי מתחמי הפעילות ושולי הגן, קיבלו התייחסות מיוחדת בפרק זה. היבט חשוב נוסף הוא טווח התפיסה וקנה המידה שלו: ילדים רגישים מאוד למרחב המייד, הקרוב, הניתן למגע, ופחות מתבוננים על הנוף הרחוק. שילוב של "פריטי זהות" כגון אלמנטים קטנים ומושכי תשומת לב, טקסטורות עשירות וחומריות מגוונות, יוצרים בעבור הילד/ה נקודות עוגן וזהות במרחב ומעשירים את פוטנציאל המשחק והגילוי.

ההנחיות בפרק זה מחולקות לשתי הפעולות המרכזיות שילדות וילדים צעירים ומלוויהם עושים בגן: שהייה במקום למטרות של מנוחה וטיפול, משחק או חשיפה לחי ולטבע, ותנועה. לכל פעולה מציעות ההנחיות דגשים לאזורים הפורמליים והלא פורמליים בגן.

היצירה של סטפן ברטוויט, בפארק בקנדה משלבת פריטי זהות מקומיים הכוללים פריטים ארכיטקטוניים מהסביבה כמו אבנים, חתיכות מתכת ועוד. Stephen Brathwaite Strathcona's Folly, Ottawa, Canada. צילום: רם אייזנברג עיצוב סביבה

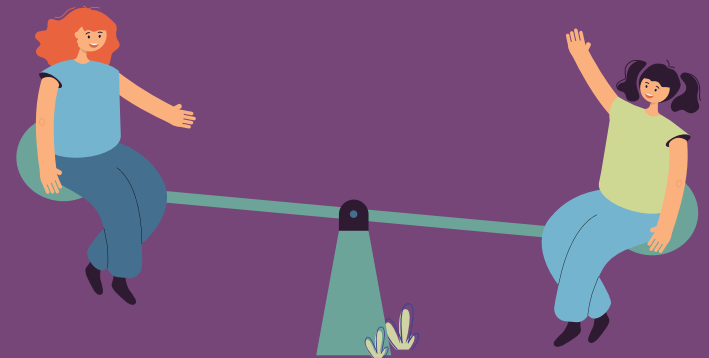
גן רב גילי

למשל לשלב הזדמנויות למשחק גם בעת התנועה בשבילי הגן או באזורי הטבע, כגון גומחות קטנות בקירות שאפשר להניח בהן חומרי משחק, או אלמנטים מישויים כתבליט בשבילים.

פעילות ילדים בגן מספקת מוקד עניין ותחושת רווחה לכל המשתמשים בו. הצבת מקומות שהייה דוגמת רחבות וטריבונות במרחק צפייה ממוקדי פעילות של הילדות והילדים תורמת אופי נעים וקהילתי לגינה. בני ובנות הגיל השלישי מביעים עניין מיוחד בפעילות ילדים, ואינטראקציה ביניהם ובין ילדות וילדים חשובה לשני הצדדים. ניתן לעודד זיקות בגן על ידי שילוב אלמנטים שמותאמים לצורכי הגילים השונים גם בקרב האוכלוסייה המבוגרת. למשל, על ידי שילוב פונקציות כגון בתי קפה או קיוסקים, מגרשי פטאנק או מתקני ספורט בסמיכות לאזורי הפעילות של ילדות וילדים בגן ובקשר עין איתם.

גנים ופארקים הם יעדים פופולריים למשפחות עם ילדות וילדים בכל הגילים. אף שישנן פעילויות רבות המתאימות למגוון גילים, לא כל הפעילויות מתאימות לכולם. לכן חשוב מאוד להתייחס להזדמנויות ולאחרים שונים בעת תכנון פריסת השימושים בגן. למשל, חשוב להפריד בין אזורי פעילות של פעוטות ובין אזורי פעילות של ילדים וילדות בוגרים יותר, עצמאיים יותר. נוסף על כך, כיוון שלמשפחות רבות בישראל יש כמה ילדים, לעיתים קרובות מלווים מעטים מבקרים בגינה עם ילדות וילדים בגילים שונים, המשחקים בסמיכות. לכן חשוב לתכנן גם פעילויות שיתאימו לגילים שונים אלה לצד אלה.

יש לאפשר פעילויות מגוונות הכוללות סוגי משחק שונים, המותאמים לשלבי התפתחות. נוסף על כך ילדים משחקים בכל שטח הגינה, ולכן יש לשלב אלמנטים המזמינים פעילויות של גילוי ומשחק לילדים בגילים שונים גם מחוץ לאזורי המשחק הרשמיים. אפשר

צילום: גן מבוא שמש ("גבעת האותיות"). תכנון וצילום: רם איזנברג עיצוב סביבה.

תכנון אזורי שהייה: משחק, טיפול וחשיפה לטבע

מקומות ישיבה

אזורי השהייה בגן צריכים להכיל מקומות ישיבה המותאמים לילדות וילדים ומלוויהם.

מגוון של צורות ישיבה המותאמות לסיטואציות שונות, במיוחד בסמיכות לאזורי המשחק, יעודדו אינטראקציה בין הילדות והילדים והמלווים, ויגבירו את תחושת הביטחון של הילדים להתנסות. בעת תכנון מקומות הישיבה מומלץ לשים דגש מיוחד על נוחות אקלימית-סביבתית ולעשות שימוש באמצעים להצללה, קירור ומיתון רעש.³ באזורים לשהייה משותפת עם תינוקות ופעוטות חשוב לאפשר פעילויות

של שיחה שקטה ואפילו לחישה, על מנת לעודד התנסות בקול ובשפה. לשם כך יש למקם אותם באזורים השקטים יותר של הגן, בסביבה שבה עוצמת הרעש אינה עולה על 40 דציבלים. במקרים של רעש סביבתי גבוה מומלץ למסכו באמצעות "רעש חיובי", כגון זרימת מים או רשרוש עלוות עצים.

בעת תכנון מקומות ישיבה פורמליים מומלץ לשים דגש על הנושאים האלה:

- שימוש בספסלים נגישים (ת"י 1918) מתאים גם לשהיית ילדות וילדים צעירים וגם לבני הגיל השלישי. הצבתם בסמוך למוקדי

פעילות לגילים צעירים תעודד קשר בין דורי. נוסף על כך, התקן מחייב שטח פנוי בסמוך לספסל, אשר יכול להתאים למיקום עגלת תינוק בנוחות, וכן מאחז יד שיכול לסייע לפעוטות המפתחים את יכולות הישיבה שלהם.

- שילוב ריהוט המותאם לממדי ילדות וילדים: ספסלי ישיבה בגובה של 30-35 ס"מ, ומתקני שתייה במידות מותאמות (65-80 ס"מ). אלה יעודדו עצמאות של הילדים ויקלו על מלווים המטפלים בכמה ילדות וילדים בעת ובעונה אחת. מומלץ למקם את הריהוט בסמוך

שולחנות האביב בפארק קרית ספר בתל אביב, מציעים אופן ישיבה בלתי פורמלי. תכנון וצילום: רם איזנברג עיצוב סביבה

ריהוט מותאם ופריט זהות בגן היובל בהרצליה. תכנון וצילום: רם איזנברג עיצוב סביבה

3 דוגמאות להתייחסות לסוגיות אלה ניתן למצוא ב"מדריך לתכנון גנים ציבוריים" (2012), ו-"שכונה 360" (2019). על מנת לבדוק אפקטיביות של אמצעי הצללה מומלץ לאמץ את המוגדר בתקנון הת"ב העוסק בהצללת גן השעשועים (2019) ולקבוע את 21 בחודש יוני בשעות 10:00, 13:00 ו-16:00 כזמנים שעל פיהם תיבחן הצללת אזורי השהייה.

פארק גוננים בירושלים, משרד אב אדריכלות נוף, צילום: יואב פלד

לאזורי המשחקים או לריהוט הסטנדרטי.

- הוספת "פריטי זהות" קטנים ומקומיים הניתנים למושש, כגון תבליט או חריטה של צורות שפונות לילד: חיות, פרחים וכו' בקרבת יד למקום השהייה.

מקומות ישיבה לא פורמליים:

כל משתמשי הגן, וילדים בפרט, משתמשים ברכיבים בלתי פורמליים לישיבה ושהייה. תכנון ומיקום רכיבים כאלה בסמוך לאזורי הפעילות בגן יבטיח עושר של צורות ישיבה, ויאפשר גמישות באופן שילדות וילדים ומלוויהם משתמשים בגן. מומלץ לתכנן מקומות ישיבה לא פורמליים בהתייחסות לאפשרויות האלה:

סלעים

סלעים ומסלעות מזמינים ישיבה ולכן יש לעשות בהם שימוש מושכל. לעיתים משתמשים בהם לתיחום, ואז יש להיזהר מלהציב אותם באזורים מסוכנים לילדות וילדים, כגון בסמיכות לשבילי אופניים.

- מומלץ לשלב סלעים מגובה של כ-20 ס"מ ועד לגובה של 55 ס"מ.
- גיוון בחומר וגימור האבן יכול לעודד ילדים לחקור ולגעת, תוך כדי יצירת מצע נעים לישיבה.

קירות ישיבה

קירות נמוכים מאפשרים ישיבה של כמה משתמשים בו-זמנית ומתפקדים גם כאמצעים תוחמים בגן (ראו גם "תנועה בלתי פורמלית - תחימה וגידור").

- מומלץ להתחשב בגבהים המותאמים לילדים בישיבה, עמידה והליכה בליווי מלווה (40-35 ס"מ) ולשנות את גובה הקיר באופן שיאפשר מגוון חווייתי למשתמשים מבוגרים וילדים.
- שינויים ברוחב הקיר יאפשרו מגוון של שימושים, החל בישיבה סטנדרטית שנוחה ברחבים של יותר מ-65 ס"מ וכלה ברביצה ושכיבה הנוחים ברחבים של עד 120 ס"מ.

קרקע

ישיבה על מדשאות, צמחייה משתרעת או אדמה חשופה מספקים לילדות וילדים חוויה רב חושית וחשיפה לטבע.

- באזורים המיועדים לישיבה קבוצתית על משטחי פעילות מומלץ לעצב את המפלסים בשיפוע מתון (עד 3%). בפינות המיועדות לישיבה של בני גילים מבוגרים יותר ניתן להציע שיפוע של עד 10%.
- באזורי צמחייה משתרעת מומלץ לבחור זנים עמידים לדריכה, אשר אינם מושכים דבורים.
- מומלץ להוסיף לאזורים אלה שולחנות נמוכים בגובה 20-45 ס"מ אשר יכולים לשמש לישיבה, אכילה או החתלה.

משחק

בעבור ילדות וילדים, כל מקום וכל פעולה בגן יכולים להיות משחק. מטרתנו בתכנון היא לעודד פעילות משחקית על כל צורותיה, בכל שטח הגן. למלווים תפקיד חשוב בקידום המשחק, באמצעות הביטחון שהם משרים, באמצעות משחק משותף, ובאמצעות דוגמה - ההנאה שלהם-עצמם מהמשחק. על מנת לשלב את צורכי המבוגרים, מוצעות הנחיות למיקום מתקנים, לממדיהם, לדאגה לנוחות וכדומה.

נהוג לחלק את המשחק לסוגים עיקריים העונים על צרכיו ההתפתחותיים של הילד.⁴ אלה דורשים מרחבים מתאימים בגן. לכן לכלול מרכיבים המתאימים למשחק בגילים שונים:

**בעבור ילדות וילדים,
כל מקום וכל פעולה בגן
יכולים להיות משחק.**

סוגי משחק

מוטור

משחק המפתח את היכולות המוטוריות של הילד ומשלב פעילויות של נדנוד, תלייה, גלישה, טיפוס, זחילה.

מטרות

- הכרות עם הגוף, גבולותיו, יכולותיו ומגבלותיו. למידה אודות הסביבה והעולם ואיך ה"עצמי" מתקם בו.
- מסייע בהתפתחות קואורדינציה, מוטוריקה גסה ועדינה.

דוגמאות

מתקן שעשועים, מגרש ספורט או קיר טיפוס.

דמיון

משחק המפתח את המיומנויות הקוגניטיביות והחברתיות של הילד, וכולל הפעלת דמיון, סידור ובנייה, משחקי חברה ומשחק סימבולי של רכיבים מעולם המבוגרים.

מטרות

- יכולת של הילד לתת ביטוי לרגשותיו ומחשבותיו ולעבד אותן דרך המשחק; להתאמן על חלקי אישיות ולחזק אותן.
- פיתוח שפה ומיומנויות בינאישיות
- פיתוח הדימיון והיצירתיות

דוגמאות

חצר גרוטאות, מטבחון, בית משחק, "בית על העץ", רכבות משחק, "פריטי זהות".

4 קריאה נוספת בתוך "מסמך הנחיות - חצר המשחקים הטבעית" (2019).

חושי

משחק המערב את החושים השונים של הילד.ה. שם דגש על קשר ישיר לחומרים ומרקמים טבעיים.

המשחק החושי (והמוטורי) מורכב ממניפולציה פיזית ותצפית על אובייקטים וכולל: אחיזה, הכנסה לפה, נקישה, שפשוף.

מטרות

- מטרת המשחק החושי היא לחקור וללמוד על העולם הפיזי והתפעול שלו.
- מהווה בסיס לרכישת שפה

דוגמאות

גינת ירק, ארגז חול, גוף מים, אדמה, אבנים.

למעלה: אזור מתקני הילדים בשילוב חומרים טבעיים ובגוונים מונוכרומטיים בפארק אריאל שרון. למטה: שימוש בחומרים פריכים כמצע באזור משחק לפעוטות. צילום: גבריאל-סגל

מומלץ לשלב חומרים טבעיים ו/או פריכים (כגון עץ, חול או חצץ) אשר להם איכויות חיוביות יותר של משחק והתפתחות.

אזורי משחק פורמליים הם אזורים המאופיינים באלמנטים ברורים ונבדלים, המיועדים למשחק של ילדים, ולרוב מותאמים לגילים שונים.⁵ בעת תכנון אזורי משחק פורמליים מומלץ לשים דגש על הנושאים האלה:

- התקינה מאפשרת שימוש בחומרים מגוונים למתקני המשחק, ההצללה ומרבד הבטיחות. בפועל, מרבית השימוש היום הוא בחומרים סינתטיים, כגון פלסטיק ומתכות. מומלץ לשלב חומרים טבעיים ו/או פריכים (כגון עץ, חול או חצץ) אשר להם איכויות חיוביות יותר של משחק והתפתחות.⁶

- לעיתים קרובות אזורי המשחק הפורמליים מאופיינים בצבעוניות עזה ובשילוב של צבעים רבים הנבדלים מיתר סביבת הגן. צבעוניות זו אינה נחוצה לילד מבחינה התפתחותית ומחקרים מראים שהיא מייצרת עודף גירויים. מומלץ להעדיף

- צבעוניות בגוונים נייטרליים, מונוכרומטיים או בלתי רוויים למרבית שטח המתקנים. צבעים חזקים יש לשמור להדגשת אלמנטים מיוחדים או אמצעי בטיחות.⁷

- מומלץ למקום מקומות ישיבה נוחים ומוצלים למלווים בקרבת כל אזורי המשחק, ובייחוד בסמוך לאזורי פעילות לילדות וילדים עד גיל 6. באזורים אלה נדרש ליווי צמוד של מלווים, ונוכחותם חיונית לאיכות המשחק. ככל האפשר, מומלץ להציב מתקנים המחייבים מעורבות פעילה של המלווים.

- ההנחיות הנהוגות ממליצות על הצבת מתקני משחק בחלוקה לגיל לידה עד 5, ו-12. ככל האפשר, מומלץ לחלק את המתקנים לגיל לידה עד 3, 6-3, 6-9 וגיל 9 ומעלה. חלוקה זו מתאימה יותר לשלבי ההתפתחות ורמת העצמאות שלהם.⁸ חשובה במיוחד ההפרדה של הפעוטות (עד גיל 3) שצריכים יותר השגחה והגנה.

- מומלץ לתכנן את פינות המשחק המובחנות לבני גילים שונים במרחק קשר עין וטווח קריאה זו מזו, על מנת לאפשר למלווים של בני גילים שונים לשהות במרחב שהייה בטוחה ונעימה.

- בגינות קטנות או מרובות משתמשים מומלץ להעדיף מתקני משחק המאפשרים פעילות מקבילה ומגוונת של כמה ילדים על פני התקנת מתקנים רבים, המאפשרים כל אחד פעילות יחידה עם מספר משתמשים מוגבל.

- התקנת משחקים המשלבים ילדות וילדים עם מוגבלויות פיזיות (בתנועה, ראייה וכדומה) במסגרת גינות כיס או יצירת מתחם שבו כל המתקנים מיועדים גם לילדים עם מוגבלויות בפארקים יאפשרו מפגש בין ילדות וילדים מרקעים שונים. חשוב להנגיש אזורי ישיבה נוחים למלווים, אשר יאפשרו שהייה ארוכה ומעורבות מצידם.⁹

כיום נהוג לשלב בגנים אלמנטים אינטראקטיביים המשלבים היבטים טכנולוגיים, מדעיים, גירוי קולי ואמצעים מוזיקליים. מתקנים אלה יקרים הן להתקנה הן לאחזקה, ורשויות משקיעות בהם כדי להעניק את השירות הטוב ביותר לתושביהן. עם זאת טרם הוכחה תרומתם להתפתחות הילדים. לעומת זאת, ככל הידוע כיום, מתקנים הכוללים פעילות אחידה וחזרתית ננטשים בידי ילדות וילדים די מהר. לפיכך בעת בחירת מתקנים מעין אלה יש לשים לב לכמה דגשים: מומלץ לבחור מתקנים שאפשר לעשות בהם סוגים שונים של פעילות, בעדיפות לפעילות משותפת של כמה ילדים. רצוי לבחור מתקנים שמנגנון ההפעלה שלהם יהיה מובן ומותאם לגילים צעירים,

5 [תקן ישראלי 1498](#) על חלקיו מפרט הנחיות לתכנון אזורי משחק אלו ושם דגש על הנחיות לשמירה על בטיחות הילד. מסמך זה מפרט המלצות שנועדו להשלים את ההנחיות בתקן מנקודת מבטם של הילדות והילדים ומלוויהם.

6 דגשים להקמת ותחזוקת חומרים אלו מפורטים ב"המדריך לפיתוח, אחזקה ולשדרוג גנים ופארקים עירוניים על-פי עקרונות סביבתיים ובני-קיימא" (2015).

7 קריאה נוספת: וואפניק, טטיאנה, "צבעוניות מגרש המשחקים כגורם הסחר", טכניון.

8 ראו הנחיות בחוברת "המדריך לתכנון גנים איבריים" (2012). תקן 1498 מגדיר ילדים בגיל לידה עד 3 כקבוצה מובחנת, ומציע תמיכה בפרוסת מתקנים ייעודיים בעבורם.

9 ת"י 1498 מגדיר את אופן הנגשת אתר המשחקים, מספר מינימלי של מתקנים אשר יקושרו לדרך נגישה ומהו "רכיב מועדף" התורם לנגישות המתקנים.

מומלץ להעדיף צבעוניות
בגוונים נייטרליים,
מונוכרומטיים או בלתי
רוויים למרבית שטח
המתקנים.

ועשוי מחומרים פשוטים המוכרים לגופי התחזוקה. חשוב במיוחד לשים לב לעושר החומרי של המתקן, ואם אפשר לכלול בו "פריטי זהות" שהופכים אותו למיוחד. לבסוף מומלץ להעדיף מתקנים הנוגעים לרכיבים טבעיים ודינמיים המעודדים חקר עצמאי, כגון פעילויות משחק בחול, בסמוך לגופי מים וכדומה.

ילד משחק במבנה מחומרים טבעיים. צילום: אורית ממרוד

מתקן "מדעי" באוסטריה, המאפשר לפעוט לחקור בעצמו תופעות פיזיקליות באמצעות פעולות מגוונות. צילום: גבריילי-סגל

ניהול סיכונים בתכנון גינות ופארקים

מאזורי פעילות של ילדות וילדים. לעומת זאת מינים מקומיים שנפוצים בארץ, כגון אלונים וברושים, עשויים לעורר אלרגיה אצל ילדות וילדים מסוימים, אך לא נכון להגביל את השימוש בהם. במקרים אלה ראוי לבחון חלופות לשתילתם באזורי סיכון, כגון סביבת מתקנים פורמלית, או באזורים המרכזים פעילות תכופה של ילדות וילדים פגיעים במיוחד. אך מומלץ שלא להימנע משתילתם וודאי לא להסירם במקרה שהם כבר נמצאים בגן.

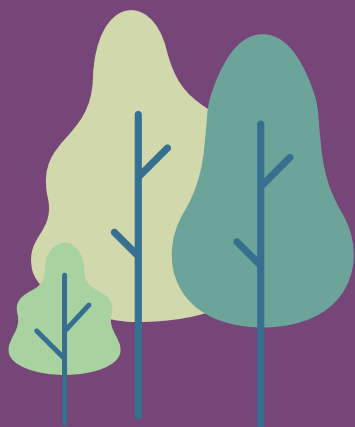
חשוב במיוחד לשלב את הציבור, ובפרט אנשי תחזוקה, משפחות ואנשי מקצועות הטיפול, בשלבים מוקדמים של תכנון וביצוע. גיוס, הסברה ושיתופי פעולה יעזרו למנוע קונפליקטים שעשויים לגרום לבזבוז משאבים, כגון גידור לא הכרחי של מדרונות וגופי מים, הדברות ועקירות וחסיומות מעברים זמניים.

אזורי משחק לא פורמליים מאפשרים לילדות וילדים לשחק בסביבות טבעיות מורכבות, ובכך לעודד משחק מגוון העלול לחשוף אותם לסכנות שאינן קיימות במתקנים מלאכותיים.

לאור חשיבותם של אזורים אלה להתפתחות ילדות וילדים (ראו "בטיחות מול התפתחות" עמ' 184), **מומלץ לבצע הערכת סיכונים בראשית תהליך התכנון**. הערכת סיכונים תאפשר לפסול סיכונים לא סבירים או להציע כלים למיתון הסכנה, מבלי לצמצם את אפשרויות המשחק. כך למשל יהיה אפשר לפסוק כי הפרשי גובה חיוניים למרות הסכנה שבנפילה, אך לחפות את הקרקע במשטחים רכים כדי למתן פגיעות חמורות.

ברוח דומה, **מומלץ לנהל השפעות מזיקות של צמחייה**. צמחים מסוימים (כגון הרדוף או קיקיון) עשויים להוביל להרעלה, דלקת ופצעים ויש להימנע משתילתם ואף להסירם

לקריאה נוספת:

מתודולוגיה והנחיות להערכת סיכונים כלולות במסמך "הנחיות לתכנון ולבטיחות של גן המשחקים הטבעי" (2018) וכן במאמרו (באנגלית) של טים גיל: [Gill, Tim, Playing it safe 2018](#)

רשימת צמחים מזיקים אפשר למצוא באתר "[בטרם](#)".

שילוב מבוגרים במתקני משחקים

אזורי המשחק הפורמליים בגן מתוכננים כיום בעיקר מתוך התחשבות בעניין, ממדים ובטיחות ילדות וילדים. עם זאת ככל שהמתקן יהיה מותאם גם לצורכי המלווים, ויטיחס לרצונם ולצורכיהם לשהות ולהשתתף בפעילות, השימוש במתקני המשחקים יהיה תכוף ומוצלח יותר. ההצעות שלהלן מצריכות התאמות למתקני משחק המאפשרים על ידי מכון התקנים (ת"י 1498).

שמירה על קשב ומניעת הסחות דעת

יצירת הנחיות כתובות לאפשרויות משחק שונות וכן הזמנה להשאת הטלפון הנייד בצד בזמן המשחק, (למשל במתקן טעינה), יעודדו מלווים להשתתף במשחק ללא הסחות דעת.

הוספת רכיבים לישיבה ומנוחה

מתן מענה לצורכי המבוגרים, כגון הוספה של ידיות אחיזה, מושב-משענת, פינות ישיבה, מתלים למעילים וכובעים על עמודי המתקנים וההצללות בתוך אזור המשחקים, יאפשרו למלווים לשהות זמן רב יותר עם הילדות והילדים בתוך שטח המשחקים.

הוספת רכיבים לעידוד הקשר

הוספת רכיבים לעידוד הקשר בין המלווה והפעוטות בזמן המשחק, כגון חרך אופקי בגובה יד ועין של מבוגר (120-170 מ'), המאפשרים ליווי רציף של הילד במתקן או חורי הצצה.

התאמת ממדי המתקן

מושב נדנדה רחב, מתקן משחקים בממדים המאפשרים למבוגרים להיכנס לתוכם, והתאמות נוספות כגון ציר בחיבור לנדנדה שיאפשרו שהייה והשתתפות של מלווה עם הילד או הילדה בתוך המתקן.

מתקן משחקים המחייב מעורבות מלווה באוסטריה. צילום: גבריאלי סגל

טקסטורה וחומריות

ילדות וילדים מתעניינים במרחב המיידני, וחשוב מאוד להציע להם מגע עם מגוון חומרים: רכים וקשים, קבועים ופריכים, מחוספסים וחלקים, קרירים וחמים, לחים ויבשים. צורות גימור שונות יכולות להיות משמעותיות, בייחוד במשטחים אחידים כמו ריצוף. טקסטורה גסה המכילה בליטות ושקעים תציע נקודות אחיזה לטיפוס.

אפשר לשלב אלמנטים של אחיזה גם בקירות נמוכים בהתאם לתקני הבטיחות.

בעיצוב מקומות אלו יש לשים דגש על ניקוז השקעים ועמידות לאזורים שרמת התחזוקה בהם נמוכה.

הפרשי גבהים ושיפועים

הפרשי גבהים מדורגים וקרקע בשיפועים שונים מזמינים מגוון פעילויות מוטוריות, כגון ישיבה, עמידה, טיפוס, קפיצה או גלישה. מומלץ לתכנן מרחב טיפוס בכל גן שעשועים, גם אם הוא שטוח. הפרשי גבהים יכולים להשתלב באלמנטים רכים, כגון גבעות, או באלמנטים של פיתוח, כגון טריבונות או במות.

הפרשי גובה עד 40 ס"מ אידיאליים לפעוטות. מומלץ להתאים מגוון הפרשים לשלבי התפתחות שונים.

תכנון אזורי משחק לא פורמליים

אזורי משחק לא פורמליים הם כל האזורים שאינם בתחום אזור מתקני המשחק הפורמליים. ילדים אוהבים מאוד לשחק במשהו "אמיתי". כפי שיעדיפו לשחק עם מכשיר טלפון אמיתי ולא עם צעצוע, יעדיפו לטפס על מדרגות אמיתיות על פני המדרגות שבמתקן המשחקים. לכן לאזורי הגן הלא פורמליים יש ערך משחקי עצום, והם עשויים להיות כל מקום בגן. אזורים אלה מאפשרים משחק הפתוח לפרשנות וחקירה של הילדים, בדגש על משחק סוציו-דרמטי וחושי. **בעת תכנון אזורי משחק לא פורמליים מומלץ לשים דגש על הנושאים האלה:**

שילוב מגוון אמצעים כגון הפרשי גבהים ושיפועים, חומריות מגוונת וטקסטורות שונות, בליטות ושקעים, אלמנטים ניידים כגון חלקים קלים להרכבה והזזה, ואלמנטים טבעיים בתכנון הגן, יציעו חוויה רב חושית מרגשת ותומכת התפתחות.

מים

אלמנט מים בגן הוא מהדברים המושכים ביותר שיש, ונחוצים בארצנו היבשה.

אלמנט מים עשוי להיות לנוי בלבד, אך רצוי מאוד לאפשר מגע עם המים באמצעות מזרקות, או אמצעים פשוטים יותר כגון ברז עם השהיה, או משאבה, שמאפשרים לילדות וילדים מגע ומשחק במים וחול.

פתרונות של מי רשת ללא סחרור, תוך כדי סחרור המים העודפים להשקיית הצמחייה, הם גם חסכוניים במים ובעלות התקנה, וגם קלים לתחזוקה.

אלמנטים טבעיים

אלמנטים טבעיים כגון צמחייה, קרקע וחי מאפשרים לילדות וילדים להתנסות בגילוי, בהפתעה ובשינוי הקיימים בטבע.

חשובה במיוחד הצמחייה בערוגות הגן, שיש בה הזדמנות להפוך למקום משחק מרתק. שימוש בשיחים שניתן לשבת תחתם או להסתתר ביניהם, ושילוב צמחייה ריחנית - מזמינים ילדות וילדים לגלות את העולם.

מומלץ לעיין בפירוט במסמך ההנחיות לתכנון חצר המשחקים הטבעית (2019) בהוצאת משרד החינוך.

אלמנטים פריקים

חלקים קלים שילדות וילדים יכולים להזיז, להרכיב ולפרק אותם כרצונם מאפשרים להם להתנסות, לחקור ולפתח חשיבה עצמאית. זהו גם מרכיב בגישה החינוכית של "חצר הגרוטאות" שפיתחה החוקרת והמחנכת הישראלית מלכה האס.

לטובת הפעוטות חשוב במיוחד לכלול אזור שיש בו חומרים פריכים שניתן לערום ולפרק, דוגמת חול וחלוקי נחל.

חושית,¹² ומקבצי סלעים קיימים או שילוב סלעים חדשים לטיפוס ושיבה.

• שילוב מים בגנים מוסיף ערך חושני רב המעודד משחקיות וחקירה ותורם גם לקרור. מומלץ לשלב בגנים ובפארקים גופי מים לא מסוכנים ומפלים המעודדים רגישות חושית. בגנים בעלי ערך אקולוגי מומלץ לשמר או ליצור בריכת חורף עונתית, המושכת בעלי חיים ומעניקה חוויה חינוכית. הצבת צמחייה או מתקנים בסמוך לגוף המים תעודד את חוויית הגילוי של הילדות והילדים, ושילוב המים עם אלמנטים של חול ובוץ יעודד משחק וחקירה עצמאית.¹³

• שימוש בגדמי עצים מוצבים כאלמנטים פיזוליים ומשחקיים וכפינות לשיבה ושהייה.

• שימוש במסות של צמחייה מאפשר לייצר אזורי גילוי והצצה נעימים לילדות וילדים, תוך כדי שמירה על קשר עין בין ילדות וילדים ומלוויהם.

• בחירת מיני צמחים ריחניים, אכילים, בעלי מרקמים מיוחדים, נעימים או מגיבים למגע, יכולים לעודד עניין ואינטראקציה. ניתן לשתול אותם גם בסמוך למתקני המשחק הסטנדרטיים.¹⁰

• אם יש בגן עצים בוגרים בעלי הסתעפות נמוכה, אפשר לעצבם לטיפוס על ידי הרמת נוף המאפשר טיפוס עד גובה נמוך בלבד. בעצים אלו יש להקפיד על טיפול אגרונומי שיבטיח את בריאות העץ ויציע פתרונות לייצובו ולהסרת מפגעים בטיחותיים במידת הצורך.¹¹

• ביישום אמצעים פשוטים, שחלקם אינם דורשים עלויות פיתוח, אפשר להעצים את חוויית הגילוי ולהעשיר את הערך המשחקי של הקרקע והמסלע בגן. כך למשל מיקום אדמה חשופה (שאינה מרוססת) בסמוך לאזורי משחק ושהייה תציע לילדות וילדים מרחב לנוע ולחקור ביניהם, לשחק באבנים ולגלות נמלים. חיפוי אלמנטים מסוימים (למשל: שביל להליכה יחפה) יזמין התנסות

• **תכנון חשיפה לטבע.** חשיפה רב חושית

לטבע היא אחת הסיבות הבסיסיות לקיומם של גנים בעיר. גנים מאפשרים לילדות וילדים אינטראקציות עם הטבע, שבהן מרכיב הגילוי הוא משמעותי. הטבע מכיל מורכבות ותהליכים שאינם ניתנים לחיקוי גם בתכנון המפורט ביותר. תכנון מושכל ידגיש את העושר החווייתי שמאפשרת מורכבות זו ויעצים אותה בתכנון המרכיבים הקשיחים בגן. כך למשל:

• שילוב צמחייה עונתית תאפשר חוויה של פריחה ופירות, מופעים נשירים, מופעי צמחייה יבשה ועוד.

• שתילת עצים בגילים שונים. לצד עצים בגודל סטנדרטי מומלץ לשלב שתילת עצים בוגרים ובמקביל לזרוע ולייחר צמחייה צעירה שתתפתח במהלך השנים.

גנים מאפשרים לילדות וילדים אינטראקציות עם הטבע, שבהן מרכיב הגילוי הוא משמעותי.

10 ישנם מדריכים רבים המציעים הנחיות להתאמת זני צומח. תבלינים יכולים להציע ריחות, עצי הדר יכולים להציע פירות אכילים, מרווה בעלת מרקם מיוחד, מיני דגנים יכולים להציע מגע נעים וצמחים כגון מימוזה ביישנית מגיבים למגע.

11 מסמך "הערכת סיכונים בעצים" של קק"ל (2011) מפרט גישה להערכת סיכונים, אשר מומלץ ליישם בעת עיצוב עצים לטיפוס לילדים.

12 ראו פירוט רב בנושא בתוך "מסמך ההנחיות לחצר המשחקים הטבעית" (2019).

13 בהתקנת גופי מים יש להביא בחשבון שיקולים בטיחותיים ותחזוקתיים. ת"י 2142 אינו מחייב גידור גופי מים כל עוד יוצרים דירוג של עומק הבריכה באופן המצמצם סכנת טביעה. ה"מדריך לפיתוח, לאחזקה ולשדרוג גנים ופארקים עירוניים על-פי עקרונות סביבתיים ובני-קיימא" מתייחס בצורה מפורטת למניעת נזילות, שימוש יתר וכדומה. חוזר של משרד הבריאות משנת 2012 מפרט את אופן הטיפול במים הנדרש על מנת לשמור על הסטנדרטים ההולמים.

גן הציפורים בפרדס חנה. תכנון וציילום: ון אדריכלות נוף- ג'ולי לוי פלד ויפעת גל שפייזמן

מגוון אפשרויות לחשיפה לטבע בגנים ובפארקים דרך טיפוס על עצים, הצבת בולי עץ, שתילת צמחייה וחשיפה לטבע ולבר. צילומים: ירון צלניק, רם איזנברג עיצוב סביבה וגבריאל-סגל

רצוי שבכל עיר תהיה לפחות פינת חי וליטוף ציבורית אחת.

(כגון ציפורים, פרפרים, חרקים, פרוקי רגליים או יונקים קטנים), חיות איטיות (כגון דגים, חלזונות ולטאות) וחיות עירוניות, כגון יונים ועורבים, חתולים וכלבים. תכנון זה מצריך היערכות מקדימה להערכת קונפליקטים, מיתון סכנות ומטרדים ותחזוקה מתאימה.¹⁴

• **נוכחות בעלי חיים בגן מאפשרת לילד אינטראקציה עם מרכיב דינמי, משתנה ובעל מורכבות שמעורר את סקרנותו.** קשר עם בעלי חיים מאפשר לפתח אמפתיה ואכפתיות כלפי האחר והשונה ולהפיק לקחים חשובים בנוגע למחזור השנה והתנהגות הטבע. רצוי שבכל עיר תהיה לפחות פינת חי וליטוף ציבורית אחת. כמו כן מומלץ לשקול לשלב בגן או בפארק אמצעים למשיכה ושהייה של חיות חולפות

¹⁴ "המדריך לפיתוח לאחזקה ולשדרוג גנים ופארקים עירוניים על פי עקרונות סביבתיים ובני-קיימא" (2015) ו"שכונה 360" (2019) מתייחסים לתכנון וניהול שילוב של בעלי חיים כחלק חיובי מגנים ופארקים. שילוב של בעלי חיים שסביבתם מצריכה אחזקה וטיפול שוטף (כגון בריכות אקולוגיות וסביבות בר) או ייעוץ אקולוגי צריך להיעשות תוך כדי הבטחת תוכנית ניהול ואחזקה מפורטת.

תכנון רשת התנועה: שבילים, מדרגות, שוליים ומשעולים

שבילים הם צירי תנועה פנימיים, העונים על דרישות תכן המוגדרות בתקן הנגישות (תת"י 1918). התקן עוסק בביטחון, בנוחות ובנגישות לכלל המשתמשים, אך אינו עוסק בממד הקוגניטיבי של תנועה בעבור ילדות וילדים, שבשבילים תנועה במערכת השבילים בגן היא כשלעצמה משחק וגילוי וכוללת גם עצירה ושהייה בהם או בקרבם. על מערכת השבילים בגן לאפשר ולעודד סיטואציות תנועה מגוונות: מומלץ לתכנן שבילים ברמות היררכיה שונות: שביל ראשי, שביל משני, משעולים, שבילי אופניים ומדרגות - לכל סוג שביל דגשים ספציפיים להתאמתו לילדים ומלוויהם. נוסף על כך, וכפי שיפורט בחלק הבא, יש לתכנן בגן מערכות תנועה בלתי פורמליות.

ילדים זקוקים לגירויים משתנים ומגוונים, ועל לכן רצוי להציע השתנות בעיצוב השביל מדי 15-30 מ' באמצעות השתנות צורה, ממדים, חומריות, גוון, טקסטורה ושילוב אמצעים המציעים מגוון הזדמנויות לפעילויות. שולי השביל הם מקום המספק עניין רב לילדים מעצם היותם מרחב ביניים, ולכן חשוב להקדיש להם תשומת לב עיצובית מיוחדת.

ילדות וילדים במורד שביל לא פורמלי אל עבר שביל ראשי רחב ידיים המתאים לקהל של משפחות מרחבות ילדים בגן מבוא שמש ("גבעת האותיות"), בית שמש. תכנון וצילום: רם איזנברג עיצוב סביבה.

בעת תכנון מערכת השבילים מומלץ:

- להציע מגוון סוגי שבילים: מומלץ שגן בדרגה של גן שכונתי ומעלה יכלול לפחות שני מדרגים של שבילים פורמליים, ולפחות מדרג אחד של שביל לא פורמלי. ככל שהגן יכלול מגוון רב יותר של סוגי שבילים, תהיה איכותו טובה יותר. בגנים קטנים במיוחד (פחות מ-2 דונם), או בגנים עם שיפוע ממוצע של יותר מ-10%, אפשר שהשביל במדרג הגבוה ביותר יהיה שביל משני.
- לתכנן שבילים ראשיים ומשניים בדגש על צורה, ממדים וחומריות המתאימה לילדות וילדים:

שביל ראשי

שביל ראשי מהווה את שלד הגן והוא מקשר בין מוקדי הפעילות הראשיים במסלול רציף ונהיר.

צורה

שביל ישר למדי, רחב ופתוח המאפשר קשר עין למרחק, ללא חסמים ויזואלים כמו צמחייה גבוהה או עמודים. לאורך השביל הראשי מומלץ לשלב פינות ישיבה ושהייה ע"י יצירת התרחבויות לאורכו

ממדים

שביל ראשי משמש להליכת משפחות וקבוצות ועליו לאפשר מעבר של קבוצה זו על פני זו. לפיכך מידותיו יהיו בין 3.5-6 מטר ומעלה.¹⁵ בסביבות מרובות ילדים, מומלץ רוחב מינימלי של 4 מ' כדי לאפשר למשפחה אחת לעצור, בזמן שהמשפחה השנייה ממשיכה בתנועה.

חומריות

על פי תקן הנגישות, המבטיח פני דרך יציבים, קשיחים, קבועים ואחידים, שביל המשמש גם לתנועת בימבות, גלגליות וכדומה ייעשה מחומר שאינו מחוספס או גס.

עיצוב

דוגמאות ריצוף מגוונות או שילוב אלמנטים המוטבעים במשטח הריצוף, כגון ציורים, הטבעות או שינויי גוון וחומר, תורמים למרחב "מזמין" לילד ולהתמצאות בו. גם שינויים קלים ביותר, שמשמעותם התקציבית זניחה, כגון שינויי כיוון בריצוף וטקסטורות שונות בגמר בטון, תורמים לתחושת המגוון. בביצוע דוגמאות ריצוף וגמרים יש להתחשב בתקן הנגישות.

שול השביל יהיה עשוי מחומר מובחן המבדיל אותו מסביבתו. רצוי לייחד תשומת לב לשול, ולהפוך אותו להזדמנות למשחק, למשל על ידי שימוש באבני שפה רחבות, ועל ידי שינוי גובה וחומר.

15 תקן הנגישות מגדיר ממדים מינימליים ל"דרך נגישה" (תת"י 1918, חלק 1). ב"מדריך לתכנון גנים ציבוריים" (2012) ממליצים שרוחב השביל הראשי לא יפחת מ-4 מטרים. מאחר שבגנים יש דרישות גם לדרכי גישה לרכבי חירום או רכבי אחזקה, מומלץ שבשילוב ראשיים ישמשו גם למטרה זו ולפיכך יהיו ברוחב של 4-3.5 מטרים, ולא יפחתו מרוחב של 2.5 מטרים.

מומלץ על רוחב של 3 מ', ולא פחות מ-1.3 מ' למדרך ומעבר כתפיים.

חומריות

על פי תקן הנגישות, בהתייחסות לסעיף "עיצוב".

עיצוב

כל עוד שומרים על הנחיות התקן ניתן להוסיף עניין על ידי טשטוש ההבדלה בין השביל לסביבתו באמצעות חומרי גמר פריכים או חדירה של אלמנטים צמחיים לתוך שטח השביל.

שול מעניין במקום שניתן לשלבו, יוסיף לערך הגן. אין הכרח ברציפות השול.

ממדים

המשעול מתאים להליכת יחיד או בטור, ולפיכך מספיק 40 ס"מ למדרך וכ-60 ס"מ למעבר כתפיים.

חומריות

משעול אינו חייב בתקן נגישות ולכן אפשר לבצעו מחומרים טבעיים, רכים או פריכים דוגמת קרקע, גזם, עץ, חצץ או אבני דריכה.

עיצוב

פשוט ככל האפשר. ניתן לשלב במשעול מדרגות יער או אלמנטים אחרים של טיפוס.

ללא שול

שביל משני

שביל המקשר את השבילים הראשיים בפארק למוקדי פעילות, בדרך הקצרה והאינטואיטיבית ביותר לתנועה, או שבילים בשולי הגן.

צורה

מקטעים קצרים או מפותלים בין אלמנטים, חיבורים אלכסוניים או מעוקלים. לאורך השבילים מומלץ להעדיף צמחייה נמוכה ממבט הילד (30-40 ס"מ) ובכל מקרה לא יותר ממטר אחד, כדי להותיר מבט למלווה.

ממדים

שביל משני מתאים להליכת זוג, ועליו לאפשר מעבר של זוג זה על פני זה בו-זמנית. לפיכך

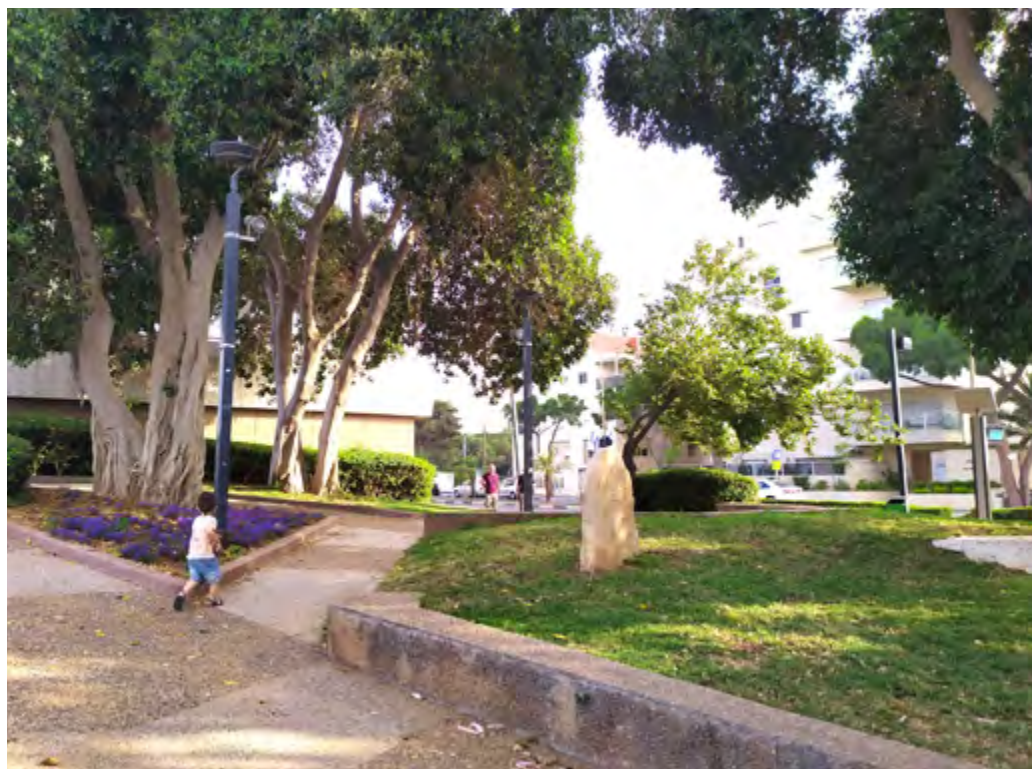
משעול

המשעול הוא שביל צר, לא פורמלי, המאפשר תנועה בתוך הגן ובין חלקיו השונים, בד"כ כקיצור דרך. משעולים הם שבילים חווייתיים המעודדים את חוויית הגילוי בגן והשימוש באזורי הטבע החביבים.

צורה

המשעולים נוצרים לרוב באופן טבעי על ידי ההליכה בהם. רצוי להשאיר מקום למשעולים על ידי הותרת רווח בין השתילים באזורים שיש בהם הרבה צמחייה. משעולים נעימים במיוחד בין שיחים גבוהים ועצים מייצרים הזדמנות ל"יצירת מקום" לא פורמלי בגן.

כמה דגשים לתכנון מערכת השבילים:

ליתר התנועות והפעילויות בגן או בפארק, כדי לשמור על תנועה חופשית ובטוחה של ילדות וילדים ומלוויהם בכל שטחו. לשם כך מומלץ:

- להפריד ולהרחיק פיזית את צירי תנועת האופניים מצירי ההליכה ברגל, באמצעות רצועה מגוננת ברוחב של כ-3 מ' ולצמצם ככל האפשר את נקודות הממשק ביניהם. מומלץ שההפרדה תכלול צמחייה נמוכה מתחת לגובה 50 ס"מ, המאפשרת ראייה אך אינה מזמינה מעבר. בנקודות הממשק ההכרחיות יש לעצב אמצעים להאטת התנועה הגלגלית (פסי האטה, חספוס), ואזהרת הולכי הרגל.¹⁷
- להרחיק את צירי תנועת האופניים מאזורי פעילות לפעוטות, ממתקני משחק וממשעולים. בגנים המאפשרים זאת, מומלץ למקם את שביל האופניים במרחק של 15 מ' לפחות מאזורים אלו, או להשתמש בפתרונות תחימה וגידור על ידי צמחייה או אלמנטים קשיחים.

• **מדרגות:** מדרגות מאפשרות תנועה קצרה במרחק ובזמן בין אזורים שבהם הפרשי גבהים ניכרים. הנחיות מפורטות לתכנון מדרגות בגן נמצאות בתקן הנגישות (תת"י 1498), אך מדרגות הן גם אלמנט משחקי אהוב במיוחד על ילדים, בין היתר כיוון שהן מכילות הפרשי גבהים המאפשרים קפיצה, טיפוס ושלל פעילויות גילוי ומשחק. לכן מפורטים במסמך זה דגשים לעיצובן:

- ניתן להעצים את תחושת המשחקיות על ידי חומרים, צבעוניות, שילוב ציורים וכן באמצעות שילוב משחקים לא פורמליים הנהנים מהפרשי הגבהים.
- בכל מקום שנדרש מעקה או מאחז יד, מומלץ לשלב מלבד המעקות התקניים גם מאחז יד, המיועד לילדות וילידים צעירים בגובה 40 ס"מ.¹⁶

• **שבילי אופניים:** שבילי אופניים בשטח הגן מיועדים לרוב למעבר של תנועה גלגלית חולפת, המקושרת למערכת שבילי אופניים שכונתית או עירונית, או למערכת תנועה מקומית לרכיבת פנאי. בכל מקרה, התנועה באופניים מסוכנת להולכי רגל ובייחוד לפעוטות. חשוב להפריד בין תנועה זאת

משמאל לימין בכיוון השעון:

שביל אופניים המופרד משביל ראשי ברצועת צמחייה נמוכה ומאפשר לילדות וילדים צעירים ומלוויהם לנוע בו ברוגע. פארק נחל כופר ברמת גן. תכנון וצילום: רם איזנברג עיצוב סביבה

ילד פונה משביל ראשי לשביל משני אלכסוני. צילום: ירון צלניק, רם איזנברג עיצוב סביבה

עיצוב פרטים בשבילים ראשיים התורמים לתחושת הגיוון והעניין מנקודת המבט של ילדות וילדים: מימין - "פרט זהות": הטבעת דוגמאות עלים בבטון בוואדי כופר, רמת גן (צילום ותכנון: רם איזנברג עיצוב סביבה) שינוי דוגמאות ריצוף סטנדרטי באגם האקולוגי בפתח תקווה (תכנון: מייזליץ כסיף אדריכלים. צילום: רם איזנברג עיצוב סביבה).

¹⁶ זאת נוסף על הנחיות תקן הנגישות למעקה ות"י 1142 למעקות ומסעדים.

¹⁷ אזהרת הולכי רגל תיעשה באמצעות ניגוד חזותי ומישושי כפי שמוגדרים בתקן הנגישות ת"י 1498.

עמוד ימני: שוליים שילדים אוהבים. מימין: הורה מלווה ילד ההולך לאורך שול המוגבה ב-43 ס"מ מהשביל הראשי. משמאל: פעילות משחקית על שולי הדרך. צילום: ירון צלניק, רם איזנברג עיצוב סביבה

הליכה נוחה של ילדות וילדים בליווי מבוגרים. לשם כך ניתן לבחור בגובה עד להגבהה המרבית בתקן הבטיחות להפרשי גבהים.

בעת תכנון משעולים מומלץ:

- לעצבם בצורה מעוקלת ובעלת פיצולים.
- חשוב שילדות וילדים ירגישו ביטחון גם בחוויה זו, ולכן מומלץ לתעדף משעולים קצרים ורבים על פני משעולים ארוכים ויחידים.

• **שול הדרך:** בתנועה בין מערכת השבילים ובין מוקדי הגילוי, ילדים מתעניינים פעמים רבות במרחבי הביניים שביניהם. שולי הדרך משמשים כמרחב ביניים כזה, ושכיח לראות ילדות וילדים הולכים עליהם.¹⁸ **על מנת ליחד את השוליים לילדות וילדים צעירים, מומלץ:**

- להבדיל את השול על ידי חומריות או צבע שונים.
- לייצר הגבהה של השוליים על מנת לאפשר

18 הגדרות טכניות לעיצוב שולי הדרך נמצאות בתקן הנגישות (תת"י 1918, חלק 2). מטבע הדברים, הגדרות אלו אינן מתייחסות לעניין ששולי הדרך מספקים לילדים. ההנחיות הנוכחיות מסייעות בתכנון השול כמרחב ביניים בין השביל לסביבתו.

עמוד שמאלי: משעולים המיועדים לילדות וילדים צעירים: מימין משעול עשוי קורות במבוק ובולי עץ סובב עץ מרשים בגן היובל ("גבעת הפרחים") בהרצליה (תכנון וצילום: רם איזנברג עיצוב סביבה) | משמאל: משעול מוקף בצמחייה עד גובה 2 מ' בגן שמואל, חיפה (תכנון: מילר בלום אדריכלים, צילום: ירון צלניק, רם איזנברג עיצוב סביבה)

- לתכנן אותם ברוחב משתנה, 30-80 ס"מ, המתאים לממדי ילדות וילדים.
- לשתול צמחים בגובה 1-2 מ', אשר יאפשרו הסתרה מסוימת. מומלץ לייצר מקומות החורגים ממדים אלה, אשר יאפשרו התחבאות והצצה.
- לעשות שימוש בחומרים בעלי מרקם מעניין, כגון רסק עץ, חלוקי ים, חצץ או אדמה מהודקת. בניגוד לשביל, אין צורך להפריד את המשעול מסביבתו בשול מוגדר.
- להציבם באופן שיפנה את תשומת לב הילדים למוקדים טבעיים בגן, כגון עץ מרשים או מקבץ אבנים מעניין, כדי לעודד מגע.

בתנועה בין מערכת השבילים ובין מוקדי הגילוי, ילדים מתעניינים פעמים רבות במרחבי הביניים שביניהם.

תחימה וגידור של אזורי פעילות לילדות וילדים

ילדות וילדים ומלוויהם נעים בכל רחבי הפארק בעת פעילויות שונות ולעיתים בהיסח דעת. על מנת להבליט אזורי פעילות ייעודיים או לייצר הגנה בטיחותית, מומלץ להשתמש בפתרונות תיחום וגידור. במרבית המקרים הערכת סיכונים בשלבי התכנון המוקדמים שמוגדרת בה פריסת השימושים בגן תאפשר למנוע גידור. **בעת הגדרת האזורים מומלץ להתייחס לשיקולים האלה:**

1 | אזור ללא תיחום וגידור

אזורים בעלי שימושים דומים (למשל: אזורי משחק לבני גילים דומים), או אזורים בעלי שימושים משלימים (למשל: אזורי משחק הסמוכים לאזורי שהייה) אינם מצריכים פעולות תיחום או גידור. יצירת רציפות תאפשר לחזק קשר עין ולעודד מעורבות של מלווים בפעילות הילדות והילדים.

2 | אזור מתוחם שאינו מגודר

אזורים אשר עשויים ליצור קונפליקט, אך לא סיכון, יצריכו תחימה ללא גידור. דוגמאות לכך יהיו אזורי משחק לגילים שונים, או אזורי פעילות אינטנסיביים הסמוכים לאזורי שהייה רגועה (כגון חורשה).

מומלץ לייצר תיחום באמצעים עיצוביים ופונקציונליים, כגון קירות ישיבה, מסלעות נמוכות (עד 40 ס"מ) או צמחייה. ניתן להגביה את התיחום לפי רמת הסיכון הצפויה. גם מערכות השבילים והמשעולים עשויות לשמש לתיחום ויכולות לכוון את תנועת הולכי הרגל בדרך בטוחה. אפשר להשתמש במשעולים על מנת לקשר בין אזורים מובחנים.

אזורים בעלי שימושים דומים אינם מצריכים פעולות תיחום או גידור

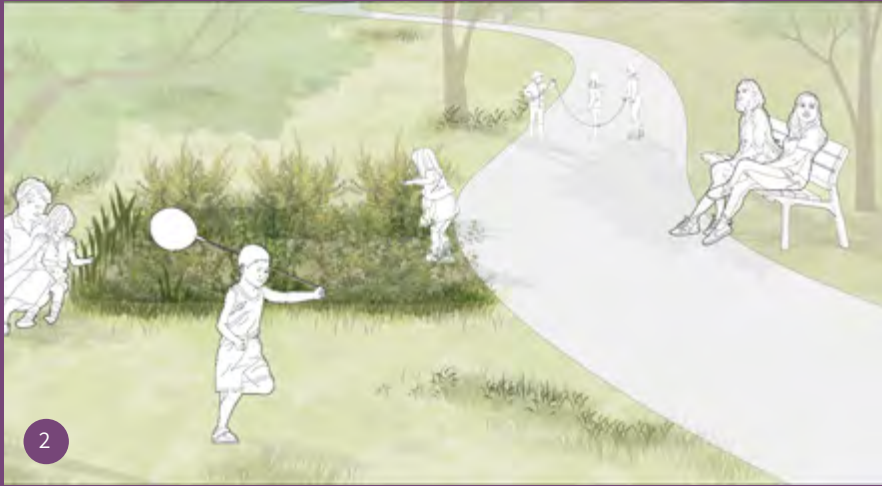
3 | אזור מתוחם ומגודר

אזורים שבהם הקונפליקט עשוי לייצר סיכון לילדות וילדים יצריכו תיחום וגידור. דוגמאות לכך יהיו אזורים שיש בהם הפרשי גובה מסוכנים, או מתקני משחק המחייבים גידור כגון נדנדות. סמיכות לשבילים בתנועה מהירה כמו אופניים מצריכה גם היא פתרון גידור.

גידור ייעשה בהתאם לתקני הבטיחות הקיימים.¹⁹ עם זאת, אם יש הכרח בגידור, מומלץ לנצלו כאלמנט עיצובי ע"י שימוש בחומרים כגון עץ או אבן, או גידור מתכת בעל דוגמה מעניינת. ניתן גם להסתיר גידור בטיחות על ידי הטמעתו בצמחייה.

19 פתרונות גידור יהיו כפופים לתקינה הנוגעת לגידור מתקני משחק (ת"י 1498) והפרשי גובה (ת"י 2142).

הרחוב

במשך שנים רבות היו רחובות מגרשי המשחקים של ילדות וילדים בישראל. עם הגידול בשימוש ברכב פרטי חלק לא מבוטל משטח הרחוב הומר למקומות חנייה לרכב פרטי על חשבון רוחב המדרכות. ככל שהתכונן אפשר יותר מקום לרכב הפרטי, נעשו הרחובות שלנו רועשים יותר, מזוהמים יותר ובטוחים פחות לילדינו. בד בבד, תכנון שכונות חדשות מוטות לרכב הפרטי יצר רחובות רבים שאינם מזמינים בעבור הולכי רגל: רחובות מבודדים ושוממים שההליכה בהם היא תחת שמש קופחת. הרחובות שלנו הפכו גם מסוכנים יותר לילדינו: תאונות דרכים הם הגורם המוביל במקרי מוות של ילדות וילדים בישראל. בעשור שחלף יותר ממחצית הילדים בני 14 ומטה שנהרגו בתאונות דרכים היו הולכי רגל.¹ על אף שמדובר בסוגיה חוצת אזורים ומגזרים, הסכנה חריפה במיוחד באזורים של משפחות מרובות ילדים כגון שכונות חרדיות, ובאזורים שבהם התשתיות הציבוריות רעועות, כמו יישובים ערביים.

בשנים האחרונות הצטרפה ישראל למדינות רבות בעולם בניסיון להחזיר את הרחובות להולכי הרגל, לרוכבי האופניים ולמשתמשי התחבורה הציבורית.² מסמכי הנחיות עכשוויים מעודדים הליכה ורכיבה על פני נסיעה ברכב הפרטי ומציעים תכנון המשפר את הבטיחות בדרכים ואת ההנגשה למגוון אוכלוסיות. הם גם קושרים בצדק את העידוד ליצירת רחובות טובים יותר במטרות סביבתיות ובהיערכות למשבר האקלים, ומציעים כלים לצמצום נזקי התנועה המוטורית. מסמך ההנחיות הנוכחי נשען על הידע המדעי והמקצועי הרב שנצבר בנושא, ושם במרכז את הקשר בין ילדות וילדים צעירים ובין המלווים הבוגרים כבסיס להתפתחות הרגשית, הקוגניטיבית והפיזית בשנות החיים הראשונות. בשל כך, להליכה ולרכיבה מקום מרכזי בתכנון הרחובות שלנו. בניגוד לנסיעה ברכב הפרטי, מלווים ההולכים עם פעוטות יכולים בקלות לעצור, להרגיע אותם ולטפל בהם או ללוות את ההליכה בשיר או במשחק. בעבור הילדות והילדים, הליכה היא הזדמנות מסעירה לגלות את הקהילה שבה הם חיים, לעשות פעילות פיזית ולחלוק חוויות משותפות עם מלוויהם. בעבור שני הצדדים נדרש שינוי בתכנון מרחב הרחוב.

1 "דו"ח היפגעות ילדים בתאונות דרכים", עמותת אור ירוק (ינואר 2021).

2 ראו למשל בישראל: "הנחיות לתכנון רחובות בערים", משרד התחבורה ומשרד השיכון והבינוי 2009-2014 וכן "הנחיות מינהל התכנון למוטה תחבורה ציבורית ותנועה בת קיימא", מינהל התכנון 2019 | הארגון האמריקני NACTO עוסק רבות בשינוי התפיסה בנוגע לתכנון רחובות, ופרסם באחרונה חוברת הנחיות לתכנון רחובות לילדות וילדים ומלוויהם: Designing 2020 Streets for Kids, NACTO. חוברת זו הייתה מקור השראה מרכזי גם לחוברת ההנחיות הישראלית.

עבור הילדות והילדים, הליכה היא הזדמנות מסעירה לגלות את הקהילה שבה הם חיים, לעשות פעילות פיזית ולחלוק חוויות משותפות עם מלוויהם.

ההנחיות להלן נחלקות לשני חלקים: החלק הראשון עוסק במרחב ההליכה, וכולל המלצות לתכנון אזור המדרכה, השביל או המדרגות לתנועה נוחה ובטוחה להולכי רגל, וכן לשהייה מהנה, המשיבה את תפקידם כמרחב ציבורי נעים ומזמין. החלק השני עוסק במרחב המיסעה, האזור המיועד לכלי הרכב ושם דגש על אמצעים לצמצום והאטת התנועה על מנת לייצר רחובות בטוחים יותר להולכי רגל, ובייחוד לילדות וילדים צעירים.

באדיבות Wild Combination, 2019

תכנון התנועה והשהייה ברחוב, במעברים ובמדרגות

- **לתכנון מעברי חציה נגשים.** מעבר בטוח בין מדרכות ובצמתים הוא חיוני לתנועת ילדות וילדים צעירים. הנמכת אבני השפה של המדרכה או הגבהת המיסעה בכניסה לצמתים ואיי תנועה מקלה מאוד על מלווים עם עגלות ועל פעוטות הנעים עם כל מיני אביזרי תנועה.⁵ מומלץ לוודא כי האמצעים האלה ננקטים ברציפות בסביבת מוקדים לגילויים צעירים או לאורך ציר פעילות.

- **לתת עדיפות להולכי הרגל בעת כניסה ויציאה של כלי רכב מחניונים.** גובהם הנמוך והתנהגותם הלא צפויה של פעוטות גורמת לכך שהממשק בין כלי רכב הנכנסים ויוצאים מחניות ובין הולכי הרגל הוא רגיש ומסוכן במיוחד. מומלץ שכל ממשק כזה יתוכנן באופן שיבהיר שכלי הרכב הם אלה החוצים את תנועת הולכי הרגל ולא להפך, ולכן חובת הזהירות מוטלת על הנהגות והנהגים. יש לשמור על רציפות ורוחב רצועת ההליכה, ולבצע את השיפוע בשפת המדרכה ורצועת העזר בלבד.⁶

- **להתקין אמצעי בטיחות בסביבות עירוניות ובנייני מגורים רבי קומות.** בסביבות מגורים חדשות נפח הבינוי יוצר כניסות ויציאות רבות

- יצירת רצועת עזר שירוכזו בה אלמנטים שעלולים להפריע למעבר (כגון פחי אשפה או תחנות אוטובוס). באזורים אלה מומלץ לשים דגש על עיצוב המתקנים כך שלא יסכנו ילדות וילדים סקרניים. כך למשל עמודוני חסימה שהחלק העליון שלהם צר או מעוגל (למשל, בצורת "כלי שחמט") ימנעו טיפוס של ילדות וילדים בסמוך לכביש.

- בסמוך למוסדות ציבוריים שצפויה בהם פעילות רבה של ילדות וילדים צעירים מומלץ להתקין מעקה אשר ימנע התפרצויות לכביש מצד אחד, וחניה של רכבים על המדרכה מצד אחר.

- **להשתמש בחומרים מונעי החלקה, המתאימים לתנועת עגלות ואביזרי תנועה.** על מנת לעודד תנועה בעגלות ובאביזרי תנועה למיניהם אפשר להשתמש בחומרים אחידים ויציבים, כגון אספלט, בטון יצוק וריצוף בטון עם פוגות מינימליות. אם עושים שימוש באבנים (משתלבות או טבעיות) מומלץ להימנע מעיבודים גסים כגון "טובה" ו"טלטיש גס" ולשים דגש על חומרים מונעי החלקה.⁴

תנועת הילדות והילדים ומלוויהם תתקיים על פי רוב במדרכות, במעברים ובמדרגות הציבוריות בדרכם ליעדים למיניהם או למטרות שוטטות. בשנות החיים הראשונות תהיה התנועה בעיקר בסביבת המגורים הקרובה, בדרך לגן הסמוך או למכולת, ועם הזמן תתרחב למוקדים ולמרכזים הומים יותר, כאשר הילדות והילדים מתלווים לסיורים של מלוויהם. בשלב התכנון הכולל נכון להגדיר מה יהיה רוחב המדרכות ושיפוען על מנת ליצור תנועה רציפה, נגישה ונוחה לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. לרוב התנועה שלהם תהיה איטית מזו של מבוגרים עצמאיים. בשלב התכנון לביצוע מומלץ לשים דגש על סוג החומרים, עיצוב הפרטים והממשק עם כניסת רכבים לחניה.

בעת תכנון התנועה ברחובות מומלץ:

- **לתכנן מדרכות רחבות, רציפות ובטוחות לתנועת ילדות וילדים צעירים ומלוויהם, בייחוד בסביבת מוקדים לגילויים צעירים.**

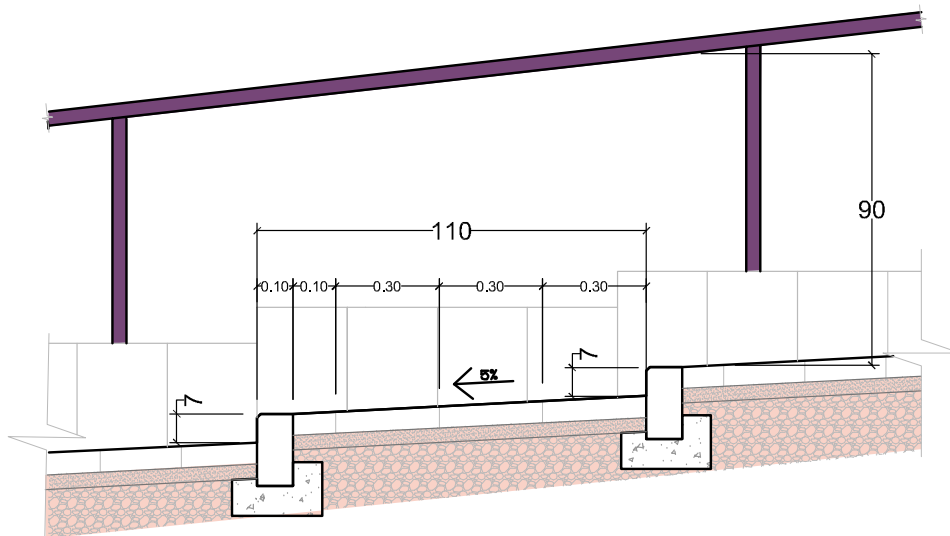
- רצועת הליכה ברוחב של 2.4-4.8 מ' ובשיפועים מתונים (עד 5% לאורך ועד 2% לרוחב) תעודד נגישות למלווים וילדים וילדות צעירים.³

3 ת"י 1918 מגדיר את ההנחיות לדרך נגישה מבחינת שיפועים וממדים. ["מסמך הנחיות לתכנון רחובות בערים"](#) ממליץ על רוחב מדרכה מינימלי לרחובות לפי תנועת הולכי הרגל. על אף שהרוחב המינימלי של 1.3 מ' מאפשר מעבר של עגלת תאומים, במסמך זה אנחנו ממליצים על רוחב מינימום רחב יותר, אשר יאפשר תנועה נוחה ובטוחה לילדות וילדים צעירים.

4 ת"י 1918 מפרט סוגי עיבודים. ת"י 2279 מפרט על חומרים המתנגדים להחלקה.

5 ת"י 1918 מפרט את מרכיבי ההנמכה, שיפועים וממדים.

6 פירוט נוסף וממדים ב"[הנחיות לתכנון רחובות בערים](#)" (2020).

מדרגות מתונות ("מדרגות חמור") המאפשרות תנועת עגלות נוחה והתגברות על הפרש גבהים. רום כל מדרגה - 7 ס"מ והוא עומד בתקני הנגישות. פארק שדרות ההשכלה בתל אביב יפו. תכנון: רם איזנברג עיצוב סביבה

מחניונים. לעומת מרכזי ערים, שבהם תנועת הולכי הרגל הערה יוצרת הרתעה, בשכונות המגורים תנועת הולכי הרגל הדלילה יוצרת שאננות וחוסר תשומת לב שלהנהגים. באזורים אלה מומלץ לחייב סדרה של אמצעי הרתעה: הגדלת שדה הראייה של הנהגים והוספת מראות פנורמיות, התקנת פס האטה ביציאה מהחניון וסימון מעבר חציה בולט לרוחב המדרכה. יש לשקול את הצורך בשילוט, מנורות או פעמוני אזהרה על פי מידת הסכנה.

מעברי מדרגות מאפשרים לקצר את הדרך בין מוקדים, בייחוד באזורים הרריים שבהם הפרשי גבהים ניכרים. עם זאת מלווים עם עגלות ומנשאים, או פעוטות עם עזרי תנועה, יכולים למצוא את התנועה במדרגות לא נוחה או מגבילה. לנוכח זאת מומלץ:

- **להציע מעברי מדרגות כתוספת לרחובות.** מעברי מדרגות יכולים להיות תוספת מעולה, אך רצוי לא להסתמך עליה כאפשרות יחידה ולהציע גם מעבר ארוך אך נגיש יותר.
- **לעצב מדרגות נגישות לעגלות.** בהפרשי גבהים מתונים, מדרגות בעלות רום נמוך מעשרה סנטימטר יכולות להציע פתרון המתאים גם לתנועת עגלות. בהפרשי גבהים אשר לא מאפשרים להציע חלופה, ניתן לשלב פרט המאפשר עלייה וירידה נוחה

וילדים לפתח תחושה של עצמאות, בעלות והזדהות עם מרחב חדש שנמצא מחוץ לחיק המשפחה ובד בבד ללמד אותם את המשמעות של קבלת אחריות, הבנה של חוקים ונורמות ציבוריות ותחושת שייכות לחברה. כדי ליצור סביבה שתזמין ילדות וילדים להיות חלק ממנה, מומלץ לייצר התאמות מסוימות לממדי הילדים ולשפתם, בלי להעמיס על הרחוב ולשנות את אופיו ככזה הפונה לכל המשתמשים.

יותר עם עגלות, בדומה לעזרים המיועדים למשתמשי אופניים.

• לשלב מעליות או דרגנועים ציבוריים.

מעלית או דרגנוע פתוחים לציבור יכולים להציע קיצור דרך חשוב ונגיש להולכי רגל. במקרים שהדבר אפשרי, מומלץ להציע מעלית כאמצעי ראשי או משלים, על מנת לאפשר מעבר למלויים עם עגלות תוך כדי יצירת מנגנון תחזוקה ארוך טווח.

כאשר הרחובות מעניינים, נוחים ובטוחים, ילדות וילדים צעירים ומלוויהם יכולים לשהות בהם בהנאה. רחובות יכולים להיות מקומות מצוינים בעבור ילדות וילדים צעירים להכיר את סביבת המגורים שלהם ואת חברי הקהילה, לרכוש יכולות מוטוריות, כגון רכיבה על אופניים או חציית רחוב בטוחה, לחלץ עצמות ולהתרענן מחוץ לבית ולגלות צמחייה או אתרים חדשים. בתכנון נכון, רחובות יכולים לתת מענה לשני צרכים מרכזיים של ילדות וילדים בשנים הראשונות: רחובות יכולים לאפשר לילדות

**מעבר בטוח בין מדרכות
ובצמתים הוא חיוני לתנועת
ילדות וילדים צעירים.**

דרגנוע לצד גרם מדרכות בברצלונה. צילום: גבריילי סגל

העיר הסודית

העיר הסודית היא רעיון מארגן לעיצוב אלמנטים בעבור ילדות וילדים במרחבים ציבוריים שאינם מיועדים דווקא בשבילם, כגון רחובות, מסופי תחבורה, ספריות או מרכזים קהילתיים.

ילדות וילדים ירוויחו ממקום הכולל אלמנטים בממדים ובשפה שלהם, כגון שלטים מצוירים, ידיות וחורי הצצה, ציורים והטבעות בגובה נמוך ואפילו על הרצפה או המדרכה, כאשר מדובר בתוספות מינוריות ושוליות לכלל המרחב. לעומת זאת התערבויות צעקניות המשתלטות על המרחב, כמו פסלים גדולים או צבעוניות מוגזמת, יהפכו את המרחב ל"ילדותי" וירחיקו ממנו מבוגרים.

"עיר סודית" הפונה לילדות וילדים בלי להרחיק את יתר המשתמשים תאפשר לילדות וילדים להיות מוקסמים מהעיר, תוך כדי התאמה שלהם עצמם אל החוקים והנורמות. באופן זה ירגישו ילדות וילדים שהם מוזמנים ושהם בעלי משמעות במרחב הציבורי שמיועד לקהילה כולה.

ריצוף צבעוני. מתחם הבורסה ברמת גן. צילום: רם אייזנברג עיצוב סביבה

דוגמה לשילוט שחלקו העליון מיועד למבוגרים וחלקו התחתון לילדים בשדרות ההשכלה בתל אביב-יפו (מקור: רם איזנברג עיצוב סביבה)

ילדות וילדים צעירים חווים את חזית הרחוב מנקודת מבטם, ולאורך ההליכה אוספים חוויות וידע המעשירים את יומם ומעודדים שיחה עם מלוויהם.

לציבור הרחב, יכולים להציע רבות לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. ניתן להציב שילוט או לשלב עבודות אומנות בדופן הרחוב החושפים מידע על המבנים. כדי להימנע מיצירת עומס ויזואלי, מומלץ להסדיר את אופי השילוט במסגרת מדיניות עירונית ברורה.

אטומות. באמצעות כמה התערבויות אפשר להתאים את המרחב בעבורם, בלי להשתלט על המרחב כולו, ולייצר סביבה עירונית מעניינת ומעשירה. לשם כך מומלץ:

- **להציב שילוט העושה שימוש בדימויים ובטקסטים נגישים.** מבנים פרטיים או ציבוריים אשר יכולים להציע ערך מורשת

עיצוב רצועת הדופן

ילדות וילדים צעירים חווים את חזית הרחוב מנקודת מבטם, ולאורך ההליכה אוספים חוויות וידע המעשירים את יומם ומעודדים שיחה עם מלוויהם. כאשר הם הולכים עם מלוויהם ברחוב הם עוברים בסמוך לאתרים מעניינים ומרגשים, כגון גדרות של גנים ופארקים, חלונות ראווה, שלטים או לוחות מודעות, וכן ליד חזיתות משעממות וחזרתיות, כגון קירות תמך או גדרות

- **העדפת גדרות חיות על פני גדרות**

מלאכותיות. כאשר צריך לחסום את המעבר בין הרחוב למגרש פרטי או פארק, מוטב להציע מופע של גדר חיה, אשר מנקודת מבטם של ילדות וילדים יכולה להציע מופע של עלים או פריחה ולעודד אותם לחקור את הצמחים במגע, בריח או בראייה, מבלי שהחסימה תפגע באיכות ההליכה.

- **להציע שינויים במרקם או בצורת הדופן.**

שימוש באמצעים עדינים כמו פסיפסים, ציורי קיר, צבע או שינוי בעיבוד אבני הקיר בגובה מבט הילדים יכול להציע להם מגוון ועניין גם בלי להכביד על יתר המשתמשים. כאשר אפשר, מומלץ לקשור את השינוי במרקם או בצורה לאופי המבנה או הרחוב, על מנת לתווך לילדים את השימושים השונים. לדוגמה, בסמוך למספרה ניתן להטביע כלי עבודה של ספר.

- **להוסיף פעילויות משחקיות לדופן.**

במקרים שיש מבנה או מתקן ציבורי שדורשים תחזוקה וניהול סדיר, אפשר לשקול להוסיף אלמנטים כמו אבני טיפוס, קירות גיר לציור או משחקים תלת ממדיים שיבליטו וינכיחו אותם במרחב הציבורי.

למעלה: קיר ירוק של מינהל הנדסה בעיריית תל אביב-יפו כלפי רחוב פילון, מבליט את השימוש הציבורי בעבור הולכי הרגל. צילום: רם איזנברג עיצוב סביבה | למטה: פעוט לאורך קיר "גרפיטי". צילום: גבריאל-סגל

עיצוב רצועת ההליכה

כדי לאפשר הליכה נעימה ונגישה לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, על רצועת ההליכה בראש ובראשונה להיות רציפה, נגישה ונקייה ממכשולים. לצד זאת אפשר להציע סוגים שונים של התערבויות שאינם פוגעים בתפקוד רצועת ההליכה והמעבר בה, אך מוסיפים עניין והזדמנויות למשחק וגילוי בגובה העיניים של הילדים, כמו "עיר סודית" החבויה מעיני המבוגרים. לשם כך מומלץ להציע שינויים ויזואליים או חומריים בריצוף. שינויים בכיוונית הריצוף או בדוגמתו יכולים לייצר קשת רחבה של הזדמנויות למשחק וגילוי לילדות וילדים צעירים, בתקציב זניח. חלק מהותי בחוויה שנוצרת הוא גורם ההפתעה, ולכן מומלץ להימנע משינויים חזרתיים וקבועים.

שול גרם מדרגות המאפשר הליכה של ילד עליו ואחיזה שלו במאחז היד המשמש גם מבוגרים בשכונת עמק הכרמל, נשר. צילום: רם איזנברג עיצוב סביבה

עיצוב מדרגות לעידוד משחק ושהייה

ביישובים ובשכונות הרריות, למדרגות יש יתרון ניכר בקיצור הדרך. בד בבד חיבתם של ילדות וילדים צעירים רבים למדרגות יכולה לעשות אותן למקום שהייה ומשחק מהנה. בתכנון נכון אפשר לנצל את הפרשי הגובה, נקודות התצפית והנראות של המדרגות לחוויה משותפת לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. מרכזיות המדרגות בשכונות רבות מאפשרת להפוך אותן לנקודת התמצאות ולאמצעי להזדהות עם סביבת המגורים והקהילה. לשם כך מומלץ:

לנצל הפרשי גובה

בצד פתרון הסטנדרטי, אפשר ללוות מדרגות באמצעים משחקיים, כגון מגלשות, רמפות או קירות טיפוס. כדי למנוע עומס על המרחב הציבורי, מומלץ להעדיף מיקומים מרכזיים הסמוכים למוקדים לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, כגון פארקים ומרכזים קהילתיים.

מגלשה לצד גרם מדרגות ציבורי בתחנת רכבת תחתית בברלין. מקור: פריויקט של חברת פולקסווגן "הנתיב המהיר".

לתת דגש על עיצוב השוליים

המפגש של המדרגות עם סביבתן הוא מרחב המושך ילדות וילדים באופן טבעי. מומלץ לשים דגש על השול על ידי התקנת מעקות נמוכים, מרקמים משתנים, נקודות תצפית מיוחדות וכדומה, על מנת למשוך ילדות וילדים למשחק.

שול גרם מדרגות המאפשר הליכה של ילדים, שדרות ההשכלה. תכנון וצילום: רם אייזנברג עיצוב סביבה

להפוך גרמי מדרגות ציבוריות לנקודות ציון

בחירת חומרים וצבעוניות חריגה או שימוש באומנות יכולים להפוך את המדרגות לנקודת מפגש וציון בעבור ילדות וילדים צעירים ומלוויהם. לצד זאת, מעמדן המרכזי ימשוך אליהן יותר משתמשים ויהפוך אותן לאטרקטיביות למשחק.

ציור על מדרגות המגביר את האטרקטיביות החזותית שלהן והופך אותן לנקודת ציון. מדרגות שפינוזה, חיפה. ציור וצילום: טטיאנה בלוקוננקו

חיבתם של ילדות וילדים צעירים רבים למדרגות יכולה לעשות
אותן למקום שהייה ומשחק מהנה

עיצוב מרחב הפעילות ורצועת העזר

מופעי גיבון וצמחייה מרשימים. זריעת פרחי בר בגומות העצים ברחוב קפלן בתל אביב. תכנון וצילום: ליאב שלם, אדריכלות נוף ויעוץ אקולוגי

מרחב הפעילות ורצועת העזר הם החלקים במדרכה המיועדים להצבת מתקנים נייחים ותשתיות עיליות כדי לפנות את רצועת המדרכה להליכה נוחה, רציפה ובטוחה. בתכנון נכון, המתקנים הללו יכולים לשמש להעשרת חוויית ההליכה בעבור ילדות וילדים צעירים ומלוויהם. לשם כך מומלץ:

- **לשתול עצים וצמחייה לחוויית הליכה נעימה ומעניינת.** שתילת עצים בעלי חופת עלים נדיפה תייצר מרחבים נוחים ונעימים גם בימי הקיץ הלוהטים ותסייע לצמצם מזהמים.⁷ מומלץ לייצר חופת עצים אשר עם המבנים תייצר הצללה של 60% מהמרחב הציבורי הפתוח. בבחירת הצמחייה מומלץ לבחור בכזו אשר תאפשר לעורר חוויה חושית מגוונת בקרב הילדות והילדים. כל עוד אינם פוגעים בביטחון ובתחזוקת הרחוב, עצים בעלי מופעי פריחות או שורשים מרשימים יאפשרו מגע עם הטבע בעיר ויעודדו תחושה של התמצאות ועצמאות. גומות העצים יכולות לשמש לשתילת צמחייה עונתית, כגון גאופיטים, הפורחים בעונות מסוימות, וכמו חצבים וכלניות. שתילת עצים עם פירות אכילים או צמחי תבלין יכולים לעורר את חוש הטעם והריח, צמחייה בעלת עלוות בגוונים וצורות שונות או מרקם ייחודי ימשכו

7 הנחיות משרד החקלאות בתוך "דגשים לבדיקת תוכניות בממשק פקיד היערות" מדגישות את החשיבות ברציפות צל, כך שחופות עצים בוגרים יצרו אזורי צל רציפים לאורך רצועת ההליכה. מומלץ לבחור עצים על בסיס המדריך "הנחיות לתכנון רחובות בערים - עצמים וצמחייה" (2014).

מגע, ועצים המתאימים לקינון ציפורים, או לכל הפחות כאלה שאינם דוחים את קינוןן (דוגמת טרכלוספרמון יסמיני) יעודדו צלילי ציוצים מסקרנים.⁸ צמחייה המושכת מיני בעלי חיים קטנים, כגון פרפרים, יכולה לייצר מפגש בין הילדות והילדים לטבע העירוני.

• **לבחור ריהוט רחוב מגוון.** מקומות ישיבה מוצלים ומתוחזקים ברחוב חיוניים על מנת לאפשר למלווים עם ילדות וילדים לעצור למנוחה, להנקה, להאכלה או להתארגנות מחדש לקראת נסיעה או כניסה לפעילות. מקומות ישיבה מגוונים במידות וברמת הנגישות שלהם יהיו לרוב נוחים יותר למלווים לילדות וילדים צעירים בגילים ובשלבי התפתחות שונים. לשם כך אפשר להשתמש בריהוט מקטלוגים או לעצב פרטים ייחודיים למקום. ריהוט ברצועת העזר אמנם ימנע קטיעה של מרחב ההליכה, אך הוא עשוי להיות רועש או מסוכן לילדות וילדים בשל קרבתו למיסעה. לכן מומלץ לייצר חציצה באמצעות נפחי צמחייה גדולים.

מימין: ריהוט רחוב המאפשר ישיבה של ילד. ה ומלווה בפנית רחובות מרכזית סמוכה למסחר מלווה רחוב בשכונת שפירא בתל אביב. צילום: גבריאל - סגל | משמאל: ספסלים ברצועת העזר המעוצבים באופן מיוחד לשכונת מרכז הכרמל בחיפה ומאפשרים ישיבה ומבט לנקודות עניין ברחוב. תכנון: גרינשטיין הר גיל אדריכלות נוף. צילום: רם איזנברג עיצוב סביבה

8 מומלץ להיעזר ברשימות בנוגע לצמחייה רעילה או מסוכנת כגון זו שבאתר "[בטרם](#)". "המרכז לטיפוח ציפורי הבר בחצר הבית" מפרסם רשימות למיני עצים המתאימים לקינון ציפורים.

אחד השימושים ברצועת הדופן הוא יצירת משחקי טיפוס לילדות וילדים צעירים, משחקי קיר לאורך נהר הסאן בפריז.
צילום: גבריאלי-סגל

• **לאפיין את רצועת העזר.** תקן הנגישות מחייב יצירה של ניגוד חזותי ומישושי בשולי רצועת העזר. אפשר לנצל תקנה זו על מנת לאפיין אותה בצורה המעודדת התמצאות בעבור ילדות וילדים צעירים, בגובה הרצפה הנגיש להם. אפשר למשל לאפיין באמצעות צבע או דוגמה קרבה למוסדות חינוך או רפואה מרכזיים, והם יחליפו את הפתרונות הסטנדרטיים הנהוגים במרבית הערים.

• **לשלב במרחב "פריטי זהות"** בייחוד באזורים של עצירה ושהייה. פרטים אלה יכולים להשתלב בריצוף או בריהוט הרחוב, ולשמש לילדים סמן ייחודי של מקום, העוזר בקריאת המרחב ותורם לערכו המשחקי.

• **שילוב אלמנטים מאפשרי משחק.** תכנון אלמנטים ציבוריים המשלבים הפרשי גובה ועשויים מחומרים המעודדים מגע וחקר ברצועת העזר, כמו גם אדמה וצמחייה או תאורה מיוחדת בשעות הערב, עשוי להזמין ילדות וילדים צעירים למשחק בלי להשתלט על המרחב, ונותן הזדמנות לשהייה נוחה של המלווים בסמוך. מוטב להימנע ממתקני משחק סטנדרטיים המחייבים גידור שפוגע בגמישות המרחב הציבורי.⁹

9 ת"י 1298 מחייב גידור עד למרחק של 15 מ' ממקום המתקן ועד למיסעה הסמוכה.

תכנון מרחבי נסיעה לתנועה בטוחה

נסיעת כלי רכב במהירות גבוהה היא הגורם המרכזי לכך שרחובות אינם בטוחים ונעימים בשביל ילדות וילדים צעירים ומלוויהם. תנועה מהירה של כלי רכב מייצרת רחובות רועשים, מזהמים ומסוכנים. אף שהם פחות רועשים ומזהמים, גם אופניים יכולים להיות סכנה לילדים וילדות ברחובות. על מנת לייצר רחוב בטוח ונעים **מומלץ בראש ובראשונה לקבוע כי כל רחוב עירוני המאפשר זאת יעבור מיתון תנועה**. לשם כך מומלץ:

- **להעדיף תכנון רחובות דו סטריים**. העדפת רחובות דו סטריים מחייבת הרחבה של הנתבי ביחס לרחובות חד סטריים, אך מאפשרת לקצר זמני נסיעות והיקפי נסיעות, וכך מסייעת למיתון התנועה.

- **להתקין אמצעי ריסון תנועה**. אמצעי ריסון פיזיים, כגון פסי האטה, היצריות מקומיות, הסטות של תוואי הנתבי, שימוש בחומרים ייעודיים ונטיעות, מאפשרים לערער את ביטחון הנהגים ומשפיעים על מהירות הנסיעה. מומלץ לשלב אמצעים אלה בצד הרחבה ושיפור של התנאים ברצועת ההליכה.¹⁰

תכנון צמתים מצומצמים ובטוחים

מרחב הצומת הוא מרחב גדוש ומבלבל, המיועד לתנועת משתמשים שונים בכיוונים שונים. בעבור ילדות וילדים צעירים ומלוויהם חציית מעבר חציה יכולה להיות משימה מאתגרת, בשל אופי ההליכה האיטי וההתנהלות הבלתי צפויה של ילדות וילדים צעירים דווקא באזור המצריך מהירות והערכת סיכונים. לכן בעת תכנון צמתים מומלץ:¹¹

- **להוסיף מעברי חציה רבים בגובה הרחוב**. במקומות שאין בהם די מעברי חציה מוסדרים, ילדות וילדים צעירים ומלוויהם נאלצים לחצות את הכביש במקומות מסוכנים. פתרונות עיליים או תחתיים, כגון גשרים או מנהרות, מחייבים עלייה ארוכה ומסורבלת במדרגות או מעליות ציבוריות ועשויים להיות מוזנחים או מפחידים. לכן, במיוחד בעת תכנון רחובות מקומיים שבהם נפחי תנועה גדולים, חשוב לתכנן אפשרויות חציה רבות ומגוונות בגובה הרחוב בכל 100-50 מ'.

- **להגביה את מעברי החציה**. מעבר חצייה מוגבה מועיל במיוחד לבטיחות ילדות וילדים צעירים, מכיוון שהוא מפנה את תשומת הלב גם לגובהם הנמוך. למלווים המסיעים עגלות או עזרי תנועה של פעוטות, הוא מציע יתרון של רציפות והנגשה. הגבהת מעבר החציה גם מונעת פניות חופשיות של כלי רכב ימינה באופן המסכן הולכי רגל החוצים את מעבר החציה.

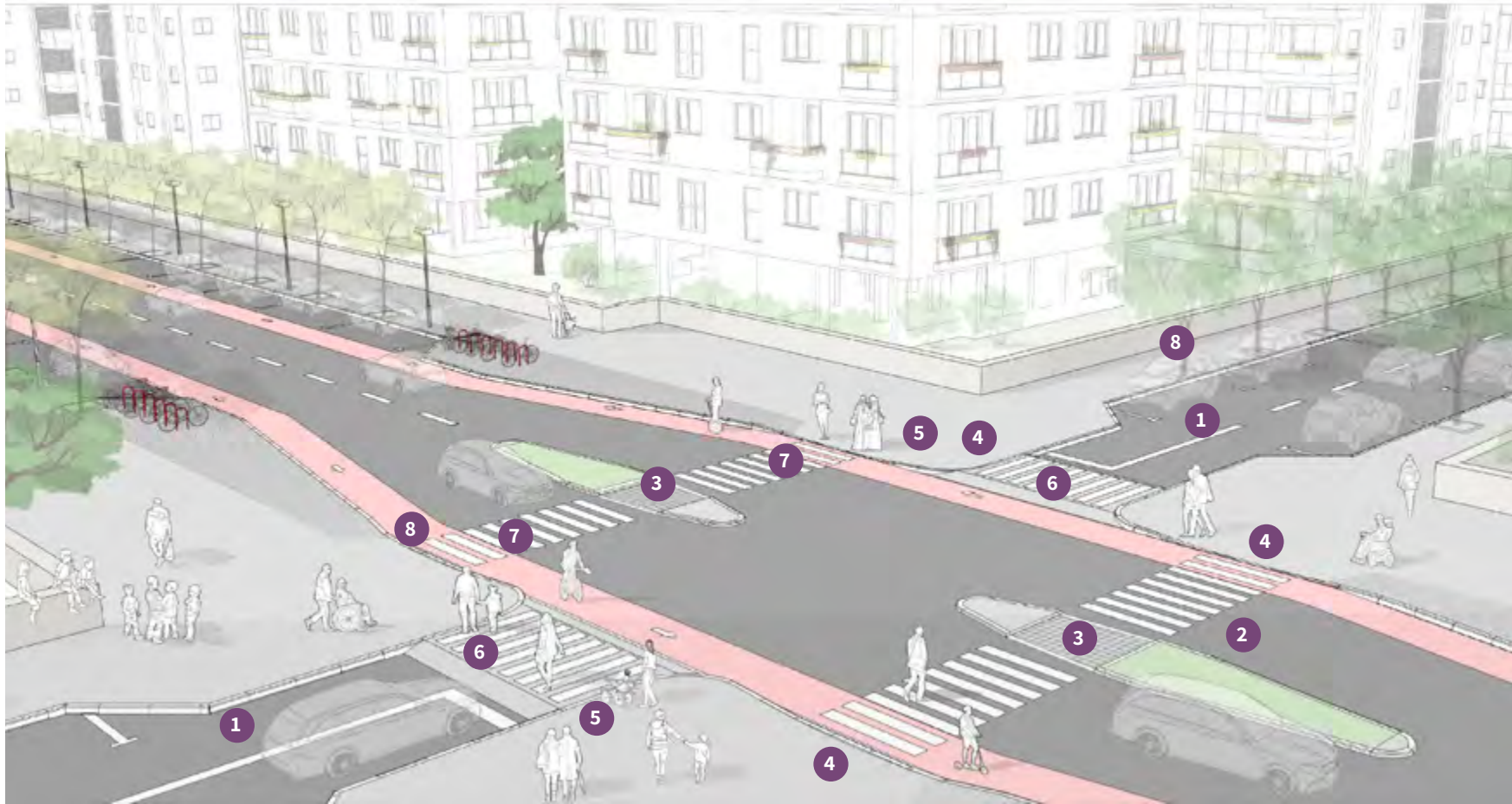
- **להגדיל את שטח קרן הרחוב ואת מרחב הנראות שלה**. קרן הרחוב היא התחום בשולי הצומת המיועד להולכי רגל. הקטנת רדיוס הקרן ל-1.5 מטר והרחבת שטח המדרכה עד לקו החניה מועילה לילדות וילדים צעירים משתי סיבות עיקריות. ראשית, כיוון שהיא מגדילה את מרחב הולכי הרגל ומאפשרת לייצר מרחב התארגנות נוח למלווים עם ילדות וילדים צעירים לקראת החציה; ושנית, כיוון שהיא מצמצמת את מרחב הנסיעה ומפנה את תשומת הלב של הנהגות והנהגים להולכי הרגל.

10 מסמך 'הנחיות לתכנון אזורי מיתון תנועה', משרד התחבורה (2002).

11 מסמך 'הנחיות לתכנון רחובות בערים - תנועת הולכי רגל' (2009) מציע הנחיות מפורטות לשיפור נראות ובטיחות צמתים בעיר.

צומת בין רחוב 50 קמ"ש לרחוב ממותן תנועה

6 | הגבהת המיסעה למפלט המדרכה
 7 | מעברי החצייה בהמשך לרצועת ההליכה
 8 | עצי צל

4 | שיפוע במדרכה עד לגובה מפלט המיסעה
 5 | מדרכה מורחבת להקטנת המיסעה
 באזור מעברי החצייה

1 | רחוב ממותן תנועה
 2 | רחוב 50 קמ"ש
 3 | אי תנועה לקיצור מעברי החצייה

ניידות

כאשר מלווים מעוניינים להתרחק עם ילדות וילדים צעירים ליעדים רחוקים מסביבת הבית, התחבורה הציבורית היא פעמים רבות החוליה החלשה במסלול. עקב כך יותר ויותר מלווים ומלוות - אם ברשותם רישיון נהיגה והם יכולים להרשות זאת לעצמם - בוחרים ברכב הפרטי.

עבור רבים, הגעה והמתנה בתחנות יכולה להיות חוויה לא נוחה ומסורבלת בשל היעדר מקומות ישיבה או הצללה. תחנות הקרובות לרחובות סואנים יכולים להיות חוויה רועשת ומלחיצה למלווים לפעוטות סקרנים, ואילו מסופים ותחנות מעבר עם מפלסים שונים עשויים לייצר חוויה מבלבלת, מלחיצה ולא נגישה למבוגרים המתניידים בעגלות או עם שקיות מהסידורים וממהרים ליעדם. גם בתוך הרכבת או האוטובוס, חוויית הנסיעה יכולה להרתיע מלווים עם ילדות וילדים צעירים. למשל, נסיעה באוטובוס מהיר וצפוף עשויה לייצר חשש בטיחותי במקרים של עצירה או פנייה פתאומית. ואילו נשים בהיריון או מלווים עם פעוטות לא תמיד יכולים לסמוך על כך שיהיה להם מקום לשבת ולנוח בנסיעות ארוכות.

הקשיים הרבים בהנגשת התחבורה הציבורית למשפחות יוצרים העדפה לרכב הפרטי, על אף שחסרונותיו רבים. מלבד היותו מרעיש, מזהם ומסוכן יותר מהליכה ורכיבה - שכן תאונות דרכים הן גורם מרכזי לתמותת ילדים בישראל - הנסיעה עצמה היא הזדמנות מוחמצת לזמן איכות עם הדמות המטפלת. לעומת זאת נסיעה משותפת עם הילדים באוטובוס או ברכבת היא הזדמנויות מצוינת ללמידה ולצבירת חוויות משותפות, לחינוך לעצמאות והתמצאות ולמשחק פעיל לילדות וילדים.

הפרק הנוכחי מחלק את הנחיות הניידות לשני חלקים. בחלק הראשון נעסוק בתחנות ומסופים בדגש על תנועה ושהייה, ובחלק השני נעסוק בהנחיות לשיפור כלי הרכב עצמם.

תכנון תחנות, מסופים ומעברים

אזורי המתנה מזמינים לילדות וילדים צעירים יכולים לעשות רבות לעידוד נסיעה של משפחות. סביבות מוגנות ונוחות לשימוש, ונגישות להתמצאות גם ברגעי לחץ של מלווים ומלוות ממהרים, יסייעו להם להתפנות לצורכי הילדות והילדים. סביבות מעניינות הפונות לילדות ולילדים עצמם יכולות לעודד תחושת עצמאות ולהזמין פעולות משחק וחקר משותפות. בתכנון סביבות התחנה מומלץ:

- **להבטיח נראות ונצפות מהתחנה.** ריהוט ומתקני רחוב, מדבקות על דופן התחנה וצמחייה נמוכה עשויים להסתיר את יושבי התחנה.¹² מצב זה עשוי למנוע ממלווים של ילדות וילדים צעירים לשבת ברוע בתחנה ולהתפנות לילדות ולילדים. לכן בעת תכנון סביבת התחנה מומלץ לפנות מכשולים מהדרך ולהקפיד ששדה הראייה של הנהגים והנוסעים יהיה נקי.

- **לעצב מרחב המתנה נגיש למשפחות ועגלות.** תחנת המתנה נגישה מאפשרת, גם היום, שהייה מוגנת למשתמשים בכיסא גלגלים הדומה בגודלו לעגלת תינוקות (-120 80 ס"מ). בסביבות שהן בשימוש גבוה של ילדות וילדים צעירים ובייחוד באזורי מגורים של משפחות מרובות ילדים, מומלץ לתכנן מראש מרחב פנוי גדול יותר שיאפשר שהייה

אזורי המתנה מזמינים לילדות וילדים צעירים יכולים לעשות רבות לעידוד נסיעה של משפחות.

נוחה לכמה מלווים עם עגלות. לשם כך כדאי לשקול התקנת כיסאות מתקפלים שאפשר להפוך למרחב מתאים לעגלות.

- **להתקין מגוון מקומות ישיבה והמתנה בתחנה וסביבתה.** מגוון מקומות ישיבה יאפשרו למלווים עם ילדות וילדים צעירים התארגנות נוחה לקראת נסיעה, ומרחבים שקטים ומוגנים מפגעי זיהום ומזג האוויר. בתחנות גדולות שבהן מקומות ישיבה רבים מומלץ לבחון הוספה של כיסא בממדים המתאימים לילדות וילדים צעירים, על מנת לעודד תחושה של עצמאות ושייכות. ברחובות שבהם מרחב הליכה המאפשר זאת, מומלץ להתקין ריהוט רחוב מגוון בסמוך לתחנה, היכול להשלים את מקומות הישיבה הסטנדרטיים.

- **להרחיב את אזור המתנה על ידי אנטי-מפרצים.** תכנון סביבת תחנה באמצעות אנטי-מפרץ, כך שהמדרכה מורחבת על חשבון המיסעה ומאפשרת לאוטובוס להיצמד בצורה טובה יותר לתחנה, וכך העלייה עם עגלות נוחה יותר ומייצרת מרחב רב יותר לשהייה נוחה ובטוחה לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. בסביבות מרובות ילדים, כגון שכונות חרדיות, אנטי-מפרץ מפנה מרחב רב יותר לממתינים עם עגלות.

- **להדגיש את חשיבות משטח ההיערכות.** משטח ההיערכות, המשמש כיום לסימון מקום עצירת האוטובוס כדי לאפשר עלייה וירידה של משתמשי כיסאות גלגלים, יכול לסייע בהנגשת הנסיעה למלווים עם עגלות. מומלץ להדגיש את תפקידו ולהוסיף לו אייקון המבהיר את תפקידיו.

- **להוסיף הזדמנויות לגילוי ומשחק.** במקדים מרכזיים המושכים ילדות וילדים צעירים רבים, מומלץ להוסיף הזדמנויות לגילוי ומשחק באופן הפונה לילדים, אך אינו מפריע לפעילות התחנה השוטפת. מומלץ למשל לשלב הזדמנויות משחק על המדרכה הסמוכה לתחנה, כך שלא ייווצרו מכשולים או עומסי רעש או צבע. במקדים מקומיים אפשר לשלב פינות משחק ו"פרטי זהות" בדופן התחנה, בגובה ובממדים של הילדים, כך שיוכלו להישאר מוגנים בתוך הסככה, בסמוך למלווים. כדי לעורר עניין, מומלץ לשלב אלמנטים שניתן להחליף אחת לתקופת זמן, בעלות נמוכה.

ככל שמערכת התחבורה הציבורית בערים הופכת להיות מורכבת ועשירה יותר, גדלה חשיבותם של אזורי המעבר. באזורי המעבר מלווים עם ילדות וילדים צעירים עשויים לעבור בין רכבת כבדה לרכבת קלה או לאוטובוס,

12 תמרור 505 מורה לנהגי אוטובוס לעצור כאשר הם רואים נוסעים בתחנה. [קווים מנחים לתחנות אוטובוס נגישות](#) (2008) מנחים להתקין שלטי מדבקה בחלק העליון של סככת האוטובוס לטובת כבדי ראייה.

תחנת אוטובוסים מותאמת לצרכי ילדות וילדים צעירים ומלוויהם

6 | מקומות ישיבה המותאמים לילדים וילדות
7 | מתקני חניה לאופניים בסמוך לתחנה
8 | עצי צל

3 | ריצוף מישושי על כל שטח ההמתנה בתחנה ליצירת מרחב מובחן
4 | משחקים לילדים וילדות על קירות התחנה
5 | ספסלים עמוקים המאפשרים זחילת תינוק, החתלה וישיבה לכל הכיוונים

1 | סימון אזור עליה והורדה של אנשים עם מוגבלות ואנשים עם עגלות ילדים וילדות
2 | מושבים בגובה המתאים לישיבה של ילדים וילדות

תכנון כלי הרכב

הכניסה והיציאה על מנת להקל עליהם להתארגן לקראת המעבר.

- **עידוד גילוי ומשחק בסביבת הנסיעה.** זמן הנסיעה עצמו יכול להיות הזדמנות מעולה ללמידה ומשחק משותפים של הפעוטות והמלווים. לשם כך מומלץ לשלב מגוון אמצעים, בתלות בסוג הרכב וגודלו. אלמנטים עיצוביים, כגון טפטום או פוסטרים בגובה הילדים המזמינים פעילות משותפת או מסבירים על אופן פעילות הרכב והסביבה שבה הוא עובר, עשויים לסקרן ילדות וילדים רבים ולייצר תחושת שייכות מבלי להפריע ליתר המשתמשים.

נסיעה באוטובוס או ברכבת יכולה להיות חוויה מצוינת לילדות וילדים צעירים ומלוויהם.

נסיעה באוטובוס או ברכבת יכולה להיות חוויה מצוינת לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. צפייה משותפת בנוף העובר, חשיפה לנוסעים האחרים ולמידה על האופן שבו פועלת התנועה בעיר עשויות להיות מהנות וחוויותיות כאשר האוטובוס או הרכבת מתוכננים לכך. חלק מן העקרונות אשר יסייעו לעצב חוויות נסיעה טובה מוטמעים כבר שנים רבות בתקנות לשוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות. מלבד יישום התקנות, מומלץ להתייחס לכמה דגשים הנוגעים לילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם:

- **הוספת סמלים ועזרים לנגישות.** על מנת לעזור מודעות בקרב הנוסעים לצורכיהם של ילדות וילדים צעירים ומלוויהם מומלץ להוסיף, לצד סימוני ההנגשה הסטנדרטיים, סימונים למלווים של פעוטות בעגלה או במנשא או בלעדיהם, והקצאת מקומות ישיבה ייעודיים בעבורם. הוספת מאחזי יד בגובה המתאים לפעוטות יסייע להם להגיע למקומם עצמאית ולהתיישב בבטחה.

- **הקצאת מקומות עגינה ואחסון ייעודיים.** הקצאת מקומות עגינה מתאימים לעגלות, בהפרעה מינימלית לנוסעים במעברים, יכולה להקל מאוד את ההתניידות עם עגלות בעיר ולהבהיר כי הרכב מיועד גם למשפחות. ככל האפשר מומלץ להקצות בסמוך לאזורים אלה מתקני אחסון ומתלים אשר יאפשרו למלווה להתפנות ממנשאים, שקיות או תיקים המכבידים עליו. ברכבות מומלץ להתקינם במרחב הסמוך לדלתות

מתחנה תחתית או עילית או בין קווי אוטובוס. באופן טבעי, ניווט במרחב מורכב ולא מוכר יכול להיות חוויה מרתיעה, בייחוד כאשר מלווים פעוטות עם צרכים לא צפויים, או מתניידים עם ציוד כבד ועגלות. בתכנון אזורי מעבר מומלץ:

- **לעצב אזור קבלת החלטות בולט, נגיש ומוכן.** אזור הכולל מיפוי של מיקום התחנות, מרחקי ההליכה, מעליות ודרגנועים נגישים ועמדות טיפול (שירותים ציבוריים, תחנות שתייה ורענון) יכול לסייע בהפגת המתח וחוסר הוודאות של מלווים עם ילדות וילדים צעירים. הוספת מפות ושילוט בגובה הילדים ושימוש בציורים וסמלים יכולים לעזור בהם תחושה של אחריות והתמצאות. אזור קבלת ההחלטות יכול לשמש גם כנקודת ציון למקרה שאחד מחברי המשפחה הולך לאיבוד.

- **לייצר מסלולי הליכה רציפים.** בתכנון אזורי מעבר הכוללים מעברי חציה ברחוב מומלץ לשים דגש מיוחד על יצירת מעברים רציפים ובטוחים, כולל הגבהות מעברי חציה, מתן קדימות להולכי רגל והנגשות מתאימות לכלים גלגליים כפי שפורטו בפרק מרחב הרחוב. באזורי מעבר שיש בהם שטח מספק, מומלץ לייצר נתיב מוגדר המיועד לבעלי מוגבלויות, נוסעים בעלי מטען כבד ומשפחות, על מנת לאפשר הגעה בקצב מתאים גם באזורים הומים.

- **יצירת העדפה במעברי הבידוק.** כדי למנוע עיכובים ותלות באנשי צוות, מומלץ שבכל כניסה יתוכנן לפחות מעבר אחד ברוחב של 80 ס"מ לפחות, למעבר עגלות וכיסאות גלגלים. יש להבליט את מיקום המעבר על ידי שילוט בולט ומתאים.

אוטטורליה ,Transport for NSW

מבני ציבור

מוסדות הציבור הם מקומות מיוחדים בעיר לילדות וילדים צעירים ומלוויהם. בניגוד לרחובות, פארקים, מגורים או כלי ניידות, מעונות יום, גני ילדים וטיפות חלב הם מוסדות המיועדים במיוחד לילדות וילדים צעירים, ולכן מעוצבים בראש ובראשונה בשבילם.

החשיבות של תכנון מקדים על מנת לשמור על נקודת מבטם של הילדות והילדים בתכנון המורכב חשובה עוד יותר. ההנחיות המפורטות מציעות אמצעים לעודד התמצאות, עצמאות ושייכות ולשמור על הקשר של ילדות וילדים עם טבע ועם סביבות פתוחות לפרשנות, גם בסביבה העירונית ההומה. בסביבות המגורים של האוכלוסייה החרדית וביישובים ערביים, החשיבות של נגישות במצבים של משפחות מרובות ילדים או סביבות הרריות נעשית משמעותית עוד יותר ומחייבת תשומת לב לפרטי עיצוב המעודדים נוחות ונגישות בהגעה. נוסף על מעונות היום וגני הילדים, ראוי לתשומת לב מיוחדת עיצובם של מוקדי

יותר, התומכות בצורכיהם של ילדות וילדים צעירים גם בהקצאות המצומצמות שיש כיום. רבות מההנחיות המפורטות אינן מחייבות בהכרח תוספת משאבים כלכליים, אלא גמישות מחשבה ובחינה מחודשת של הסביבות שאנחנו מציעים לילדינו בשנים המשמעותיות ביותר להתפתחותם.

עם העלייה בכמות מעונות היום החדשים הנבנים בישראל, גדלה ההזדמנות של אדריכלות ומעצבים להשפיע על סביבותיהם של ילדות וילדים צעירים. בסביבות עירוניות צפופות ומעורבות שימושים, יותר ויותר מעונות וגני ילדים מתוכננים בבנייה בקומות, המשלבת שימושים נוספים. במצבים כאלה

בעבור ילדות וילדים צעירים, מסגרות לגיל הרך הן חלק משמעותי מסדר יומם. בישראל, מחצית מבני גיל לידה עד שלוש שוהים במסגרות טיפוליות בתשלום. כמחציתם, כ-150,000 פעוטות, משתמשים במעונות היום הציבוריים באופן יום-יומי. בממוצע, ישראל מקצה שטחים מצומצמים ביחס לנדרש למטרות אלה לעומת ממוצע המקובל במדינות מפותחות¹³ ולפיכך שטחים אלה גם חשובים יותר לבלאי ושחיקה. אף שאין ביכולתנו להציע פתרון תקציבי אשר יאפשר להגדיל את שטחי המעונות ובו-זמנית לתת מענה ליותר ויותר ילדות וילדים בערי ישראל, ההנחיות המפורטות נועדו לעצב סביבות איכותיות

13 לקריאה נוספת: פריד, דבורה ומיכל בליקוף, "תכנון מעונות יום במציאות משתנה", הקליניקה האורבנית 2019 | טרכטנברג, מנאל בשיתוף עם הדר זר אביב, רון לייזר ואהוד עוזיאל, "היפוך הפרמידה", מוסד שמואל גאמן 2019 | מדריך הקצאות שטחים לצורכי ציבור, מינהל התכנון 2016.

מחצית מבני גיל לידה עד שלוש שוהים במסגרות
טיפוליות בתשלום. כמחציתם, כ-150,000
פעוטות, משתמשים במעונות היום הציבוריים
באופן יום-יומי.

מרכז פרפרים בנמל, מתחם לגיל הרך נמל תל אביב-יפו. תכנון: שטיינברג//פישר אדריכלים, צילום: איתי בניט.

משיכה למשפחות. המרכזים הקהילתיים, בתי התפילה, הספריות הציבוריות ומרכזי הבריאות למיניהם הם על פי רוב יעדים תכופים לביקור של משפחות. בייחוד בערים צפופות, מוסדות ציבוריים חשובים ואיכותיים המזמינים ילדות וילדים צעירים ומלוויהם לבוא בשעריהם יכולים לתרום רבות להרגשה של קהילה תומכת, מגוננת ומעשירה.

הפרק הנוכחי מחלק את הנחיות מבני הציבור לשני חלקים. בחלק הראשון נעסוק במוסדות שקהל היעד המרכזי שלהם הוא הילדות והילדים עצמם: מעונות, גני ילדים וטיפות חלב. מבני הציבור מטבעם כפופים להנחיות ולתקנים של גופי הציבור המבצעים אותם. בהתאם, בעת תכנון ועיצוב מוסדות כגון מעונות יום, גני ילדים או טיפות חלב, האדריכלים והמעצבים עוקבים אחרי פרוגרמה, הנחיות הקובעות מה יהיו תכני המבנים ואופיים. בחלק השני נעסוק בפוטנציאל להתאמת מוקדים מושכי משפחות לילדות וילדים צעירים ומלוויהם.

מוקדים ייעודיים לילדות וילדים צעירים

מעונות וגני ילדים

מעונות יום ציבוריים וגני ילדים מתוכננים בישראל על פי פרוגרמות של משרד החינוך, משרד הכלכלה והרשויות המקומיות. גופים ציבוריים כמו רשויות מקומיות או מפעילים פרטיים כעסקים, בתי כנסת או ארגונים ללא מטרת רווח מוציאים אותן לפועל. מטבע הדברים פרוגרמות מפורטות כוללות יותר פרטים מאשר ההנחיות במסמך זה. עם זאת הפרקים הבאים מפרטים סדרה של הנחיות ודגשים שבהם אדריכלים ומעצבים יכולים להיעזר על מנת להוסיף לפרוגרמות את נקודת מבטם של הילדות והילדים הצעירים. כדי להקל על הקוראים להתמצא, ההנחיות מפורטות על פי החללים במעונות ובגנים: מרחב הכניסה והממשק עם הרחוב, מבואת הכניסה החיצונית, הלובי ומבואות הכיתות, חללי הפעילות בתוך המבנה ושטחי החוץ המקורים והלא-מקורים אשר יכולים להיות בחצר, במרפסת או בגג המבנה.

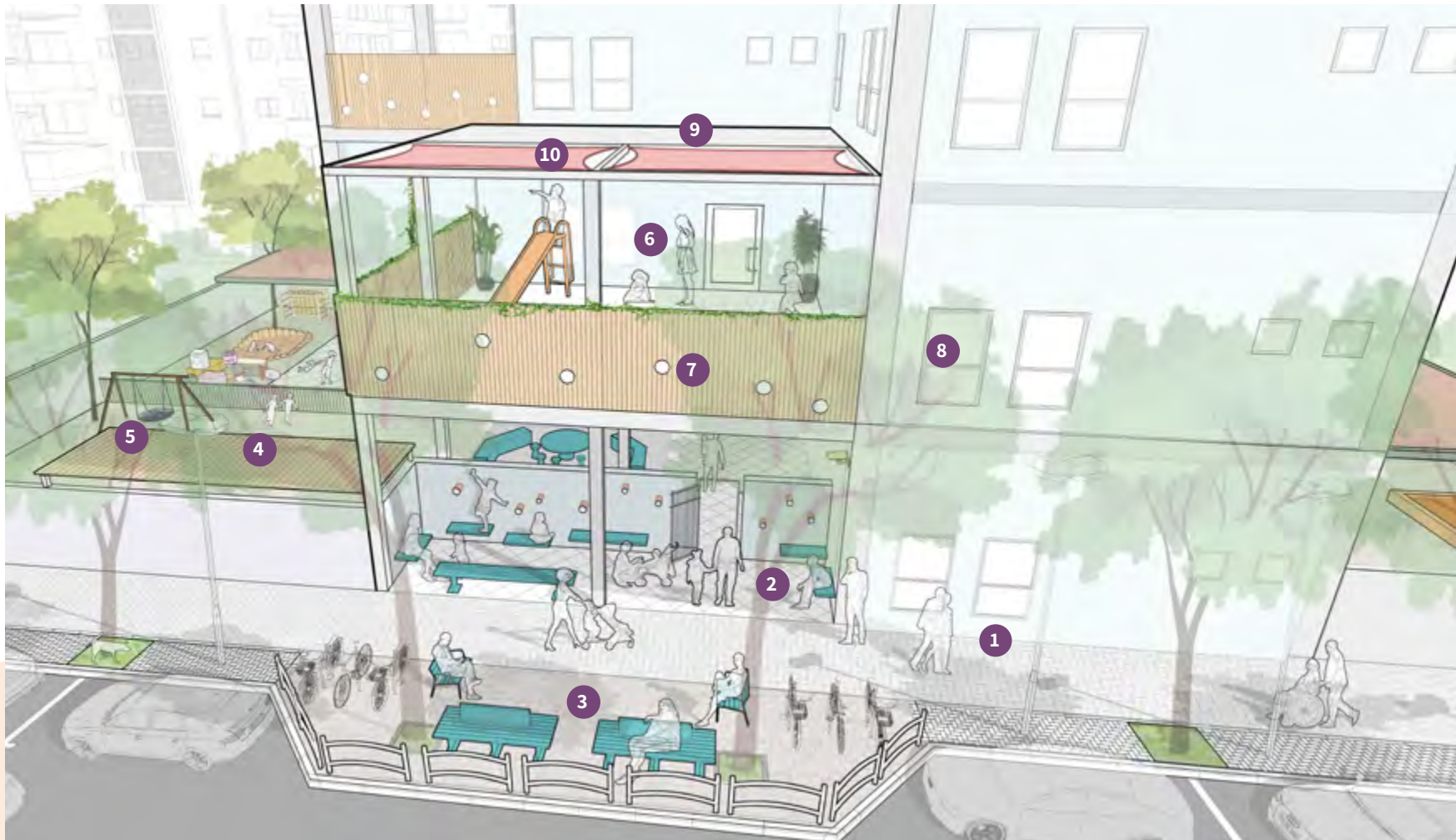
בסביבות עירוניות צפופות ומעורבות שימושים, יותר ויותר מעונות וגני ילדים מתוכננים בבנייה בקומות, המשלבת שימושים נוספים.

עיצוב מרחב הכניסה בממשק עם הרחוב

הממשק עם הרחוב כולל את חזית המבנה לרחוב, המרחב הציבורי הסמוך לשער הכניסה ושער הכניסה עצמו. בשביל הילדות והילדים ומלוויהם מרחב זה הוא נקודת מעבר ראשונה בין הפעילות ביחידה המשפחתית ובין הכניסה לפעילות הציבורית. לכן חשוב לייצר זהות מובחנת לחזית המבנה אשר תעודד התמצאות והזמנה לילדות וילדים, וכן נוחות ונגישות למלווים, שלעיתים קרובות מוצאים את עצמם מלווים כמה ילדים בגילים שונים ועם צרכים מגוונים. בצד אלה למבני הציבור יש חשיבות רבה מבחינתם של כלל משתמשי הרחוב. חזית מזמינה ונעימה, הנותנת מקום מרכזי לילדות וילדים צעירים בקהילה בלי להכביד על יתר המשתמשים, יכולה לתרום לחווייה במרחב הציבורי בעבור כל הקהילה. לשם כך מומלץ:

- **לפנות מקום להתמנה והתארגנות.** בעת העמדת המגרש מומלץ לשקול להרחיב את המדרכה או לקבוע נסיגה של שער הכניסה מהרחוב, על מנת לייצר מרחב הכנה או המתנה למלווים באיסוף או פיזור הילדות והילדים ליומם. מומלץ שאזור זה יהיה מקורה לימי שמש וגשם ויכלול ריהוט רחוב המתאים במיוחד לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, כגון ריבוי אזורי ישיבה המתאימים למגוון משתמשים, וספסלים רחבים המאפשרים זחילה ועמידה. בשביל לייצר מרחב בטוח מומלץ להתקין בסמוך מחסום הגנה מהתפרצות ילדות וילדים לכביש. לנושא זה חשיבות מיוחדת בסביבות המאופיינות במשפחות מרובות ילדים ועגלות.

כניסה למבנה למעונות יום וגני ילדים

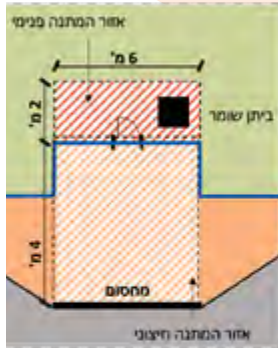

8 | חלונות בגובה שמאפשר לילדים להביט החוצה
 9 | קירוי חלקי של המרפסת
 10 | אלמנט הצללה מעל המרפסת

5 | חצר המשמשת את כיתות המעון והגן בשעות הפעילות אך מאפשרת שהות של מלווים וילדים. ות לפני שעות הפעילות ובסיומן
 6 | מרפסת כחצר כיתות גן מעל קומת הקרקע
 7 | פתחי הצצה במעקה בגובה הילדות והילדים

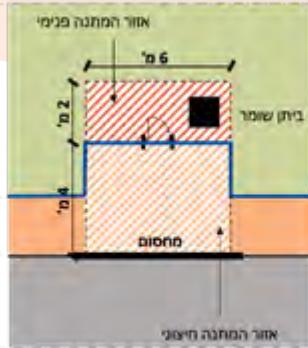
1 | מבנה בקו בניין אפס למדרכה
 2 | מבואת כניסה מקורה עם מקומות ישיבה
 3 | הרחבת המדרכה מול הכניסה, עם מקומות ישיבה ומתקנים לחנית אופניים
 4 | אזור חניה לעגלות ואופניים במהלך היום

חלופה אופטימלית

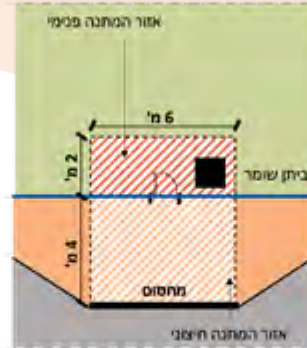

רחבת כניסה משני צדדי השער
הסטת גדר מוסדית לטובת הרחבו
אזור המתנה בשטח הציבורי
ורחבת מדרכה

חלופות מקובלות אפשריות

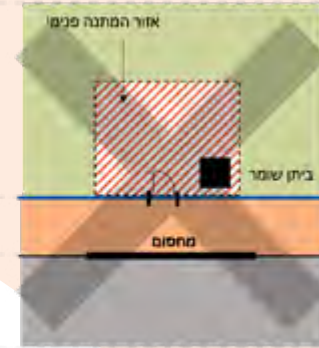

רחבת כניסה משני צידי השער
הסטת גדר מוסדית לטובת הרחבת
אזור המתנה בשטח הציבורי

רחבת כניסה משני צדדי השער
עם הרחבת מדרכה

חלופה לא רצויה

רחבת כניסה בחצר הגן

חצר הגן

גדר
מדרכה

מיסעה

סכמות המדגימות חלופות לעיצוב רחבת כניסה למבנה ציבורי.

המפגש והפיזור של הילדים לכיתות וגם כחלל לפעילות משתנה במהלך היום. בתכנון נכון, חללי הכיתות, חדרי הצוות ואזורי האחסון יכולים להציע חוויה תומכת ומאתגרת לילדות וילדים צעירים. לשם כך מומלץ:

• לתכנן מרחב מוגן ונוח להתארגנות.

מומלץ שאזור המבואה החיצונית יתוכנן כך שיאפשר שהות נוחה בעמידה או בישיבה לכמה מלואים וילדים בו-זמנית. לשם כך כדאי להוסיף ריהוט ישיבה מתאים וקירוי לגשם ולשמש. בתוך הלובי והמבואות הפנימיות מומלץ לייצר גומחות (נישות) מגוונות לישיבה של ילדות וילדים ומלווייהם.

• לעצב מרחב מעבר המעודד תקשורת

ושייכות. מומלץ להציב במבואות החיצוניות והפנימיות מדפים ומגירות בגובה הילדים, ובהם יוכלו לאחסן עם המלוויים פריטים מהבית כדי לעודד תחושת שייכות ועצמאות.

ממרחב הכניסה הצופה אל הקהל שמגיע ומסייע לו בעת הצורך, ולהוסיף לו אלמנטים המדגישים את תפקידו, כגון לוחות מודעות ולוחות תצוגה של עבודות הילדות והילדים.

תכנון החללים הפנימיים

הכניסה למעון או לגן ילדים משמשת בדרך כלל גם כאזור הפרידה של הילדים מהמלוויים, ולכן לאזור זה משמעות רבה בעבור ילדות וילדים צעירים. יש השמחים להגיע לגן וחולפים על הסף במהירות, ואחרים שרגעי הפרידה קשים בעבורם ומצריכים עצירה ושהייה משותפת. מרחב המאפשר לייצר אצל הילדים תחושה שהם אלה שנפרדים מהמלוויים עשוי להעצים את תחושת הביטחון והעצמאות שלהם.

חלל הכניסה של המבנה משמש כהמשך של תהליך ההתארגנות, ומשמש גם כנקודת

• להקצות מקומות חנייה לאופניים ועגלות.

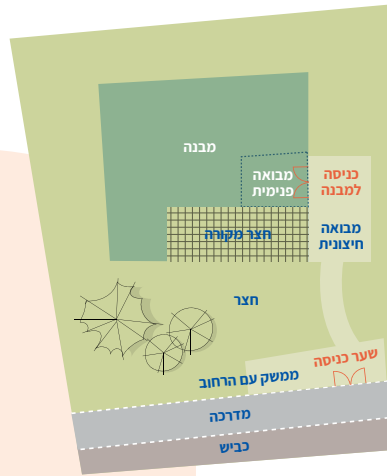
מלוויים רבים המגיעים בהליכה וברכיבה עשויים להיכנס עם הילדים לטקס פרידה או לשיחה עם הצוות המטפל. על מנת לאפשר להם לעשות זאת בנוחות מבלי להיעזר ברכב הפרטי, מומלץ להקצות מקומות נגישים, מוגנים ונוחים לחניית אופניים ועגלות ילדים. ככל האפשר מומלץ שחניות אלו יהיו מקורות ומוגנות. לנושא זה חשיבות מיוחדת בסביבות המאופיינות במשפחות מרובות ילדים ועגלות.

• לעודד זהות ושייכות במרחב הכניסה.

שערי כניסה למוסדות ציבור בישראל מאוישים בדרך כלל בשומרים המקבלים את פני הילדים ומלווייהם. ביתנים אלה לרוב ארעיים ואינם מנוצלים כהלכה. מומלץ לתכנן את ביתן השמירה כחלק אינטגרלי

הכניסה למעון או לגן ילדים משמשת בדרך כלל גם כאזור הפרידה של הילדים מהמלווים, ולכן לאזור זה משמעות רבה בעבור ילדות וילדים צעירים

חלופות לשילוב חצר המוסד בחוויית ההגעה/פרידה של המלווים והילדים.

"חלון חיבוק" מוגבה יאפשר פרידה של הילדות והילדים מהמלווים בגובה לב אל לב, ולפתוח צוהר שדרכו הם יכולים להביט החוצה אחרי הכניסה.

ולתאים את המרחב לפעילות אינטימית או קבוצתית, בהתאם לצרכים המגוונים של הילדים. עיצובים קלים יאפשרו לילדים עצמם להתאים בעצמם את המרחב לפי העדפתם ומיקומים לא שגרתיים כגון אזורי מסתור או מושבים, המצריכים טיפוס קל, יאפשרו לבחון יכולות גופניות כמו שיווי משקל.

- **להציע חללים לפעילות אישית.** בעת תכנון המבנה חשוב להציע אזורים שקטים לפעילות אישית של אנשי הצוות עם יחידים או קבוצות קטנות. החלל יכול להיות זמני ומופרד במחיצות, או ממוקם בחדר נפרד. במקבצי גנים ומעונות אפשר לתכנן חדר משותף או לשקול להציע חפיפה בין חדר עבודה של אנשי הצוות ובין החלל לפעילות אישית, בחלוקה על פי שעות.

מקום ייעודי להצגת עבודות שהכינו במעון או בגן עשוי לעודד דיאלוג עם המלווים ברגעי ההגעה או האיסוף. תכנון העמדת המבנה כך שיהיה אפשר להשקיף על החצר במעבר מהרחוב לכיתות יעודד ילדים לחלוק חוויות מהפעילות בחוץ.

- **ליצור מעבר ייעודי לילדים.** דלת שקופה או חלון בגובה הילדים יאפשרו לילדות וילידים להציץ לתוך המבנה לפני הכניסה ולהתכונן לקראת המעבר. שילוב דלת כניסה נפרדת בגובה הילדות והילדים יעודד אותם למעבר עצמאי. אם הדלת תותקן בגובה ("חלון חיבוק"), היא תאפשר חיבוק פרידה מהמלווה בגובה לב אל לב ופרידה עצמאית של הילדים.

- **לעצב מרחבים דינמיים.** בחירה של אביזרים קלים, מחיצות ופינות ישיבה ניידות תאפשר לייצר חלוקה משתנה של החלל

• **לשים דגש על פתרונות אחסון חכמים.**

תכנון מראש של פתרונות האחסון מאפשר להרחיב את השטח הפנוי לפעילות הילדים, להנגיש אביזרי משחק והעשרה במהלך היום ולעודד ילדות וילדים לעצמאות באמצעות מיקום חלק מפתרונות האחסון בגובה ובממדים המתאימים להם. כיום חלק משטחי הפרוגרמה מיועדים לחללי אחסון סגורים. בפועל הדבר חוסם חללים שלמים לפעילות הילדים, ובמקרים חמורים במיוחד הופך את המרחב המוגן למחסן. על מנת לתכנן את פתרונות האחסון ביעילות מומלץ:

• להעדיף פתרונות אחסון לאורך מעברים על פני חדרים סגורים.

• לתכנן אחסון לחפצים המיועדים לילדים בגובה ובממדים הנגישים להם ואחסון לחפצים למבוגרים הרחק מהישג ידם.

• לתכנן פתרונות אחסון בכל חלקי המבנה: במבואות, בכיתות ובשטחי החוץ.

• מומלץ לאמוד את נפחי האחסון הנדרשים ולתכנן מראש נישות ייעודיות.

למטה: מחיצות קלות הופכות את מרחב הפעילות למגוון וחללי אחסון בגובה הילדות והילדים מעודדים פעילות עצמאית ושייכות בגני לוינשטיין, גני תקווה. אדריכלות: סטודיו XS לעיצוב קומפקטי, אדריכלים רוני אביצור ועופר רוסמן בשיתוף עם פרופ' איציק הירש. צילום: טל ניסים

אזורי השירות

בטוחה במעברים אמצעים לשהייה ומשחק, כגון אבני טיפוס, מגלשות או קירות לציור ומחיקה. עיצוב גומחות (נישות) בגבהים מתאימים לאורך המדרגות יכול ליצור מרחבים חלופיים למשחק ומנוחה. חלונות בגובה עיני הילדים או קירות שקופים לאורך המדרגות עשויים להציע עניין נוסף לילדות וילדים.

• לתכנן שירותים לעידוד עצמאות ופעילויות "מלכלכות". בתכנון חדר השירותים במעונות ובגנים חשוב לאפשר לילדים תפקוד עצמאי ככל האפשר לצד תפקוד ושליטה טובה של הצוות ומניעת לכלוך ומטרדים. מיקום השירותים בסמוך לחצר ולחלל המרכזי יסייע למנוע מצבים שבהם הפעילות בחצר מלכלכת את המבנה ומקשה את הפעילות היום-יומית בו.

בעבור ילדות וילדים צעירים, אזורי השירות כמו מטבחונים, חדרי מדרגות ושירותים יכולים להיות אזורים מרגשים ללמידת עצמאות והתמודדות עם סכנות באופן מבוקר. עם זאת לאופן העיצוב של החללים האלה יש משמעות לגבי כמות הפיקוח והניקיון הנדרש במהלך היום, ולכן שינויים מחייבים שיתוף פעולה הדוק עם צוות העובדים. באמצעות שימוש בממדים המתאימים ומיקום אזורי השירות ניתן לייצר חללים מעשירים היוצרים מיומנויות חיים לטובת ילדות וילדים צעירים. לשם כך מומלץ:

• לעצב חדרי מדרגות בטוחים ומושכים. ילדות וילדים נהנים לשחק בהפרשי גובה, ויותר מעונות וגנים נבנים בקומות ומאפשרים לתת לכך מקום מיוחד. מומלץ לשלב לצד המרחבים הנדרשים להתניידות

למעלה: חללי אחסון בחצר בגובה מבוגרים וילדים בגני לווינטטין, גני תקווה. אדריכלות: סטודיו XS לעיצוב קומפקטי, אדריכלים רוני אביצור ועופר רוסמן בשיתוף עם פרופ' איציק הירש. צילום: טל ניסים

למעלה: תכנון מטבח כחלק מהחלל המרכזי בגן ילדים ביישוב ניר-עם, כך שאנשי הצוות שומרים על קשר עין עם הילדים במבנה ובחצר. אדריכלות: זרתא אדריכלים, אדריכלות נוף: חלי אלול, צילום: ירדן בידר

למטה: מטבחון קטן בממדי ילדות וילדים מאפשר פעילות עצמאית "מלכלכת", לצד פינת עבודה ליחידים בגן האקליפטוס, גני תקווה. תכנון: סטודיו XS לתכנון קומפקטי, אדריכלים רוני אביצור ועופר חוסמן בשיתוף עם פרופ' אוציק הירש, צילום - טל ניסים

לשם כך מומלץ לתכנן ממשק בין כיתות הילדים ובין המטבחים, באמצעות חלונות פנימיים בגובה הילדים ו/או דלפק הגשה פנימי המאפשר קשר ישיר בין הצוות לילדים. במטבחונים מומלץ לאפשר חציצה ניידת אשר תיתן גישה מוגבלת לילדים ותבטיח את בטיחותם ובטיחות הצוות וכן לקבוע מתקנים בגובה ילדים, כגון שרפרפים להגבהה, כורים וברזים ועוד.

• **לאפשר מעורבות ילדים בפעילות הבישול והכנת האוכל.** על פי הפרוגרמות למעונות יום ולגני ילדים, יתוכנן בכל מוסד מטבח מבשל או מטבחון ובו יעסוק הצוות בהכנת האוכל לילדות והילדים. שיתוף ילדים צעירים בתהליך ההזנה על פי יכולתם, על ידי שמירה על קשר עין עם המטבח או על ידי תכנון אביזרים בממדים המתאימים לשילובם בהכנה ובהגשה, מעודד עצמאות ויכולות אישיות של הילדים ומאפשר להם לפתח קשר חזק יותר לפעילות ולחבריהם.

חצר מקורה

במרבית הגנים והמעונות כיום נהוג לחלק את שטח המוסד לשטח פנים ולשטח חוץ. עם זאת יש חשיבות רבה להקצאת שטח באזור החוץ בעבור חצר מקורה, אשר תאפשר לשלב את היתרונות של חשיפה לטבע ולאוויר הפתוח עם הנוחות והניקיון היחסי של שטחי הפנים. החצר המקורה היא מקום המאפשר פעילויות מגוונות, החל בשעות סיפור ושיעורי ריתמיקה וכלה בפעילויות מכלכות כגון יצירה או בישול. בתכנון בחצר המקורה מומלץ:

- **להקצות שטח להתכנסות של קבוצות.** מומלץ ששטח הקירוי והריצוף יהיה ברובח של 4 מ' לפחות. אם אין די שטח בחצר, אפשר לשלב את השטח במבנה ובלבד

שדופן אחת של המרחב תהיה פתוחה לחצר. בכל מקרה מומלץ כי התכנון יכלול אפשרות להפרדה בין החצר המקורה ובין הלא-מקורה על מנת להגדיל את יכולת השליטה של הצוות על הפעילות.

- **להיערך לפעילות מכלכות ורטובה.** בחירת ריצוף מחומרים שאינם סופגים (כגון בטון, טרצו או אבן) יאפשרו שטיפה של לכלוך ויאפשרו לילדות ולילדים ללכת יחפים. אמצעי הקירוי צריך להגן מגשם ומשמש ישירה, והשיפועים יאפשרו ניקוז של 1%-2% הרחק מהמבנה. התקנת ברז וכיור בשטח החצר המקורה או בסמוך לה תאפשר מגוון פעילויות משחק ויצירה.

- **חלופה לאזורי גבול.** באזורים שנהוגות בהם הנחיות מיגון האפשרות לייצר חלונות מרווחים, אשר יחשפו את הילדות והילדים למתרחש בחוץ במהלך הפעילות במבנה, מוגבלת מאוד. באזורים אלה חצר מקורה יכולה לאפשר מרחב לפעילות נוחה וחשיפה לשמש ולאוויר הצח.

תכנון חצר מקורה בגני ילדים ביישובי עוטף עזה. אדריכלות: זרתא אדריכלים, אדריכלות נוף: חלי אלול, צילום: ירדן בידר.

שטחי החוץ

שטחי החוץ של המעונות וגני הילדים הם מרחבים שבהם אפשר לשהות, לחלום, לשחק, לחקור ולגלות את העולם. חצר איכותית תכיל מגוון מרחבים מאתגרים ומרגשים לילדים ונוחים לפיקוח ולאחזקה של המלווים. מומלץ לתכנן את החצר כסדרה של חללים (חלקם גדולים, אחרים עשויים להיות קטנים מאוד - עד לילד היחיד) בעלי מרקמים, צבעים וחומרים שונים. ככל ששטחי המעונות והגנים צפופים יותר ומעורבים בשימושים אחרים, גדלה החשיבות למציאת מרחבים המאפשרים חשיפה לאקלים ולטבע ופעילות חופשית.¹⁴ בעת תכנון החצר מומלץ לשים דגש על המרכיבים האלה:

- **מגוון חומרים ומרקמים.** מומלץ לשלב בחצר גם חומרים קשים כגון ריצוף וגם חומרים רכים כגון מרבדי בטיחות. יש לשים דגש מיוחד על שילוב חומרים פריכים כגון חול ואדמה כך שכל שטח חוץ יאפשר משחק וחקירה.
- **ניצול דפנות החצר.** מומלץ להשמיש את דפנות החצר לפעילויות כמו גידול צמחייה או ציור או לתלייה ואחסון חפצים. אפשר לחלק את גובה הדפנות כך שהאזור התחתון יהיה נגיש לילדות וילידים ויעודד עצמאות, ואילו החלק העליון יהיה למבוגרים. מעבר לכך ניתן לתכנן מחיצות עד גובה מטר על ידי צמחייה, גדר או מתקן משחקים

נמוך, שיאפשר לחלק את הילדות והילדים לפעילויות אינטימיות יותר בפיקוח של הצוות.

- **יצירת מרחב מוצל.** בתכנון הצללת החצר חשוב להתייחס לכמות הצל ולאיכותו. באופן אידיאלי יש לשלב כמה מקורות הצללה כגון קורת גג, פרגולות ועצים ולמקם את החצר במפנה צפוני. שטח ההצללה המינימלי יהיה כמחצית החצר המינימלית, כ-2.5 מ"ר לילד. המדידה תעשה בעבור 90% הצללה לפחות, לפי היטל הצל על הרצפה.

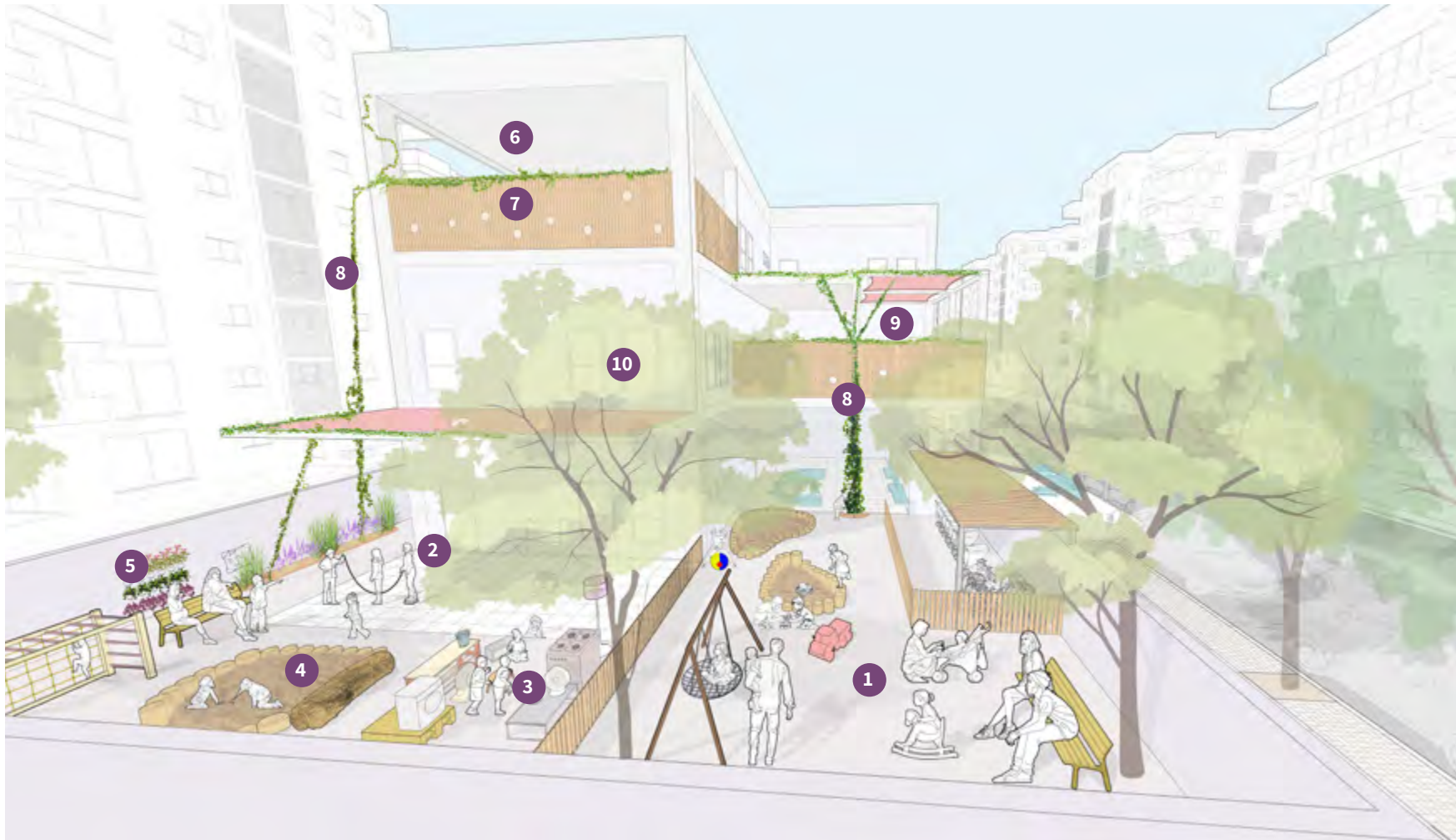
- **תכנון למגוון פעילויות.** בעת תכנון החצר מומלץ לייצר חצר המעודדת פעילויות. חצר איכותית תציע מרחבים למחקר וסקרנות, פעילות פיזית מגוונת, דמיון ומגע עם החי והצומח.

חצר איכותית תכיל מגוון מרחבים מאתגרים ומרגשים לילדים ונוחים לפיקוח ולאחזקה של המלווים.

חצרות ומרפסות במבנה למעונות יום וגני ילדים

9 | מרפסת כחצר לכיתת מעון יום בקומה השנייה
10 | עצי צל

4 | שילוב חומרים טבעיים למשחק
5 | משחקים ועציצים תלויים על הקיר
6 | מרפסת כחצר כיתת גן מעל קומת הקרקע
7 | פתחי הצצה במעקה בגובה הילדות והילדים
8 | צמחים מטפסים לקומות העליונות

1 | חצר המשמשת את כיתות המעון והגן בשעות הפעילות אך מאפשרת שהות של מלווים וילדים. ות לפני שעות הפעילות ובסיומן
2 | חצר מרוצפת מתחת לקירוי חלקי
3 | החצר גרוטאט לחווית משחק ודמיון

עץ לכל גן!

יכול לשמש כבסיס לאהבה והערכה לטבע. לכן מומלץ לשלב לפחות עץ אחד בחצר של כל גן ילדים או מעון יום. חשוב לציין כי גם במוסדות שבהם כיתות המעון או הגן משולבות בקומות ללא יציאה לחצר עם קרקע, שתילת עץ בחזית הבניין עשויה להציע נוף ירוק לגובה עד 4 קומות. ובכל מקרה יש לבחור עצים מתאימים, אשר לא יהוו סכנה של פציעה, אלרגיה או הרעלה.

בדומה לגנים ופארקים, עצים מציעים ערך עצום לילדות וילדים צעירים. החשיפה לטבע מציעה חוויה רב חושית: צל העצים נעים לשהייה ולמשחק, מיני בעלי חיים כגון ציפורים ונמלים נמשכים לעץ ולפירותיו ומציעים הנאה ועניין, מופעי פריחה ושלכת מלמדים על עונות ומחזוריות השנה, ושורשים וגזעי עץ עבים מציעים חווית משחק מגוונת ומעניינת. בעבור ילדות וילדים עץ במעון היום ובגן

מחקר וסקרנות

מרחבים שבהם אפשר לעסוק בפעילויות "מלוכלכות" עם מגוון חומרים.

- לכלול ארגז חול המסוגל להכיל לפחות רבע מילדי הגן.
- לתכנן מיקום לבריכת שכשוך קבועה או ארעית, בעלת פתח ניקוז.
- להותיר אזור עם קרקע טבעית הכוללת אדמה חשופה, אבנים קטנות, עלים ונמלים.

חצר בבית ספר הגומא, תכנון וצילום JI אדריכלות נוף

מגע עם הטבע

מרחב המאפשר לילדות וילדים למשש, להפעיל ולפעול בתוך הטבע.

- להקצות שטח חוץ מופרד לצורכי גינון עם ברז ואמצעי השקיה, על פי יכולות הצוות. הגינה יכולה להציע צמחי תבלין ריחניים ו/או ירקות מאכל.
- גינת קיר על גדר החצר תאפשר להציע מופע ירוק ומרשים והפרדה בין צמחים בהישג יד ומחוץ להישג היד של הילדים.
- אפשר להציע מכלי זכוכית (ויוארים) להצגת בעלי חיים כגון דגים או נמלים.
- מומלץ לשלב עצים מצלים או פרגולות עם מטפסים באזורים המתאימים לטאטוא עלים נושרים.

דמיון

מרחבים המאפשרים לילדות וילדים להתחבא בהם, להיכנס לתוכם ולהעמיד פנים, לעיתים באמצעות משחק בחפצים אמיתיים.¹⁶

- לשלב בקירות הגן כוכים, שקעים, מדפים ובליטות - שבהם יוכלו ילדים להניח חפצים ולשחק משחקי דמיון.
- להציע אזור ל"חצר גרוטאות" המבוססת על חפצים מעולמם של מבוגרים.
- להציב מתקני משחק שניתן להיכנס לתוכם, כמו בית קטן, סירה או טרקטור.
- למקם ספסלים מתחת לשיחים נמוכים שאפשר להתמקם תחתיהם.

פעילות פיזית

מרחבים שבהם ילדות וילדים יכולים להוציא אנרגיה ולפתח יכולות מוטוריות.

- לבחור מתקנים שבהם הילדות והילדים יכולים לשחק לבדם, ללא סיוע של מבוגר. בעדיפות, מומלץ לבחור מתקנים המשלבים חומרים טבעיים.¹⁵
- לייצר הפרשי מפלסים במגרש על מנת להרחיב את אפשרויות המשחק הלא-פורמלי.
- להוסיף אלמנטים אדריכליים המזמינים משחק, כגון מדרגות או שולי שבילים.

15 ראו פירוט נוסף בהנחיות לתכנון ובטיחות של "גן המשחקים הטבעי" בחצר מוסדות חינוך, משרד החינוך 2018.
16 ראו הנחיות ופירוט האס, מלכה וצילה גביש, "אמא תראי זה אמיתי" הקיבוץ המאוחד 2008.

חצר טבעית באשכול גנים חריש, תכנון וצילום JI אדריכלות נוף

ארגז חול

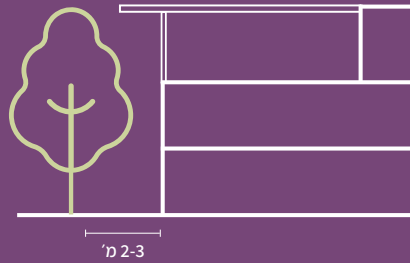
התקנת ארגז חול על תקרה רגילה יוצרת בעיות תפעול, מכיוון שהחול מתפזר סביב הארגז ויש לפנות אותו בכל יום. לכן מומלץ להתקין ארגז עם כיסוי - המציע במה קטנה כאשר הוא סגור - ולפתוח אותו באופן מבוקר. מומלץ לשלב את ארגז החול כבר בשלב תכנון המבנה כאזור משוקע, המונע את פיזור החול סביבו ומאפשר שימוש במשטח כאשר הוא סגור.

שטחי חוץ במרפסות וגגות

בשנים האחרונות יותר ויותר גנים ומעונות יום מתוכננים במבנים רבי קומות, כמקבץ של שירותי ציבור או בשילוב עם שימושים סחירים כמו בתי עסק או מגורים. בתכנון נכון, גם בשטחי חוץ שאינם בקומת הקרקע, כגון גגות או מרפסות, ניתן לייצר חוויה של חשיפה לחי ולצומח תוך כדי איזון בין הצורך של הילדות והילדים במשחק והתנסות ובין הצורך של הצוות המטפל בנוחות וניקיון. לשם כך מומלץ לשים דגש על הנושאים האלה:

אלמנטים צמחיים מתאימים ליצירת נוף ירוק במבנים רבי קומות. תכנון וצילום JI אדריכלות נוף

עץ צריפי | ראו מסמך "עצים מומלצים לנטיעה בחצרות פרטיות" (משרד החקלאות)

מטפסים מתאימים:

ויסטריה | אורנית לזהבת | עקולית | טונברגיה גדלת פרחים

נוף ירוק

על אף הקושי ביצירת גינת גג "כמו בחצר" ניתן לתכנן חלופות איכותיות לחצרות מעונות וגנים, אשר יציעו חשיפה ומגע עם הטבע. נטיעת עץ צריפי בעל שורשים לא אלימים בקרבת המבנה עשויה לתרום נוף ירוק גם למרפסת או גג בגובה עד 4 קומות.

צמח מטפס ששורשיו בבית גידול ראוי בקרקע בצמוד למבנה עשוי להגיע עד גובה של 10 מ' בתוך זמן קצר יחסית. מטפסים נכרכים, מעוצים ומאריכי ימים יתאימו לכך במיוחד.¹⁷

גינת גג

טיפוח גינת גג במצע מנותק הוא יקר ודורש אחזקה מקצועית. לפיכך אם מתוכנן גיבון גג, יש לוודא מראש שתתקיים האחזקה הדרושה. עוד מומלץ לשלב פתרונות נוספים ופשוטים יותר, כגון עציצים על מדפים בגבהים שונים, לרבות בגובה שאינו נגיש לילדים.

17 ויסטריה, אורנית לזהבת, עקולית משרישה, טונברגיה גדולת פרחים ועוד יוכלו להתאים למטרה זו. בעת נטיעת עצים חשוב להימנע מעצים היוצרים מטרדים, כגון עצים מרעילים, אלרגניים, קוצניים, מושכי דבורים או בעלי שורשים אלימים. ניתן להיוועץ לשם כך במדריכים למיניהם.

פרויקט "בין הטיפות" – חשיבה מחודשת על תחנות לבריאות המשפחה "טיפת חלב"

פרט או רהיט ועד המבנה בכללותו וסביבתו בהקשרים אורבניים. המדריך מתייחס לא רק לאופן שבו התחנה הקיימת או החדשה משתלבת בקיים – אלא גם עשויה לשנות את המרחב שבו היא נמצאת ולהשפיע עליו מבחינת הפרוגרמה והמרחב. המדריך מציע למשל להתייחס לחלל ההמתנה בתחנה כמרחב מפגש רב-גילי בין פעוטות המטופלים בתחנה, המעודד חקירה ומשחק באופן מגוון בדגש על חשיפה ממותנת לגירויים, כולל אפשרות למנוחה והרגעות לאחר טיפול; לעודד התייחסות למלווים מבחינת מקום לציוד שלהם בזמן הטיפול, או התייחסות לנוחות ולרגישות החברתית שאולי כרוכה בהגעתם לטיפול; להרחיב את נגישות התחנה מפתרונות ברמה המבנית לנגישות של מרחבים ורחובות ידידותיים למשפחות, באמצעות קישור התחנה לרשת העירונית והתחבורתית והליכה בטוחה, נוחה ומוצלח; וכן לעורר מודעות למטפלים ולמטפלות עצמם, לאפשרות למרחב טיפול נוח ואפשרות למבט פתוח לנעשה בשטח התחנה ולזיהוי צרכים של מטופלים, לצד פרטיות ואפשרות לשיחה שקטה.

כתבה אדוה מטר, מנהלת וחוקרת ראשית פרויקט "בין הטיפות" לתכנון טיפות חלב, "בצלאל"

ולמלוויהם, יעודדו בריאות והתפתחות לגיל הרך, יעשירו את האינטראקציה בין הילד למלווה, ויחזקו את טיפת החלב כמוקד אורבני וקהילתי מזמין?

"טיפת חלב" הוא מפעל בעל מורשת מרשימה ומיוחדת במינה בארץ, המקדם תמיכה ועזרה קולקטיבית בגידול הגיל הרך בבריאות, שוויון הזדמנויות להתפתחות וגדילה תקינה וטובה, ומתן מידע וסיוע למשפחה ולמלווים כחלק בלתי נפרד מהצלחת גידול הילדים. בהמשך למאמצי משרד הבריאות לקדם מהפכה ב"שנים הראשונות" לחיים ככר פעולה חשוב, פרויקט "בין הטיפות" מוסיף נדבך של חשיבה על המרחב הפיזי של התחנות וסביבותיהן. בכוחן של אדריכלות מודעת והתייחסות אורבנית מעמיקה לחזק ולהפוך את תחנות "טיפת חלב" למרחב שמספק לא רק שירותי טיפול וייעוץ, אלא משפר ומחזק אותן באמצעות מרחב נכון ורגיש מותאם שימוש ומשתמשים, הן בקנה המידה המבני הן בהקשר האורבני.

התוצר העיקרי של הפרויקט הוא מדריך עקרונות עיצוב מעשי לתחנות "טיפת חלב", שנבנה על בסיס הפרוגרמה המורחבת ועל תוצרי תחרות עיצוב בין-לאומית, סדנאות ושולחנות עגולים שקידם פרויקט "בין הטיפות". המדריך מציע רעיונות וכלים עיצוביים שאפשר לבצע ולהתאים לשטח, בתחנות קיימות או חדשות, מקנה מידה של

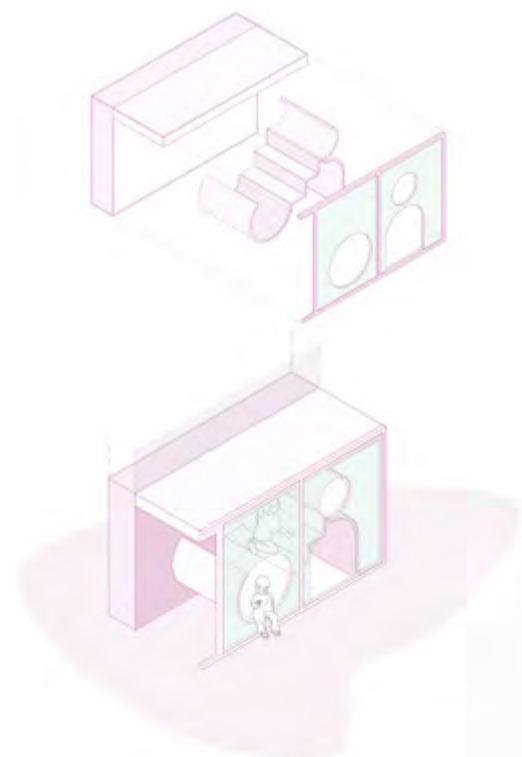
פרויקט "בין הטיפות" מבקש לחבר בין תחנות "טיפת חלב" בארץ, סביבותיהן והמרחב העיצובי והאורבני שהן מציעות, ובין ערכי תכנון המבטאים ידע מקצועי אדריכלי-אורבני, תוך כדי התמקדות בחוויית המרחב והשימוש בו של ילדים בגיל הרך, מלוויהם ומשפחותיהם. הפרויקט הרחיב את הפרוגרמה לטיפות חלב שהכין משרד הבריאות כך שתתייחס לערכים איכותיים, מרחביים ועיצוביים של "טיפת חלב" כמרחב תומך התפתחות, מפגש וסביבה אורבנית מיטיבה לילדים ולמלוויהם. וזאת השאלה שמובילה את הפרויקט:

כיצד אפשר לעצב מחדש את תחנות "טיפת חלב" באמצעות כלים עיצוביים ותכנוניים הנעים מקנה מידה אורבני לקנה מידה של הפרט, כך שישמשו סביבה פעילה לפעוטות

התוצר העיקרי של הפרויקט הוא מדריך עקרונות עיצוב מעשי לתחנות "טיפת חלב"

דניאלה בן-עטר – ראש קרן ברנרד ון-ליר בישראל
מיכל וורניק – ממונה על תוכניות, קרן ברנרד ון
ליר בישראל
צוות רב מקצועי מטעם משרד הבריאות

צוות פרויקט "בין הטיפות":

פרופ' אדר' אלס ורבקל – ראש המחלקה
לארכיטקטורה והתוכנית לעיצוב אורבני, בצלאל,
מובילת הפרויקט
אדר' אדווה מטר – חוקרת ראשית ורכזת
הפרויקט, בצלאל
אדר' דפני דגן, אדר' יוסי חיו, אדר' ליאור אורגד –
מנהלי הפרויקט, בצלאל

דימויים: פרויקט "בין הטיפות", בצלאל
המדריך, שיושק בינואר 2023, מופץ לשם
הטמעתו ויישמו בקרב גורמים עירוניים, רשויות
מקומיות ותחנות, והמשוב מהשטח ישמש להמשך
פיתוח ושיפור המדריך. הפרויקט נעשה בשיתוף
פעולה בין בצלאל, משרד הבריאות וקרן ברנרד
ון-ליר, בתמיכת הקרן.

לאיסוף ילדים שהלכו לאיבוד. מומלץ לאפיין אותה בעזרת שילוט ברור, מקומות ישיבה נוחים ונגישות למים, כך שתהיה קלה לזיהוי לילדים והמלווים כבר בכניסתם למבנה ותציע מרחב המתנה מוגן ונוח.

- **הקצאת פינות ייעודיות לילדות וילדים צעירים ומלוויהם.** במרחבים שבהם קהל היעד מגוון, פינות ייעודיות שמלווים וילדיהם יכולים לשהות בהן בנחת ובנוחות יכולות לסייע רבות להתמודד עם הצורך בזמני המתנה או במפלט מהפעילות השוטפת. בעת תכנון אזורים ייעודיים מומלץ להציע פעילויות לילדות וילדים בגילים וברמות התפתחות שונות (מינקות ועד פעוטות וילדים) וכן להציע מגוון אפשרויות ישיבה המתאימים גם לילדות ולילדים וגם למלווים. יש להבהיר כי באזור המיועד לילדים יש להימנע מגירוי יתר כגון שימוש במסכים, צבעוניות חזקה ומוזיקה רועשת. גירוי יתר עשוי להכביד על ילדות וילדים רגישים ולייצר חוויה לא נעימה למלווים.

- **שילוב פעילות הילדים בעולם המבוגרים.** נוסף על פינות ייעודיות, מבני ציבור מייצרים הזדמנות לשילוב נקודת המבט של הילדים בעולם המבוגרים בסביבה ידידותית ונעימה, מבלי להעמיס על יתר המשתמשים. לדוגמה, קביעת נקודות תצפית בגובה הילדים על פעילות המבוגרים במפלסי הבניין השונים, שילוב הסברים על הנעשה במבנה או משמעותו בעזרת עזרי התמצאות כגון "חפצי זהות" או שילוט, פינות ישיבה, ידיות ועזרים בגובה הילדים, יתרמו לתחושת העצמאות והשייכות למרחב שלהם ויקלו על המלווים.

מוקדים מושכי משפחות

בעיר צפופה, ביקור בספרייה הציבורית, במרכז הקהילתי או במוסדות הדת הוא בין הפעילויות האהובות על ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם. בשביל הילדות והילדים מדובר בהזדמנות להיחשף לידע ולחוויות חדשות ולהרגיש שייכות לחברי הקהילה במרחב מוגן וידידותי. בשביל המלווים והמלוות הבוגרים מדובר בבילוי בהישג יד אשר עשוי להציע תכנים אטרקטיביים ורלוונטיים להם וילידים. כאשר מדובר במבנים כמו מרכזים רפואיים או עירייה, ההרגשה כי גם ילדיהם מוזמנים יכולה לסייע רבות להורים הצריכים לאזן בין הסידורים היום-יומיים ובין הצורך להשגיח על הילד או הילדה ולהציע להם חוויה מעשירה ומעניינת. להבדיל ממעונות היום, הגנים וטיפות החלב, מוסדות אלה אינם מיועדים לילדות וילידים באופן בלעדי, וצריכים להציע חוויה אוניברסלית, המתאימה לכלל המשתמשים. לכן בעת עיצוב המבנה מומלץ לשים לב לדגשים האלה:

- **התמצאות בגובה הילדים ובשפתם.** מומלץ לשלב במרחב שילוט בגובה ובשפה של הילדים אשר יאפשר להם להתמצא במרחב, וכן עזרים שיאפשרו להם לפעול בו, כגון ידיות ולחצנים בגובהם ומקומות לתלייה ולאחסון חפצים. במקומות שבהם מרחבי קבלת קהל מומלץ לקבוע דלפק פתוח או דלפק בגובה הילדים, אשר יאפשר להם להשתתף בפעילות וכן להתקין אביזרים ופעילויות בגובהם. במוסדות גדולים במיוחד, כגון מוזיאונים, מרכזים קהילתיים או ספריות ציבוריות מרכזיות, מומלץ לקבוע בכניסה "נקודת מפגש" אשר תוכל לשמש

מרפסת תצפית בממדים לילדים, המשקיפה מהמחלקה בקומה השנייה אל עבר לובי בבניין בית החולים לילדים ע"ש סילבן אדמס במרכז הרפואי וולפסון, בבניין הקרדיולוגיה לילדים בבית החולים וולפסון. בלובי מגוון מקומות ישיבה המאפשרים משחק לילדים בלי להכביד על המרחב הציבורי. עיצוב פנים: גבריאלי-הרשגאה-שטרנברג, 2021. צילום: שי אפשטיין

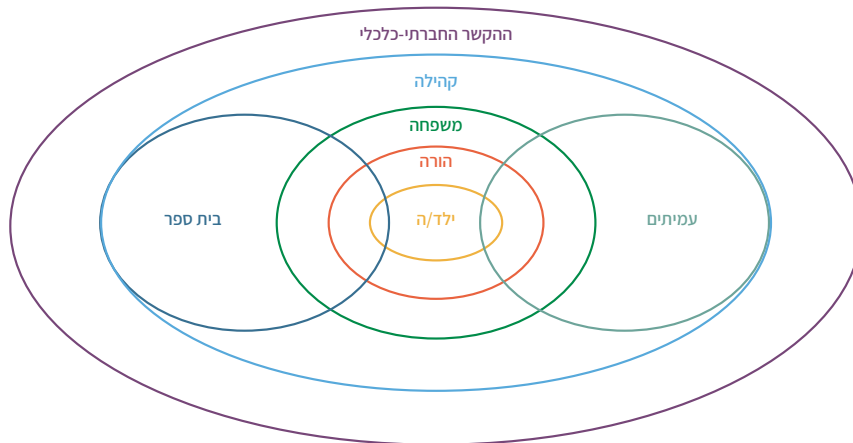

מגורים

סביבות המגורים הן המרחב העיקרי שבו ילדות וילדים צעירים ומלוויהם מבליים את יומם. להבדיל מן הפרקים הקודמים, שעסקו במרחב הציבורי על כל פניו, הדירה ובניין המגורים עוסקים במרחבים פרטיים ומשותפים. כאשר הן מתוכננות כראוי, סביבות אלה עשויות להציע חוויה מוגנת, רגועה ומעשירה, שבה ילדות וילדים יכולים להתנסות, לחקור, לחוות בפעם הראשונה מפגש עם הקהילה ולהרגיש שייכות ואחריות. מעבר לכך התפתחות הילדות והילדים הצעירים תלויה בהקשר הקהילתי שבו הם גדלים - מהמרחב הביתי של המשפחה הגרעינית, דרך בניין המגורים וסביבתו ועד החברה הסובבת כולה. על מנת לטפח את ההתפתחות, עלינו לחשוב על היכולת של ילדות וילדים לנוע במרחבים בעצמאות יחסית, על יצירת מרחב שאפשר לנהל, לסדר ולתחזק בקלות ובנוחות, ועל אפשרויות לחוות את הטבע בדרך המשתלבת בשגרת היום-יום.

צילום: גבריאל-סגל

התיאוריה האקולוגית של ברונפנברנר מציעה מודל שלפיו התפתחות הילדים נעשית תמיד בתוך ההקשר הבין-אישי והחברתי שהם נמצאים בו. לפי גישה זו ילדים מתפתחים מתוך המרחבים החברתיים, מהסביבה הביתית והמשפחתית ועד הקהילה החיצונית. לכן בתהליכי תכנון ועיצוב חשוב להתייחס לכל מעגלי ההשפעה והיחסים ההדדיים ביניהם. בעת תכנון סביבות המגורים נבחן את עיצוב המרחב כולו, מהדירה הפרטית ועד סביבת המבנה.

Bronfenbrenner, U. & Morris, P. A. (2007). *The bioecological model of human development*. Handbook of child psychology.

צפויה לשמש את בני מעמד הביניים ומטה, ובעיקר משפחות שבהן יותר משני ילדים. בהיעדר תכנון נכון, מצב זה עשוי ליצור סביבות עמוסות ורועשות, שבהן הצורך של הילדות והילדים באזורי משחק וחקירה מוזנח לטובת פתרונות חניה ולוגיסטיקה.

הפרק הנוכחי מחלק את ההנחיות לסביבות המגורים לשני חלקים. בחלק הראשון נעסוק בעיצוב מבנה המגורים וסביבתו הקרובה. בחלק השני נעסוק בהנחיות לתכנון דירת המגורים עצמה.

כיצד ייראו הסביבות החדשות המתוכננות בישראל בעבור ילדות וילדים צעירים? בשנים הבאות צפויה מדינת ישראל לתכנן דירות מגורים בכמות שוות ערך לכ-40% מהיצע הדירות כיום. מדיניות התכנון קובעת כי יותר ילדות וילדים המתגוררים באזורים המטרופוליניים צפויים לגדול במבני מגורים רבי קומות בשולי הערים או באזורים עירוניים צפופים לאורך קווי הרכבות הקלות. ברחבי העולם בנייה רבת קומות וצפופה מיועדת בעיקר למשקי בית אמידים או למשקי בית שבהם מעט ילדים. אולם בישראל בנייה זו

מבנה המגורים וסביבתו

מדיניות התכנון קובעת כי יותר ילדות וילדים המתגוררים באזורים המטרופוליניים צפויים לגדול במבני מגורים רבי קומות בשולי הערים או באזורים עירוניים צפופים לאורך קווי הרכבות הקלות.

בתוך מרחב המבנה עצמו, בחצר הבניין או בגג המבנה. על מנת שיתמכו בפעילויות המשפחות מומלץ לתכנן מרחבים אלה כמתאימים לפעילויות בקבוצות, ומאפשרים פעילויות "מלוכלכות" הכוללות יצירה או עיסוק בחול ומים ומאפשרות חשיפה לטבע, כמו צמחייה, גינן וקומפוסט.

הסתכלות זו כוללת יצירת הזדמנויות למשחק ומגע עם הטבע, נוחות לתפעול ואחסון ויצירת מרחבים קהילתיים המאפשרים שהייה בטוחה ונעימה עם הסביבה החברתית הקרובה. לשם כך מומלץ:

- להקצות חללים משותפים במבנה.
- בתכנון מבנים רבי קומות מורכבים וגדולים יותר, מומלץ לייצר מרחבים משותפים

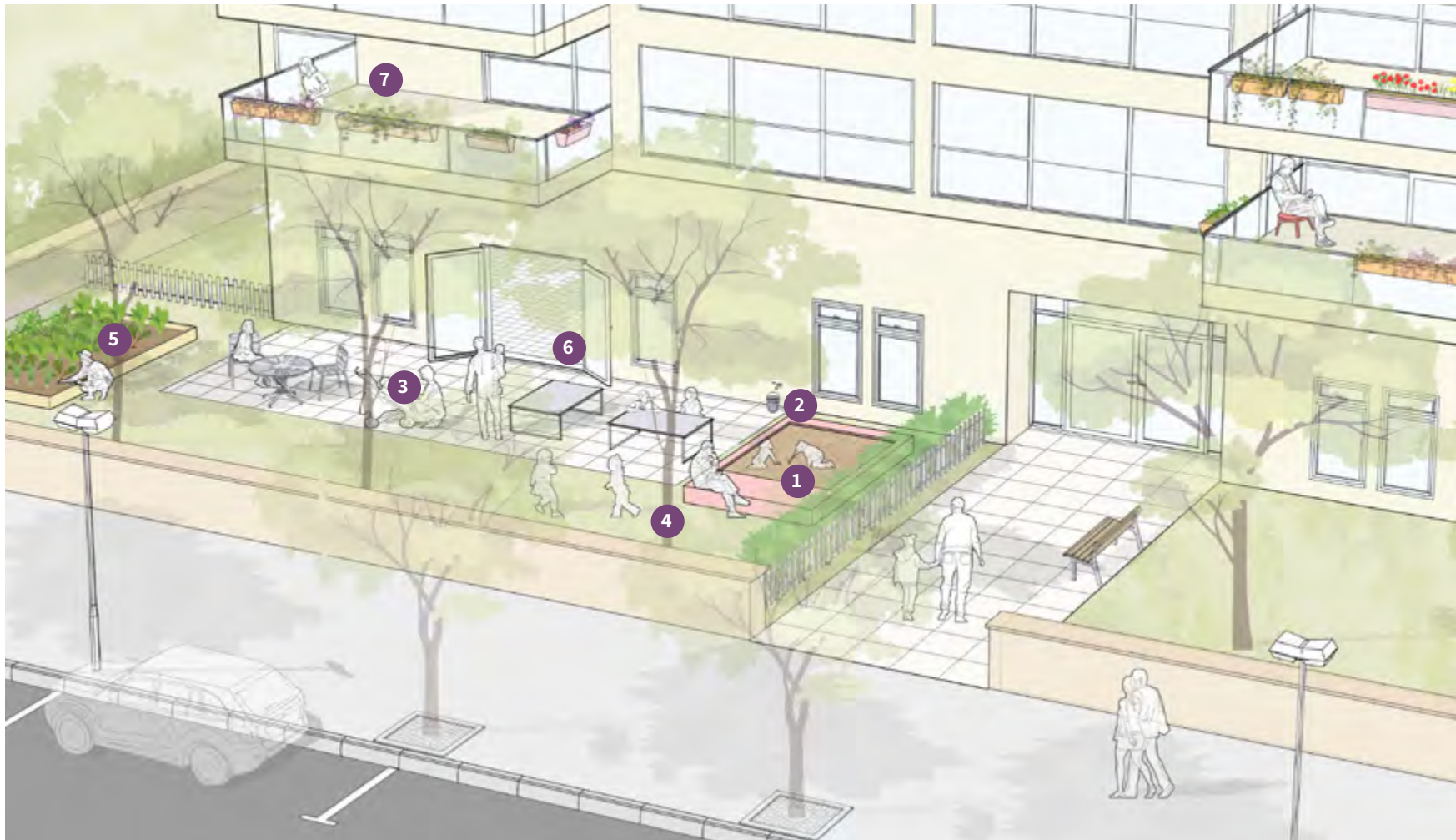
מרבית שכונות המגורים החדשות בישראל כוללות מבני מגורים רבי קומות, שיכולים לאכלס כ-50 דירות ויותר. כיום, מרבית משאבי התכנון מיועדים למורכבות ההנדסית של מבנים אלה, לכדאיות הכלכלית להקמתם, ולנראות העיצובית של המבנה. העובדה שמרבית הדירות מיועדות למשפחות צעירות מצריכה הסתכלות על צרכי הילדות והילדים ומלוויהם.

צילום: עודד אנטמן, קרן ברנרד ון ליר

חצר משותפת בבניין המגורים לילדים וילדות צעירים ומלוויהם

7 | נצפות מהמרפסות לאזור הפעילות המשותף

4 | נטיעת עצים בגבול המגרש שאינו חופף לחניה תת קרקעית

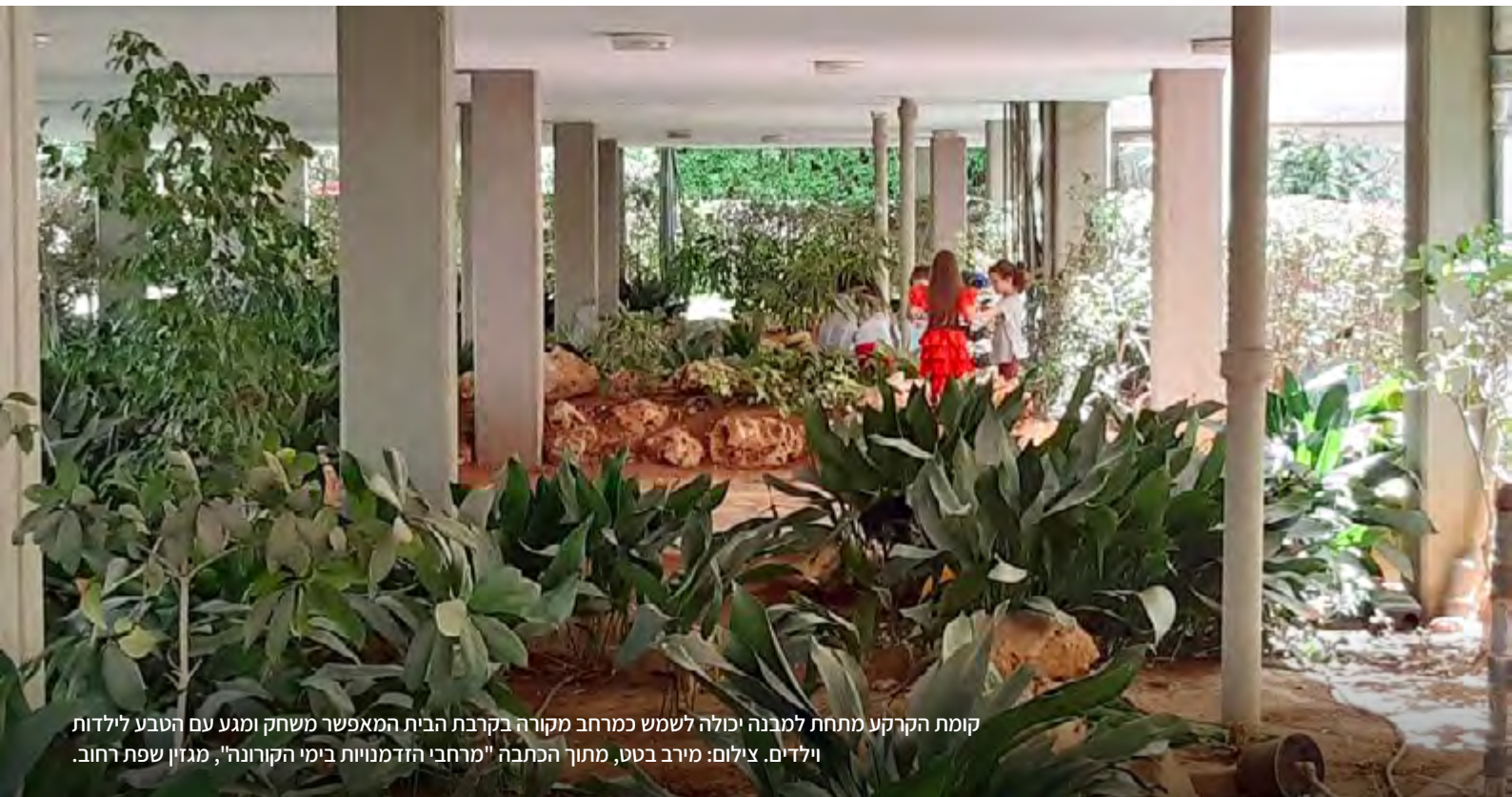
5 | גינה לגידול ירקות עונתיים

6 | חיבור מועדון הדיירים והחצר

1 | ארגז חול

2 | ברז לשטיפת ידיים, כלי עבודה ומשחק

3 | מבואה מרוצפת לפעילות בימי גשם

קומת הקרקע מתחת למבנה יכולה לשמש כמרחב מקורה בקרבת הבית המאפשר משחק ומגע עם הטבע לילדות וילדים. צילום: מירב בטט, מתוך הכתבה "מרחבי הזדמנויות בימי הקורונה", מגזין שפת רחוב.

- לתכנן מרחב מוצל על ידי שימוש בהיטל הצל של המבנה, קירוי או הצללה טבעית.
- **שילוב מרכיבים משחקיים בלובי ובחדרי המדרגות.** כיום חדרי המדרגות וחללי הלובי לרוב משמשים כחללי מעבר בלבד ותכנונם מוגבל בתקנות בטיחות ואש ואילוצים הנדסיים. עם זאת באזורים מרובי משפחות, מדרגות משמשות הרבה פעמים כחלופה יום-יומית למעליות עמוסות וניתן להציע כלים להפיכתן לחללים מזמינים לשהייה ומשחק. זאת בייחוד לאור חיבתם של ילדות וילדים רבים להפרשי גובה. לשם

- לבחון אפשרות לצמצם את שטחי הלובי, החניה, דירות הגן או אזורי חוץ דקורטיביים לטובת יצירת מרחב פעילות קהילתי. חשוב שאזורים אלה לא יוצבו בסמוך לאזורים מסוכנים (כגון יציאות או כניסות לחניונים) או מטרדיים (אזורים תפעוליים).
- להציב אלמנטים המעודדים מגע עם הטבע, כגון שבשבות, בריכות שכשוך או אדמה חשופה. מומלץ לבחור צמחייה בעלת ריחות (כגון תבלינים) או כזו המושכת בעלי חיים שאינם מייצרים מטרד.

- מומלץ לייצר מרחבים משותפים באמצעים האלה:
- **תכנון אזורי משחק ומפגש בחצרות המבנים.** מומלץ לייצר בחצר המבנה אזור משותף המתאים למשחק או לפעולות גינון קהילתית. לשם כך מומלץ:

חצר משותפת בפרויקט "התחדשות עירונית מכבי-יפו" בתל-אביב יפו מציעה מרחב מוגן ונגיש לדיירי המבנים הסובבים (הדמיה). מקור: מילבאואר אדריכלים

רבים. תכנון של מועדון הדיירים במחשבה על ילדי הבניין יאפשר לשלב בו תשתיות לפעילות "מלוכלכת" אשר לרוב לא תתקבל בברכה בדירות ובחלקי המבנה האחרים. כך ניתן לעצב חללים אלה עם מרחבי ישיבה מגוונים ועמידים ועם בידוד מרעשים, להתקין בהם ברזים וכיורים אשר יאפשרו ניקוי ומילוי של בריכות שכשוך, ולייצר בהם תשתית לצמחייה שתאפשר מרחבים מזמינים ונוחים לפעילות משותפת. יש לציין שבבניינים המתוכננים לאוכלוסיות שבהן התרבות אינה תומכת בחללים סגורים

האש והביטחון.

- להעדיף שימוש המנצל את קירות חדרי המדרגות והלובי, כגון קירות שקופים או טקסטורות מעניינות בגובה ילדות וילדים.
- ככל האפשר מומלץ לשלב אמצעים מזמינים לישיבה ושהייה בלובי ובחדרי המדרגות, העושים שימוש בפערי הגובה ועמידים לבלאי ולכלוך קל.
- **תכנון מועדון דיירים עם מחשבה על פעילות לילדות וילדי הבניין.** כבר כיום מתוכננים מועדוני דיירים במבני מגורים

כך מומלץ:

- להוסיף למעקה הסטנדרטי בחדרי המדרגות מעקה בגובה נמוך שמזמין ילדות וילדים להתנסות בעלייה וירידה עצמאיות.¹⁸ ככל האפשר, מומלץ לשלב ידיות ומתגים בגובה נמוך על מנת לאפשר להם להתנסות בעצמאות במרחב.
- לעשות שימוש בפתחים לאוויר ואור טבעי וכן תאורה חשמלית חמה ומזמינה, לצד פתרונות התאורה המחויבים על פי תקנות

18 גובה מעקה מינימלי הוא 1.05 מ' במשטח ישר ו-0.9 מ' במעלה מדרגות. מתקן המתאים לגובה ילדות וילדים יהיה בגובה של כ-0.7 מ'.

שאינם נצפים (כמו האוכלוסייה החרדית) מומלץ להגדיל את ממדי הלובי של הבניין כך שיאפשר להכיל מגוון גדול של פעילויות.

- **השמשת גגות המבנה לפעילות משפחות.** במבני מגורים רבים הגגות מיועדים לאחסון מתקני התפעול הטכניים. באמצעות היערכות מראש ניתן לנצל את גגות המבנים כשטח משותף מזמין, המאפשר לנצל את האקלים הישראלי הנעים במרבית עונות השנה. לשם כך מומלץ לפנות את קומת הגג על ידי יצירת קומה טכנית המקרה את הגג ו/או ע"י ריכוז מתקנים, כגון יחידות מיזוג ומפוחים, במתקנים אנכיים, ולהכין תשתית מתאימה להשמשת הגג לאורך היום. למשל אמצעי קירוי, פינות לגינון, ברזים לניקוי ו/או מילוי בריכות שכשך ועוד.

- **להתקין אמצעים לפעילות עצמאית של ילדי הבניין.**

- יכולת ההתמצאות והפעולה בבניין המגורים יכולה להפוך את התנועה בשטחים המשותפים בבניין להמשך טבעי לנוחות הדירה הפרטית. במבני מגורים מורכבים וגדולים, זה יכול להוסיף לעצמאות הילדים ולהרגשת השייכות

שלהם בקהילה הקרובה. לשם כך מומלץ להוסיף באופן רציף בבניין מתגי תאורה, לחצני מעלית, ידיות וחורי הצצה בגובה ובמנגנון תפעול המתאים לילדות וילדים צעירים. הוספת אמצעים למניעת החלקה וחבטות יתנו למלווים ביטחון לאפשר לילדות וילדים לנוע ברחבי המבנה. יצירת חזיתות מבנים מזהות על ידי צבעים, מרקמים או עיצובים ייחודיים תאפשר לילדות וילדים לזהות טוב יותר את מבנה המגורים שלהם ושל השכנים.

- **לצמצם את השטח המיועד לרכב הפרטי.**

- סביבת מבנה המגורים במרבית השכונות החדשות נשלטת על ידי התכנון לרכב הפרטי באחד משני אופנים: כששטחי הקרקע מתוכננים כחניונים נרחבים או כשהגישה לרחוב מנוקדת ביציאות וכניסות לחניונים. בשני המקרים התוצאה היא סביבה מסוכנת לילדות וילדים שאינה מאפשרת לייצר מרחבים חופשיים למשחק, גילוי ומפגש עם הקהילה הסובבת. בשל היתרונות הרבים של התניידות בתחבורה ציבורית, רכיבה והליכה, מומלץ לצמצם את תקני החניה ולייצר נגישות מרבית לאמצעים אלה, בין היתר על ידי הוספת מתקני חניה לאופניים ומתן קדימות

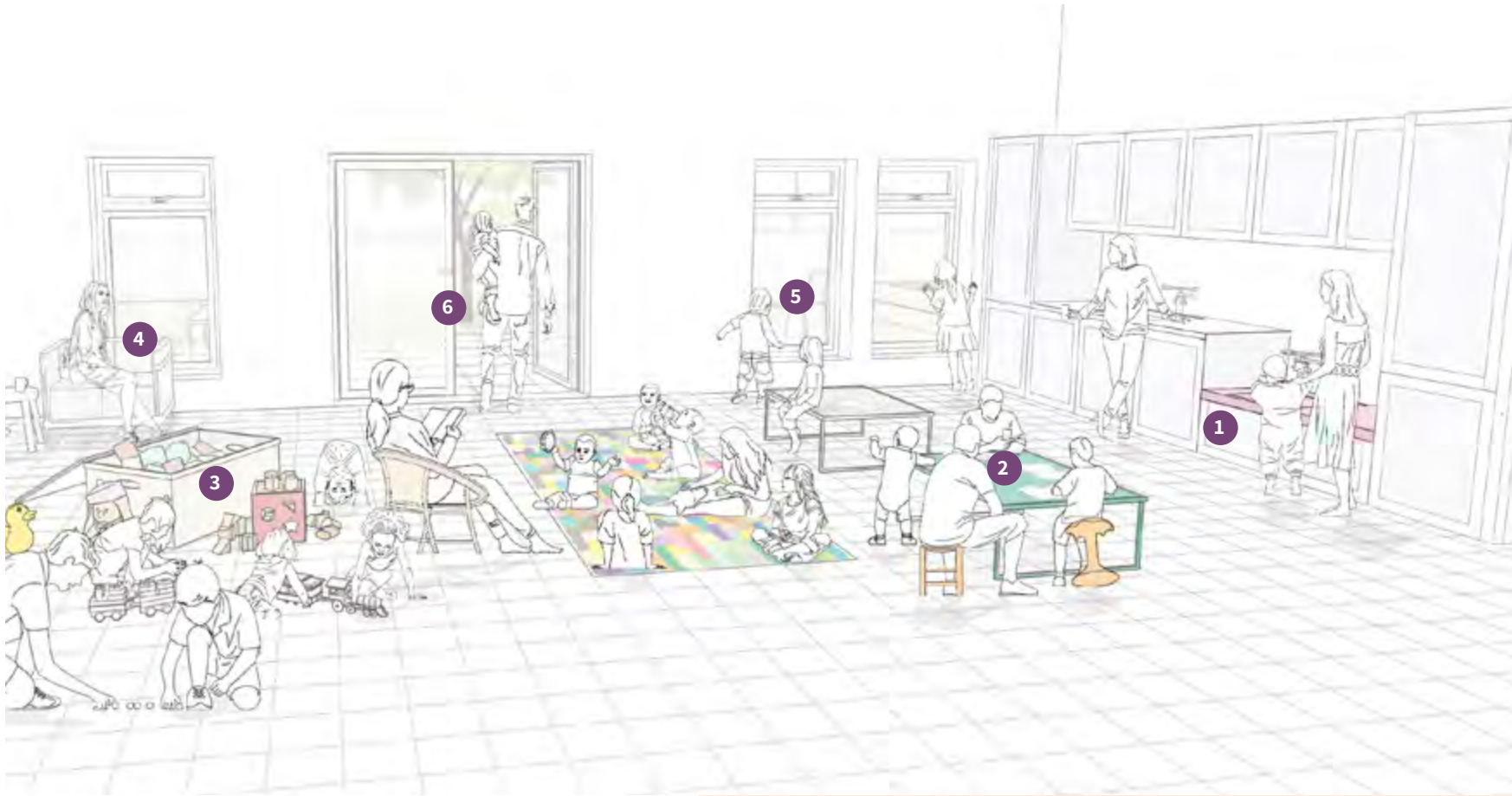
לנגישות להולכי הרגל ולרוכבים. אולם במרחבים רבים שבהם עדיין יש צורך להישען על הרכב הפרטי ליוממות, מומלץ לנקוט אמצעים לצמצום החיכוך בין המרחב הציבורי לרכב, כמו צמצום החניות וריכוזן בחניון משותף עם מספר מוגבל של כניסות ויציאות. בעת תכנון הכניסות והיציאות מהחניונים מומלץ להתקין אמצעים להגברת הנראות והקדימות של הולכי הרגל.

- **לייצר פתרונות אחסון נגישים.**

- במשפחות מרובות ילדים המאפיינות את החברה הישראלית יש צורך בפתרונות אחסון נרחבים ונגישים לפעילות יום-יומית. מומלץ לתכנן את קומות הקרקע של הבניין בהתייחסות לאחסון של עגלות ואופניים במחסנים משותפים. בעת תכנון חדרי האחסון הדירתיים מומלץ לשים דגש על ממדים המתאימים לאחסון עגלות תאומים (אשר אינן נכנסות למעליות סטנדרטיות וצורכות שטח רב בחלל הדירה), ועל הצורך לתת מענה לאופניים הן לניידות ההורים והן לילדים. לשם כך מומלץ לתכנן חללי אחסון בשטח של לפחות 6 מ"ר.¹⁹

19 מחסנים דירתיים מתוכננים כיום בשטח של 4 מ"ר בשטחים תת קרקעיים.

מועדון דיירים המתאים לצרכי ילדות וילדים צעירים ומלוויהם

4 | אזורי ישיבה למלווים לצד אזורי משחק לילדים

5 | חלונות בגובה המאפשר לילדים צעירים להביט החוצה

6 | יציאה לחצר המשותפת של המבנה

1 | אזורי שירות מותאמים לילדים וילדות ולפעילות עצמאית שלהם

2 | ריהוט המותאם לילדות וילדים צעירים

3 | ארגז משחקים המתאימים לילדות וילדים צעירים

הדירה

השנים הראשונות בחייהם של ילדות וילדים צעירים מתרחשות פעמים רבות ברובן במרחב הביתי, המוכר והמוגן. כך עוברים הפעוטות בהדרגה מחיק המשפחה הקרובה לקהילה ולחברה כולה. לכן אף שהפעילות במרחב הציבורי, בגנים ובפארקים חיונית להתפתחות הפיזית, החברתית והרגשית של ילדות וילדים, מומלץ לשים דגש על תכנון דירות המאפשרות לילדות וילדים לחוות, לחקור ולגלות גם במרחב הפרטי.

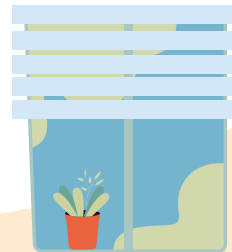
בתכנון נכון, דירות מודרניות אשר לרוב מתוכננות בסביבות מורכבות יותר ובסטנדרטים מצומצמים, יכולות לאפשר פעילויות חשובות לילדות וילדים צעירים, כגון משחק "מלוכלך", פעילות פיזית ומוטורית וחשיפה לחי ולצומח. היערכות מקדימה למגמת החזרה לעבודה מהבית, הנובעת מאיומים שונים מצד אחד ומהקדמה הטכנולוגית מצד אחר, תאפשר לנצל את הפוטנציאל לחיזוק הקשר בין הילדים לדמויות המטפלות ותאפשר לכל בני הבית פרטיות וביטוי עצמי. בבנייה רוויה וצפופה המאופיינת במשפחות רבות, תכנון דירות התומכות בילדות וילדים צעירים יאפשר אורח חיים נעים ובריא יותר לכולם. לשם כך מומלץ:

- **לייצר הזדמנויות לחשיפה לסביבה, לתאורה טבעית ולאוויר צח.**

לחלונות יש תפקיד כפול, כיוון שהם מאפשרים חדירה טבעית של אוויר ואור בו-בזמן שהם חושפים את הילדים לסביבתם ולקהילה החיצונית. בעת תכנון החלונות מומלץ לשים לב לדגשים האלה:

- תכנון חלונות הצמודים לתקרה יאפשר מבט לשמים, ותכנון חלונות עם סף נמוך מ-60 ס"מ וקבוע מאובטח המונע נפילה יאפשר לילדות וילדים להשקיף החוצה דרכם.

- תכנון חלונות ברוחב ובגובה פרופורציונליים לחדר יאפשר לשפר את חדירת האור והאוויר. בחדר עד 12 מ"ר מומלץ לקבוע חלונות בשטח של לפחות 1.2 מ"ר. בחדר מגורים משותף מומלץ לקבוע חלונות בשטח של לפחות 2.4 מ"ר.

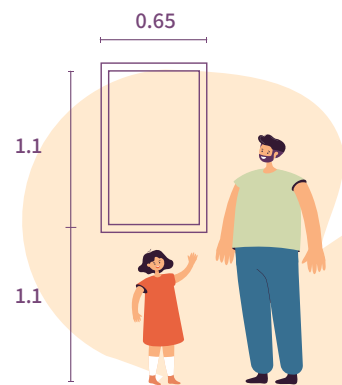
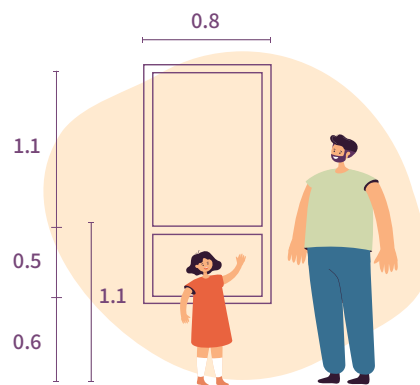
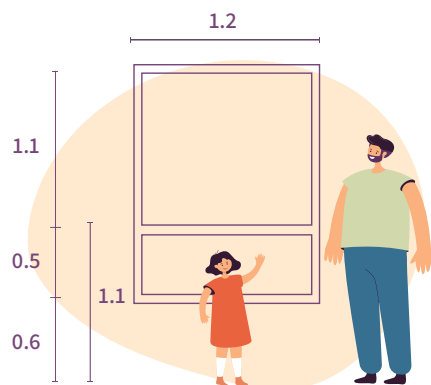
תכנון דלת עם חלון המגיע עד קומתם של פעוטות
יאפשר להם להכיר את סביבתם.
צילום: גבריאל-סגל

- ליצור תשתית המתאימה לגינון לרבות חיבור מים וחשמל להשקיה, תכנון ניקוז, תכנון מותאם להקמת קיר ירוק והצללה.
- תכנון המרפסת לעמידה בעומסים כגון מילוי אדמה לגינה או הצבת בריכה מתנפחת.
- ככל הניתן תכנון כיור במרפסת יאפשר להציע ניקיון נוח לילדות וילדים אחרי משחק מלוכלך בחוץ.

• לתכנן מרפסות המותאמות לפעילות חוץ.

הסטנדרטים להתחדשות עירונית מכתיבים תכנון מבנים ששטח המרפסת שלהם אינו עולה על 14 מ"ר. עם זאת לאור מזג האוויר הנוח בישראל, מומלץ להרחיב את שטחי החוץ בדירות וליצור בהן תשתית לגינון ופעילות רטובה או מלכלכת. בעת תכנון המרפסות מומלץ:

- לתכנן מרפסת בממדים המאפשרים להציב בנוחות שולחן ממוצע לארבעה משתמשים מבלי לייצר סכנה בטיחותית של נפילת ילדים בשל קרבה למעקות.²⁰

ממדים מומלצים לחלונות. מימין: חלון סטנדרטי שאינו מאפשר הצצה לילדות וילדים צעירים. במרכז: חלון מוארך המאפשר הצצה לילדים באמצעות סף נמוך ומאובטח. משמאל: חלון מורחב המאפשר הצצה לילדות וילדים.

- להתקין משטחים בגובה הילדים באזורי עבודת הבית כגון מטבח ומרפסת שירות.

- **להעדיף חללים מודולריים.** ילדות וילדים צעירים משנים את צורכיהם לאורך השנים. הדירה האידיאלית תאפשר להורים לשנות את חלל המגורים. כך למשל חלל שינה ומשחק משותף לילדי הבית יוכל להפוך בגיל ההתבגרות לחללים נפרדים.

- **ליצור תנאים נוחים בחלל הכניסה.** יצירת חלל המאפשר להסיר את הבגדים והנעליים ששימשו לשהייה בחוץ לפני המעבר ליתר החללים בדירה. התקנת מקום אחסון נגיש לילדים. שימוש בריצוף שמונע החלקה, רחיץ ועמיד.

- **להתקין אמצעים לפעילות עצמאית של ילדות וילדים.**

מרחב הבית הוא המקום הראשון שניתן להתאים על מנת לעודד עצמאות של ילדים צעירים, להקל על הדמויות המטפלות ולהנאתם הרבה של הילדים עצמם. בעת תכנון כל חללי הדירה מומלץ:

- להתקין ידיות, חורי הצצה, מתגי אור, כוורים, אסלות ומשטחים בגובה הילדים באזורים המיועדים לילדים או היכן שאינם מייצרים סכנה בטיחותית.

- לאפשר שמירה על קשר עין בין חללי הבית (למשל מטבח וחדר מגורים) על מנת לעודד ילדות וילדים צעירים לנוע בביטחון ולנסות את יכולותיהם ולאפשר להורה השגחה. עם זאת יש לציין שלאוכלוסיות מסוימות, למשל משפחות חרדיות, דווקא עיקרון זה סותר את הצורך התרבותי ליצור הפרדה בין המטבח לחללי המגורים בבית.

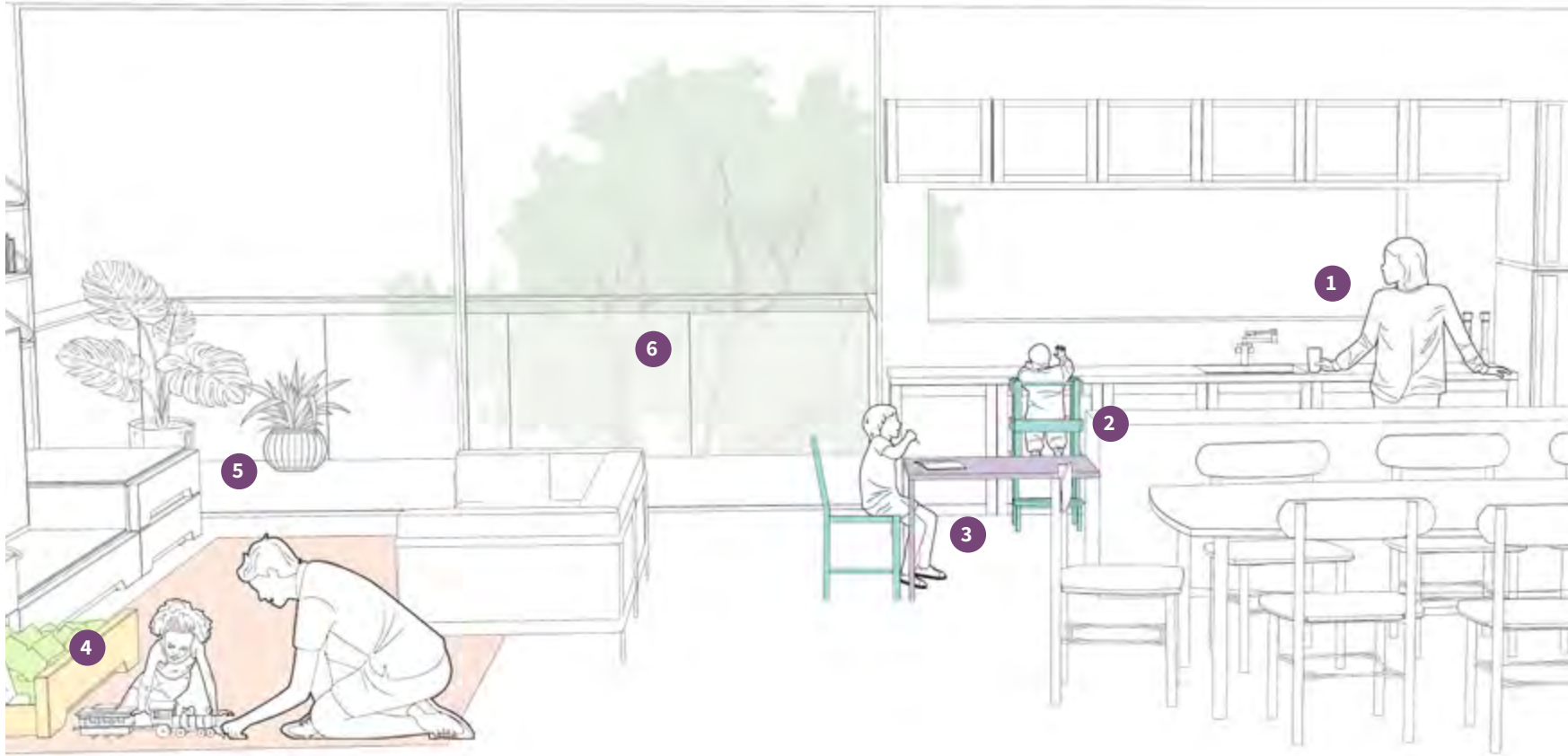
- לנצל הפרשי גובה בדירה (כגון מעברי מדרגות וגומחות) כדי לייצר חללים במידות קטנות המתאימים לשהייה של ילדות וילדים צעירים.

- ליצור אזורי אחסון לילדים בגובה נמוך כדי לאפשר להם גישה עצמאית לחפצים שלהם.

צילום: גבריאל-סגל

חלל דירתי מותאם לילדים וילדים צעירים

4 | אחסון לילדות וילדים בגובה נמוך
5 | צמחייה במרפסת
6 | מעקב המאפשר מבט לסביבה

1 | חלל פתוח המאפשר קשר עין עם הילדות והילדים
2 | מתקן המאפשר לילד.ה להגיע לגובה משטח העבודה
3 | ריהוט מותאם לגובה הילדות והילדים

בטיחות ילדות וילדים בבית

מרבית תאונות הילדים מתרחשות בבית, היכן שהם אמורים להיות הכי בטוחים ומוגנים. כיום תקנות הבטיחות מתייחסות בעיקר להתנהגות ולצורכי מבוגרים ולכן הן לא מתאימות להיערכות לסכנות העומדות בפני ילדות וילדים. ארגון "בטרם" לבטיחות ילדים ומכון התקנים יזמו תקן בית בטוח (ת"י 6250) שקבע קריטריונים של בטיחות ילדים לשלבי בנייה ושיפוץ הבית.

תקן 6250 כולל בין היתר הוראות להתקנות דלתות וחלונות עם מנגונים למניעת טריקות, הוראות להתקנת סורגים או מנגנון להגבלת פתיחת החלון, והתקנת מעקות למרפסות בגובה של 130 ס"מ לפחות.

אמצעים טכנולוגיים כגון הגבלת טמפרטורת המים ל-50 מעלות, פיזור שקעים רבים על מנת למנוע שימוש בכבלים מאריכים, והתקנת מפסקי בטיחות במערכת החשמל, יכולים גם כן לסייע במניעת תאונות. התקנת שני גלאי עשן לפחות באזורי הבישול ובחדרי הילדים והעדפה לאמצעי חימום שאינם כוללים אש גלויה עשויים לסייע לבטיחות אש.

שילוב בריכות מים בדירה יכול להיות אטרקטיבי למשפחות עם ילדות וילדים צעירים בימי הקיץ החמים. למניעת סכנת טביעה של ילדות וילדים, התקן ממליץ על גידור מלא עם שער אוטומטי.

צילום: Terry Jaskiw

מדדים

להלן מדדים המאפשרים לבדוק האם תכניות עומדות בהמלצות של פרק "תכנון לביצוע". המדדים מחולקים על פי הנושאים הכלולים בפרק זה: ננים ופארקים, רחובות, נידות וכד'. הטבלה כוללת את המטרה של כל מדד, הקריטריון לבדיקת מימוש המטרה בתכנית, הערך לילדות וילדים ומלוויהם והמדד. המדד עצמו מחלק את המצב בתכנית לשלוש דרגות: משגשג, מתפקד ומאכזב

מטרה	קריטריון	ערך לילדות וילדים ומלוויהם	מדד
גישה לטבע	שילוב מרחבים לא פורמליים בגנים ובפארקים	מרחבים לא פורמליים כוללים מרכיבים טבעיים מסוג דומם, צומח וחי. למשל הפרשי גבהים ושיפועים, מגוון טקסטורות וחומריות, אלמנטים פריקים, מים ואלמנטים "לא מעובדים". שילוב מרחבים לא פורמליים בפיתוח גינות יאפשר לילדות וילדים מרחב לגילוי ומחקר וכן הזדמנות למגע עם הטבע.	משגשג: שטח הגינה כולל מגוון הזדמנויות למשחק לא מובנה ומגע עם הטבע מתפקד: לפחות אלמנט אחד מזמין משחק לא מובנה ומגע עם הטבע מאכזב: שטח הגן כולו נועד למשחק מובנה ולא כולל אלמנטים טבעיים
מעורבות המלווים במשחקי הילדים	הקמת מתקני משחק המעודדים מעורבות מלווים במשחקי הילדים	יצירת מתקני משחק המזמינים מלווים להשתתף בפעילות ומעודדים את הקשר בין ילדות וילדים ומלוויהם. קשר זה הוא הבסיס להתפתחות האישיית של הילדים	משגשג: אזור המשחק כולל לפחות שני מתקנים המאפשרים משחק פעיל של מלווים מתפקד: אזור המשחק כולל מתקן אחד המאפשר משחק פעיל של מלווים מאכזב: אזור המשחק שאינו כולל אף מתקן המאפשר משחק פעיל של מלווים
בטיחות ללא גידור	מניעת קונפליקטים בטיחותיים המחייבים גידור	יצירת חלוקה לאזורי פעילות ותנועה המונעת סיכונים, וצמצום הגדרות - מאפשרת לייצר מרחב שבו ילדות וילדים חופשיים לנוע ולחקור את העולם	משגשג: אין צורך בגידור המגביל את תנועתם של ילדות וילדים מתפקד: יש צורך בגידור באזורים נקודתיים מאכזב: אזורים רבים בפארק מחייבים גידור על מנת למנוע פגיעה בילדות וילדים
ישיבה נוחה ומגוונת	שילוב מגוון מקומות לישיבה נוחה	הצעה של מגוון אזורי ופינות ישיבה, כגון סוגים שונים של ספסלים וכיסאות ישיבה לצד פיתוח נופי טבעי המאפשר ישיבה בתנאים נוחים (למשל: הפרשי מפלסים) וכן יצירת תנאי ישיבה נוחים (צל, ברזיות וכד'), תעודד מבוגרים, ילדות וילדים ומלוויהם לשהות זמן רב יותר במרחב הציבורי ותזמין מגוון רב יותר של משתמשים ובהם יחידים, זוגות או קבוצות	משגשג: הגינה כוללת סוגים שונים של ספסלים וכסאות ישיבה לצד פיתוח נופי טבעי המאפשר ישיבה בתנאים נוחים מתפקד: הגינה כוללת סוגים שונים של ריהוט המאפשרים ישיבה ביחידים, בזוגות ובקבוצות בממדים שונים ובתנאים נוחים מאכזב: הגינה כוללת ריהוט רחוב מסוג אחד בלבד לישיבה

מטרה	קריטריון	ערך לילדות וילדים ומלוויהם	מדד
בטיחות בסביבת מוקדים לגיל הרך	צמצום התנועה המוטורית בסביבת מוקד לגיל הרך ומיתון תנועה ברחובות הסובבים	מרחב ידידותי להולכי רגל על ידי סגירת קטע רחוב בסמוך למוקדי הגיל הרך, באופן קבוע או בעת הגעת הילדים ועזיבתם, מייצר מרחב רגוע ומזמין למפגש או פרדה של הילדות והילדים והמלווים. יצירת אזור מיתון תנועה ברחובות הסובבים משפיע על התנהגות של נהגות ונהגים וגורם להם להאט בשל ההרגשה כי המרחב סביבם אינו צפוי.	משגשג: תוכנית המגדירה מרחב ללא כניסה לתנועה מוטורית בסמוך למוקד ומרחב למיתון תנועה בסביבתו מתפקד: קביעת אמצעים להרחבת הכניסה של מוקדים לגיל הרך עבור הולכי רגל ומיתון תנועה באזורים מועדים לפורענות מאכזב: היעדר אמצעים למיתון התנועה בסביבת מוקדי פעילות לילדות וילדים
בטיחות בכניסה לחניונים	צמצום כמות הכניסות והיציאות מחניונים ועיצוב הממשק עם הרחוב להגברת הבטיחות	ילדות וילדים צעירים חשופים במיוחד לפגיעה מכלי רכב היוצאים ונכנסים לחניונים בשל גובהם הנמוך, ובגלל תנועה מסורבלת ולא צפויה הכרוכה בליווי ילדות וילדים. צמצום מספר הכניסות לחניונים כדי להקטין את החיכוך ועיצוב סביבה המתריעה על הסכנה, יכולים לסייע בהפחתת תאונות.	משגשג: הקטנת מספר הכניסות לחניונים בכל קטע רחוב ועיצוב הסביבה של הכניסה לחניון המתריע על הסכנות מתפקד: עיצוב הסביבה של הכניסה לחניון המתריע על הסכנות מאכזב: אי נקיטת אמצעים לצמצום מספר הכניסות לחניונים והעדר עיצוב המתריע על הסכנות
חוויות וידע מעשיר בזמן הליכה	עיצוב רצועת הדופן עם אלמנטים היוצרים חוויות או ידע מעשיר	ילדות וילדים יכולים לאסוף חוויות וידע מעשיר מרצועת הדופן של הרחוב (גדרות, חזיתות של מבנים וכד') באמצעות הצבת שילוט העושה שימוש בדימויים ובטקסטים נגישים, גדרות חיות, שינויים במרקם או בצורת הדופן, או חספת פעילויות משחקיות בדופן	משגשג: רצועת הדופן לאורך כל בלוק כוללת לפחות שני קטעים המספקים חוויות או ידע מעשיר לילדות וילדים מתפקד: רצועת הדופן לאורך כל בלוק כוללת לפחות קטע אחד המספק חוויות או ידע מעשיר לילדות וילדים מאכזב: רצועת הדופן לאורך בלוק לא כוללת שום קטע המספק חוויות או ידע מעשיר לילדות וילדים

מטרה

שיפור אזור ההמתנה לתחבורה הציבורית לילדות וילדים ומלוויהם

קריטריון

עיצוב תחנות התחבורה הציבורית עם אלמנטים היוצרים חוויה, משחק ותנאי המתנה נוחים

ערך לילדות וילדים ומלוויהם

אזורי המתנה מזמינים לילדות וילדים צעירים יכולים לתרום רבות לעידוד נסיעה של משפחות. זאת על ידי יצירת סביבות מוגנות, נוחות לשימוש ומעניינות, הפונות לילדות וילידים. בין האמצעים שיכולים לסייע: הבטחת נראות ונצפות מהתחנה, הנגשת מרחב התחנה לעגלות ילדים, התקנת מגוון מקומות ישיבה, הוספת הזדמנויות לגילוי ולמשחק וכד'

מדד

משגשג - התחנה כוללת הנגשה לעגלות ילדים, מגוון מקומות ישיבה והזדמנויות לגילוי ולמשחק מתפקד: התחנה כוללת רק אחד מהאמצעים בהגדרת "משגשג" מאכזב: התחנה לא כוללת שום אמצעי שבהגדרת "משגשג"

נגישות, נוחות, גילוי ומשחק במהלך הנסיעה

יצירת סביבה נגישה ונוחה ואמצעים לגילוי ומשחק ברכבי התחבורה הציבורית

נסיעה באוטובוס או ברכבת יכולה להיות חוויה מצוינת לילדות וילדים צעירים ומלוויהם, אם רכבים אלה יהיו נגישים ונוחים לכל המשתמשים ויאפשרו הזדמנויות לגילוי ומשחק. למשל: הוספת סמלים ועזרים לנגישות בגובה הילדות והילדים הצעירים, הקצאת מקומות עגינה ואחסון ייעודיים והתקנת אמצעים המאפשרים משחק

משגשג: באמצעי התחבורה יש סמלים ועזרים לנגישות בגובה הילדות והילדים הצעירים, מקומות עגינה ואחסון ייעודיים ואמצעים המאפשרים גילוי ומשחק

מתפקד: באמצעי התחבורה יש לפחות מרכיב אחד שמופיע תחת "משגשג"

מאכזב: באמצעי התחבורה אין שום מרכיב שמופיע תחת "משגשג"

מטרה	קריטריון	ערך לילדות וילדים ומלוויהם	מדד
מעבר נעים בכניסה למעונות ולגני ילדים	נגישות, נוחות וזהות במרחב כניסה למבני ציבור המיועדים לילדים צעירים	בשביל הילדות והילדים ומלוויהם מרחב הכניסה למעון ולגן הילדים הוא נקודת מעבר ראשונה בין הפעילות ביחידה המשפחתית ובין הכניסה לפעילות הציבורית. לכן מומלץ לעצב את מרחב הכניסה על פי העקרונות האלה: פינוי מקום להמתנה ולהתארגנות, הקצאת מקומות חנייה לאופניים ולעגלות ויצירת זהות ושייכות במרחב זה.	משגשג: בכניסה למעון או לגן יש מקום להמתנה והתארגנות, מקומות חנייה לאופניים ולעגלות ואמצעים ליצירת תחושה של זהות ושייכות. מתפקד: בכניסה למעון ולגן יש לפחות מרכיב אחד שמופיע תחת "משגשג" מאכזב: בכניסה למעון ולגן אין שום מרכיב שמופיע תחת "משגשג"
חשיפה לשטח הפתוח ולטבע בתנאים של שטח פנים	בניית חצר מקורה בעלת נוחות וניקיון של שטח הפנים	יש חשיבות רבה להקצאת שטח באזור החוץ בעבור חצר מקורה, אשר תאפשר לשלב את היתרונות של חשיפה לטבע ולאוויר הפתוח עם הנוחות והניקיון היחסי של שטחי הפנים. בתכנון בחצר המקורה מומלץ: להקצות שטח להתכנסות של קבוצות ולספק תנאים לפעילות מלכלכת ורטובה.	משגשג: יש חצר מקורה עם שטח להתכנסות של קבוצות ותנאים לפעילות מלכלכת ורטובה מתפקד: יש חצר מקורה בעלת אחד המאפיינים המצוינים תחת "משגשג" מאכזב: אין חצר מקורה
שטח חוץ המאפשר לשהות, לחלום, לשחק, לחקור ולגלות את העולם	שטחי חוץ עם סדרה של חללים בעלי תכונות מגוונות	חצר איכותית תכיל מגוון מרחבים מאתגרים ומרגשים לילדים ונוחים לפיקוח ולאחזקה של המלווים. מומלץ לתכנן את החצר כסדרה של חללים בגדלים שונים בעלי מרקמים, צבעים וחומרים שונים. מומלץ לשים דגש על המרכיבים האלה: מגוון חומרים ומרקמים, ניצול דופנות החצר, יצירת מרחב מוצל, הצעת מרחבים למחקר וסקרנות, פעילות פיזית מגוונת, דמיון ומגע עם החי והצומח	משגשג: ישנו שטח חוץ ובו מגוון חומרים ומרקמים, דפנות מנוצלות, מרחב מוצל ומרחבים למחקר וסקרנות, פעילות פיזית מגוונת, דמיון ומגע עם החי והצומח מתפקד: ישנו שטח חוץ עם שניים מהמאפיינים המצוינים תחת "משגשג" מאכזב: שטח החוץ לא כולל אף לא אחד מהמאפיינים שמצוינים תחת "משגשג"

מטרה

חשיפה לידע ולחוויות ותחושת שייכות לחיי הקהילה במבני ציבור

קריטריון

מבני ציבור מושכים ורלוונטיים לילדות וילדים צעירים

ערך לילדות וילדים ומלוויהם

ביקור בספרייה הציבורית, במרכז הקהילתי או במוסדות הדת הוא בין הפעילויות האהובות על ילדות וילדים צעירים ומשפחותיהם. מבנים אלה צריכים להציע חוויה אוניברסלית, המתאימה לכלל המשתמשים. לכן בעת עיצובם מומלץ לשים לב לדגשים האלה: התמצאות בגובה הילדים ובשפתם, הקצאת פינות ייעודיות לילדות וילדים צעירים ומלוויהם ושילוב פעילות הילדים בעולם המבוגרים

מדד

משגשג: ישנה מערכת התמצאות בגובה הילדים ובשפתם, ישנן פינות ייעודיות לילדות וילדים צעירים ומלוויהם ופעילות הילדים משולבת בעולם המבוגרים
מתפקד: יש לפחות אחד מהמרכיבים המצוינים תחת ההגדרה "משגשג"
מאכזב: אין אף לא אחד מהמרכיבים המצוינים תחת "משגשג"

מטרה	קריטריון	ערך לילדות וילדים ומלוויהם	מדד
שהייה בטוחה ונעימה, משחק וחשיפה לטבע, עם הסביבה החברתית הקרובה	מבנה מגורים בעל חללים משותפים	תכנון מבני מגורים בצפיפות גבוהה מצריך הסתכלות על צורכי הילדות והילדים הצעירים ומשפחותיהם. מומלץ לייצר חללים משותפים במבנה עצמו, בחצר הבניין או בגג. בחללים בתוך הבניין יש לשלב תשתיות לפעילות "מלוכלכת", משטחי עבודה ומרחבי ישיבה מגוונים, תשתיות לצמחייה וכד'. בחצרות ובגגות המבנים יש להציב אלמנטים המעודדים מגע עם הטבע, כגון שבשבות, בריכות שכשוך או פינות גינון. יש לתכנן בחצרות ובגגות מרחב מוצל	משגשג: יש מרחב משותף בתוך המבנה ובו תשתיות לפעילות "מלוכלכת" או משטחי עבודה ומרחבי ישיבה מגוונים וחלל משותף בחצר או בגג ובו שבשבות, בריכות שכשוך, פינות גינון ומרחב מוצל מתפקד: יש מרחב משותף אחד, בתוך הבניין, בחצר או בגג, ובו המרכיבים שמצוינים תחת "משגשג" מאכזב: אין שום חלל משותף במבנה
נגישות לאחסון דברים בשימוש יום-יומי	מבנה מגורים בעל חללי אחסון נרחבים ונגישים	במשפחות מרובות ילדים המאפיינות את החברה הישראלית יש צורך בפתרונות אחסון נרחבים ונגישים לפעילות יום-יומית. מומלץ לתכנן אחסון של עגלות ילדים ואופניים של ילדות וילדים והוריהם במחסנים משותפים בקומות הקרקע.	משגשג: בבניין יש מחסנים לעגלות ילדים ולאופניים בקומת הקרקע מתפקד: בבניין יש מחסנים לעגלות ילדים או לאופניים בקומת הקרקע מאכזב: בבניין אין מחסנים לעגלות ילדים או לאופניים בקומת הקרקע

מטרה

קריטריון

ערך לילדות וילדים ומלוויהם

מדד

שהייה, פעילות, חשיפה לטבע בדירה

מרפסות מותאמות לפעילות

לאור מזג האוויר הנוח בישראל, מומלץ להרחיב את שטחי החוץ בדירות וליצור בהן תשתית לשהייה, לפעילות ולגינון, כגון: ממדי המרפסת המאפשרים להציב בנוחות שולחן ממוצע לארבעה משתמשים, מבלי לייצר סכנה בטיחותית של נפילת ילדים בשל קרבה למעקות, תכנון המרפסת לעמידה בעומסים כגון מילוי אדמה לגינה או הצבת בריכה מתנפחת, תשתית המתאימה לגינון לרבות חיבור מים וחשמל להשקיה, תכנון ניקוז, תכנון מותאם להקמת קיר ירוק והצללה, התקנת כיור שיאפשר ניקיון לילדות וילדים לאחר פעילות "מלוכלכת" בחוץ

משגשג: המרפסת מאפשרת להציב שולחן לארבעה משתמשים, עומדת בעומסים כמו מילוי אדמה או הצבת בריכה מתנפחת, יש בה תשתית מתאימה לגינון וכיור לניקיון ילדות וילדים

מתפקד: המרפסת עומדת בשניים מהתנאים המצוינים תחת הכותרת "משגשג"

מאכזב: המרפסת לא עומדת בשום תנאי מהתנאים המצוינים תחת הכותרת "משגשג"

חשיפה לסביבה, לתאורה טבעית ולאוויר צח

חלונות מותאמים לגובה הילדים

לחלונות יש תפקיד כפול, כיוון שהם מאפשרים חדירה טבעית של אוויר ואור בו-בזמן שהם חושפים את הילדים לסביבתם ולקהילה החיצונית. למשל, תכנון חלונות עם סף נמוך מ-60 ס"מ וקיבוע מאובטח המונע נפילה יאפשר לילדות וילדים להשקיף החוצה דרכם. חלונות הצמודים לתקרה יאפשרו מבט לשמים.

משגשג: כל חלל בדירה כולל חלון עם סף נמוך או חלון צמוד לתקרה

מתפקד: בסלון או בחדר הילדים יש חלון עם סף נמוך

מאכזב: אין חלונות עם סף נמוך

פרויקטים נוספים מבית Urban95 בישראל ובעולם

קליניקה האורבנית
THE URBAN CLINIC
عيادة التخطيط الحضري

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

SEED CENTER
מקורות חור'אני-ים

Robert Khag, Ph.D.
Transportation Planning Ltd.

REED
Sam Durrant
Environmental Design
07 6297 2222

גב'ת אילן
סג'ל
תח'ן אסטרטגית תכ'ן